

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Університет Орадя (Румунія)
Університет Жирони (Іспанія)

Рада молодих вчених Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Студентське наукове товариство факультету геології, географії, рекреації і туризму
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

РЕГІОН - 2023:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

(20 квітня 2023 р. м. Харків)

Харків
2023

*Реєстраційне посвідчення УкрІНТЕІ МОН України
(№ 584 від 22 грудня 2022 року)*

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 9 від 29.05.2023 року).*

Редакційна колегія: **Л.М. Немець**, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії); **К.Ю. Сегіда**, д. геогр. н., доц. (співголова редакційної колегії); **С.В. Костріков**, д. геогр. н., проф.; **К.В. Мезенцев**, д. геогр. н., проф.; **Ю.І. Кандиба**, к. геогр. н., доц.; **Л.В. Ключко**, к. геогр. н., доц.; **П.О. Кобилін**, к. геогр. н., зав. лаб.; **К.О. Кравченко**, к. геогр. н., доц.; **Є.Ю. Телебєнєва**, к. геогр. н., доц.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства, к. 3-62, тел. +38(057) 707-52-74, e-mail: conference.region@gmail.com.

Регіон – 2023: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 20 квітня 2023 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. – 79 с.

У збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон – 2023: суспільно-географічні аспекти» представлено тези доповідей, які розкривають сучасні проблеми регіонального розвитку, зокрема економічні, соціальні, демографічні. Важливе місце займає наукова проблематика, пов'язана з урбанізаційними процесами, розвитком міст, міським плануванням. Актуалізовано проблеми розвитку туризму в Україні та інших країнах світу.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
оформлення, 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Бедрій Є., Бойко К., Ключко Л.

Географічні аспекти розповсюдження кей-поп культури у світі, проблеми та перспективи її розвитку 5

Білянська С., Костріков С.

Застосування принципів геомаркетингу для оптимізації розміщення пунктів незламності у місті Харкові (на прикладі ГІС-проекту «Цифрове Місто») 8

Бурикіна А., Лисенко А.

Особливості реалізації методу проєктів на уроках географії 12

Грінченко О., Саввіч О.

Проблема Оскільського водосховища та можливі шляхи її вирішення 14

Зімін Д., Лисенко А.

Гейміфікація як засіб підвищення пізнавальної активності учнів на уроках географії 18

Кривенко Н., Швець А.

Розвиток економіки регіонів України: аграрний аспект 20

Лисенко А.

Екскурсії як форма організації навчального процесу при вивченні предмету «Харківщинознавство» 23

Людвенко Д.

Фактори впливу у забезпеченні місцевих ринків сільськогосподарської продукції в сучасних умовах господарювання 26

Нестерчук О., Кандиба Ю.

Потенційне розширення Європейського Союзу 28

Решетняк В.

Нестабільний середній економічний клас як стримуючий фактор розвитку України 30

Савінов І., Ключко Л.

Сучасні тенденції регіонального розвитку України 32

СЕКЦІЯ 2.

ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ТА УРБАНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Василенко Д.

Міграція населення в Україні: війна та вимушена міграція 36

Венгрин Д.

Тенденції розвитку сучасних урбанізаційних процесів 39

Дехтєрьов К. Від села до району масової міської забудови: зміна мікрорайонів Позняки та Осокорки міста Києва	41
Єркєєва А Сучасні концепти дослідження культурної спадщини міст	44
Карайченцева Г. Проблема низької народжуваності та надвисокої смертності населення України	46
Карнікова Є., Попрозман І. Вимушені міграції українців в Італію під час війни	49
Малярєнко К., Родіонов В. Людський розвиток: позиції України в європейському контексті	51
Симоненко І., Костріков С., Серьогін Д. Суспільно-географічний ландшафт як один із способів подання міського довкілля	54
Чехов С. Німецький досвід реконструкції панельних будинків у концепції післявоєнної відбудови зруйнованої інфраструктури міста Харкова	57

СЕКЦІЯ 3. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

Surgay D., Dobrovolska N. Geographical strategy of the tourism enterprise in modern conditions of globalization	61
Максимова Д. Геопросторове розміщення об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та їх значення для розвитку туризму у Хорватії	64
Савченко А. Туристичні ресурси Об'єднаних Арабських Еміратів (на прикладі міста Дубай)	67
Таран Є. Провідні дестинації та перспективи розвитку «темного» туризму в Україні ...	71
Черепіна А. Нематеріальна культурна спадщина України та її значення для розвитку туризму	76

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.3

Є. Бедрій, К. Бойко, Л. Ключко
bedriy2020.8950449@student.karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КЕЙ-ПОП КУЛЬТУРИ У СВІТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Кей-поп або корейська поп-музика, є жанром популярної музики, що виник у Південній Кореї в 1990-х роках і з тих пір здобув популярність по всьому світу.

Значною відмінністю цього напрямку є те, що у кей-попі найчастіше зустрічаються синтезовані звуки, танцювальні рухи та відеокліпи, в яких часто використовуються візуальні ефекти та елементи фантастики. Кей-поп-артисти зазвичай не тільки співають, а й танцюють і виконують складні хореографії.

Популярність кей-попу почала рости з 2000-х років, коли кілька гуртів з Південної Кореї стали отримувати успіхи в Японії, а пізніше в Індонезії та на Філіппінах. У 2010-х роках кей-поп набув популярності у США та Європі, де він став складовою поп-культури та отримав велику кількість прихильників.

У кей-попі існує багато гуртів та виконавців, кожен з яких має свій унікальний стиль та відмінності. Серед найпопулярніших гуртів можна назвати BTS, EXO, Blackpink, TWICE, TXT, Stray Kids та багато інших.

Крім музики, кей-поп культура також включає в себе модні тенденції, косметику, телевізійні шоу, кіно та інші аспекти поп-культури.

Географічні аспекти розповсюдження кей-поп культури:

1. Початкове поширення кей-попу в Азії:

- кей-поп культура почала розвиватися в Південній Кореї, а потім набула популярності в Японії, Китаї та Тайвані;

- в Азії кей-поп музика та культура отримала величезну популярність, завдяки своїй унікальності та новизні;

2. Розповсюдження кей-попу в західних країнах:

- за останні роки кей-поп став популярним не тільки в Азії, а й у західних країнах, таких як США, Канада, Великобританія, Франція та багато інших країн;

- західні фанати кей-попу стали палкими прихильниками цієї культури, створюючи велику інтернет-спільноту, що дозволяє обмінюватися інформацією та спілкуватися між собою.

3. Роль соціальних медіа у розповсюдженні кей-поп культури:

•соціальні медіа, такі як YouTube, Twitter, Instagram та інші відіграли важливу роль у розповсюдженні та популяризації кей-поп культури в усьому світі;

•відео з виступами кей-поп виконавців на YouTube стали доволі популярними, а в соціальних медіа з'явилася велика кількість спеціалізованих груп та сторінок, присвячених кей-поп музиці та культурі.

Серед подальших перспектив розвитку кей-поп культури можна назвати наступні:

- розширення аудиторії. Кей-поп здобуває все більшу популярність по всьому світу, і ця тенденція може продовжуватись і надалі. За даними досліджень, кей-поп має значний потенціал щодо залучення нових шанувальників, зокрема в країнах, де популярні культурні продукти з Азії;
- розширення географії розповсюдження. Кей-поп культура вже має своїх шанувальників у більшості країн світу, але цей процес ще не завершений. У майбутньому, можливо, кей-поп культура знайде своїх шанувальників у більш екзотичних країнах;
- зростання кількості артистів та музичних груп. Кей-поп культура стане ще більш популярною, якщо з'являться нові артисти та музичні групи. Кожен рік з'являється все більше та більше нових виконавців, тому майбутнє кей-поп культури здається досить перспективним;
- важливу роль у розвитку кей-поп культури відіграють технології. Їх широко використовують як на концертах музичних виконавців, так і у відео кліпах, рекламі тощо. Крім того, завдяки сучасним технологіям, шанувальники можуть легко знаходити та слухати музику своїх улюблених виконавців, а також дізнаватися про їхнє життя та діяльність. У майбутньому, можливо, з'являться нові технології, які ще більше підвищать популярність кей-поп культури;
- хоча онлайн-контент є важливим елементом розвитку кей-попу, концерти та турне є невід'ємною частиною культури. У зв'язку з цим, популярні гурти і виконавці будуть продовжувати подорожувати по всьому світу та давати концерти, щоб зустрітись із своїми шанувальниками;
- кей-поп відрізняється від західної поп-музики своїм унікальним стилем та естетикою, і цей аспект може стати ключовим у подальшому розвитку культури. Кей-поп може стати важливим та впливовим гравцем на музичній та модній сцені;
- розширення спектру жанрів. Кей-поп культура, наразі, асоціюється з поп-музикою, але вона також має у своєму арсеналі рок, реп, хіп-хоп та інші жанри. У майбутньому, можливо, кей-поп культура розширить свій спектр жанрів та стане більш різноманітною.

Кей-поп культура продовжує взаємодіяти з іншими культурами. Деякі виконавці кей-попу співпрацюють з західними артистами з інших країн, таким чином збільшуючи свою аудиторію та популярність. Багато зарубіжних артистів також висловлюють захоплення кей-поп культурою та виявляють

інтерес до неї, що може сприяти подальшому розвитку та поширенню цієї культури за межами Кореї. Проте, взаємодія з іншими культурами може привести до втрати унікальності та оригінальності кей-поп культури, а також до віддалення від коренів та ідентичності, що може стати проблемою для її шанувальників. Тому важливо зберігати баланс між взаємодією з іншими культурами та збереженням унікальності та ідентичності кей-поп культури.

Звичайно, що як і будь яке надмірне захоплення чимось, кей-поп має і певні проблеми, зокрема:

- кей-поп індустрія відома своїм високим темпом роботи, під час якого артисти можуть стикається з фізичними і емоційними проблемами. Наприклад, багато артистів працюють до вичерпання і не мають достатньо часу на відпочинок, що призводить до погіршення їх фізичного, психічного та емоційного здоров'я;

- кей-поп культура має величезну базу фанатів, але деякі з них є надто агресивними і нав'язливо хочуть контролювати життя артистів. Це може призводити до депресії та стресу серед артистів;

- кей-поп індустрія є дуже конкурентною, що призводить до того, що артисти працювати ще більше, щоб відповідати вимогам своїх фанатів та керівників. Це призводить до перевтомлення та зниження якості поп-продукту;

- кей-поп культура може мати складнощі зі зрозумінням в окремих країнах через мовні та культурні бар'єри. Це може призвести до обмеження розповсюдження культури в певних країнах.

Зважаючи на дослідження та аналіз географічних аспектів розповсюдження кей-поп культури, можна зробити висновок, що цей напрямок став глобальним явищем, яке здатне залучити шанувальників з усього світу. Кей-поп успішно просувається за межі своєї батьківщини та вже здобуває популярність в Європі, Америці та Південно-Східній Азії. Однак, зрозуміло, що кожен регіон має свої власні особливості, які впливають на сприйняття цієї культури. Більшість фанів кей-поп музики та культури – молодь, яка шукає нові враження та спілкування, і це може бути викликом для старшого покоління, яке не розуміє цієї культури та її вплив на молодь. Однак, збільшення інтересу до кей-поп культури може допомогти зберегти його унікальність та сприяти культурному розмаїттю.

Також, важливо забезпечити збереження культурної спадщини та відповідний розвиток музичної індустрії, щоб уникнути комерціалізації культури та забезпечити високу якість продукту. Крім того, потрібно вирішувати проблему з психологічними аспектами, зокрема зі стресом та депресією, які можуть стати наслідком великого тиску та вимог, які ставляться до молодих виконавців.

Загалом, кей-поп культура має великий потенціал для розвитку та взаємодії з іншими культурами, але щоб досягти цієї мети, необхідно працювати над вирішенням проблем. Таким чином, розповсюдження к-поп культури в світі має свої перспективи та проблеми, і важливо розуміти їх для подальшого розвитку цієї культури.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ГЕОМАРКЕТИНГУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗМІЩЕННЯ ПУНКТІВ НЕЗЛАМНОСТІ У МІСТІ ХАРКОВІ (на прикладі ГІС-проекту «Цифрове Місто»)

У зв'язку з поточною ситуацією в Україні, викликаною російсько-українською війною та масованими обстрілами критичної інфраструктури з боку росії, уряд України ініціював проєкт «Пункт незламності». Це проєкт, що передбачає створення локацій, де жителі міст та сіл можуть отримати необхідні ресурси для життя в умовах війни: тепло, воду, електрику та мобільний зв'язок. Місто Харків займається активним розміщенням таких пунктів незламності. Одним із важливих етапів при цьому є геомаркетингові дослідження, що дозволяють ефективно визначити місця розміщення пунктів незламності та забезпечити максимально ефективне їх функціонування [4]. На нашу думку, найбільш оптимальним шлях подібної імплементації може стати застосування типового ГІС-проекту «Цифрове Місто» - «Цифровий Харків». Саме подання реалізації подібного підходу з наголосом на геомаркетингових аспектах розміщення пунктів незламності і є *ціллю* нашої доповіді.

Однією із ключових методик, яка може бути використана у сучасних умовах для вирішення зрозумілих проблем, є *методика геомаркетингу*. Геомаркетинг (ГМ) – це маркетингова суспільно-географічна дисципліна, яка використовує застосування методів маркетингових досліджень та ГІС-технологій для аналізу суспільно-географічної інформації. При цьому вказана методика має впроваджуватися, як правило, у межах певного просторового екстену урбаністичного середовища, який й визначається у середовищі створеного на підставі OSM-шарів ГІС-проекту «Цифровий Харків» (рис. 1). Одним з важливих завдань ГМ, для якого саме географічний аспект відіграє ключову роль – є визначення оптимального місцеположення для будь-якого запланованого до інсталяції та для певних дій об'єкта [1].

Фактично ж саме через створення ГІС-шару точкових об'єктів (Пунктів незламності) з їх оптимізованим розміщенням відповідно параметрів даного ГІС-проекту методика ГМ допомагає розв'язати проблеми з постачм продовольства та медичних засобів, а також оптимізувати діяльність рятувальних служб.

Взагалі, одним із ключових аспектів геомаркетингу є аналіз географічних даних та їх використання для вирішення соціальних та економічних задач [5]. Однак, в умовах війни та кризи, руйнувань інфраструктури та житлових кварталів, аналіз та використання геоданих стає значно складнішим завданням. Водночас у таких умовах ГМ може стати важливим інструментом для допомоги населенню та уряду в забезпеченні критичних потреб.

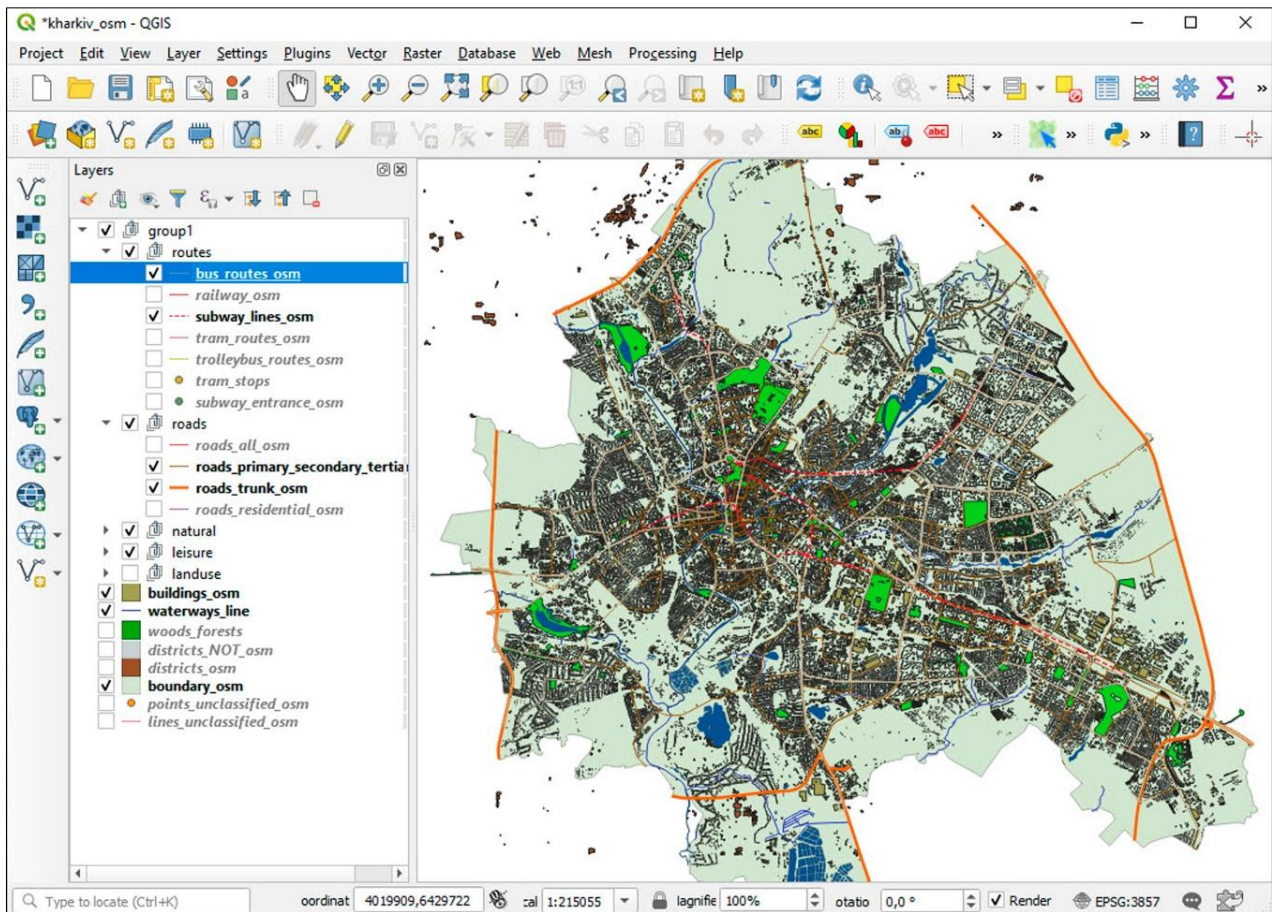

Рис. 1. ГІС-проект «Цифровий Харків», побудований авторами на платформі *QGIS* для подальшого додання шару оптимізованого розміщення пунктів незламності міста Харків (за даними [2])

Ще раз підкреслюємо, що одним із наочних прикладів застосування ГМ і є визначення розміщення пунктів незламності в стратегічно важливих місцях, щоб забезпечити населенню доступ до критичних послуг та знизити вплив війни на життя громадян. Визначення головних чинників, що впливають на розміщення та функціонування пунктів незламності, є важливим етапом геомаркетингових досліджень в умовах війни. Перш за все, до них можна віднести логістику та транспортну доступність, забезпечення енергетичними ресурсами, наявність мережі зв'язку та інтернету, а також важливість пункту для населення даної території. Усе вказане об'єктивно визначається через поданий ГІС-проект (рис. 1). Більш того, оскільки в умовах війни мережа комунікацій може бути пошкоджена, першочерговою задачею є забезпечення можливості комунікації для населення, а саме мобільного зв'язку та інтернету в окремих районах міста. Крім того, слід звернути увагу на доступність енергетичних ресурсів, оскільки це безпосередньо впливає на можливість функціонування пунктів незламності. Наступною ключовою складовою є визначення транспортної доступності пунктів незламності. Якщо пункти будуть розташовані в таких районах, доступ до яких є ускладненим, це може негативно вплинути на їх ефективність та використання населенням.

Досі одне з провідних міст країни за інноваціями, розвитку, комфортом життя, Харків перетворився на небезпечне прифронтове місто, якому війна завдає неоціненних збитків. Головних ушкоджень зазнали житлові райони, особливо Салтівський район, який мав найбільшу щільність заселення житлових будівель у місті.

Створений шар ГІС-об'єктів окремо (поза проекту «Цифровий Харків») подавався, як теплова карта щільності заселення житлових будівель (континуальний об'єкт) та розташування "Пунктів незламності" (точкові об'єкти), побудована у середовищі *QGIS*, з використанням даних відкритої геопросторової бази даних (Рис. 2). За допомогою геокодування були імпортовані та оцифровані адреси «Пунктів незламності», і був використаний модуль *Bulk GeoCoding*, який дозволив автоматично оцифрувати список адрес з *Excel*-таблиці. Також за допомогою веб-інструменту *Overpass-turbo* був зроблений запит до бази даних OSM за тегом житлових будівель у місті Харкові. За допомогою методу теплокарт була побудована карта щільності населення за даними OSM-забудов з полем зважування, що містить дані про кількість квартир у кожній будівлі, які мають пряму кореляцію з кількістю населення, що може проживати у житлових будівлях.

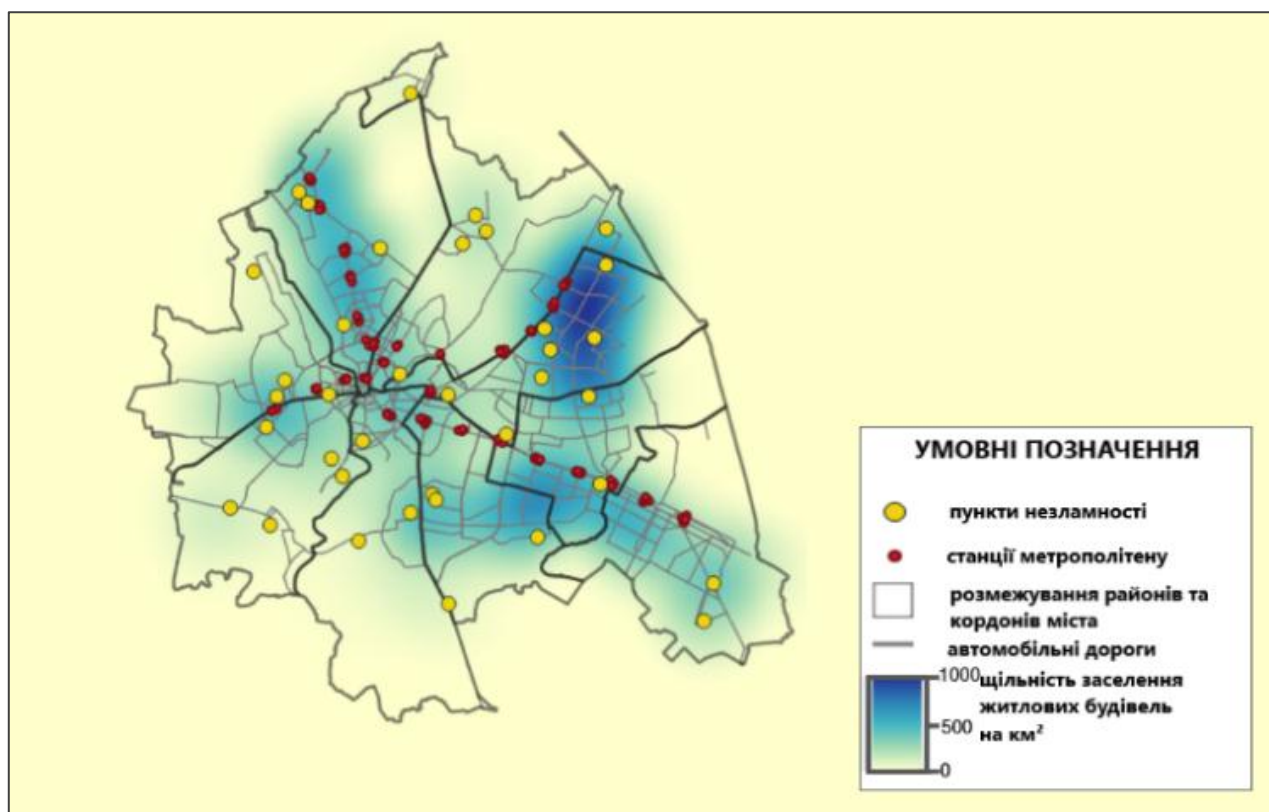

Рис. 2. Теплова карта щільності заселення житлових будівель та розташування пунктів незламності міста Харків (за даними [2])

Аналізуючи картографічні дані, варто зазначити, що розміщення пунктів незламності корелюється такими чинниками: безпека, щільність населення та доступність до джерел енергії та водопостачання, дорожні мережі та

громадський транспорт, територіальні обмеження та інші. Характерним для розміщення пунктів незламності є місцезнаходження біля головних доріг, ліній метрополітену, що забезпечує їх доступність для населення. Більшість пунктів незламності розташовані у приміщеннях шкіл та дитячих садків, деякі з них у приміщеннях ДСНС та пожежних частинах. Дані об'єкти мають першочергове підключення до критичної інфраструктури, що є гарантією доступності до джерел енергії. Окрім головних пунктів незламності у місті працює безліч точок з генераторами: магазини, кафе, АЗК, аптеки та відділення банків. Таким чином, населення було забезпечене можливостями для зв'язку та обігріву. Слід зазначити, що існували ще пункти незламності відповідального бізнесу, які своєю більшістю були розташовані в центрі міста відповідно до їх концентрації.

Узагальнюючи, для успішного розміщення та функціонування пунктів незламності в умовах війни, необхідно уважно проаналізувати всі головні чинники, які можуть впливати на їх ефективність та доступність для населення. Таку єдину можливість і надає ГІС-проект «Цифровий Харків» (рис.1), до якого у найближчій перспективі ми додаємо наші похідні результати – нові згенеровані ГІС-шари (рис. 2).

З точки зору рекомендацій, дослідження передбачає, що поточні геомаркетингові дослідження слід продовжувати проводити для моніторингу змін умов і потреб населення в контексті воєнного стану, що триває. Зрештою, успіх «Пунктів незламності» у Харкові залежить від ефективної співпраці між місцевою владою, надавачами послуг та громадою [3].

Основні рекомендації щодо оптимального розміщення та функціонування пунктів незламності в Харкові полягають у врахуванні особливостей території, забезпеченні високого рівня доступності та безпеки для населення, а також у забезпеченні надійного енергопостачання та зв'язку. Також важливо враховувати динаміку військових дій та наслідки російської агресії на території міста Харкова. Попри складні умови війни та окупації, які тривають, використання передових технологій і просторового аналізу може дати цінну інформацію про нагальні потреби місцевого населення та допомогти владі приймати обґрунтовані рішення.

Список використаних джерел: 1. Костріков С. В. Теоретична і прикладна геоінформатика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. В. Костріков, К. Ю. Сегіда. – Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2016. – 592 с. 2. Пункти незламності. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nezlamnist.gov.ua/> 3. Tkhorikov B., Gerasimenko O., Kazybayeva A., Zhakypbek L. Theoretical and Methodological Approaches and Stages of Formation Concept Geomarketing / B. Tkhorikov, O. Gerasimenko, A. Kazybayeva, L. Zhakypbek. – Atlanta: Atlantis Press SARL, 2020. – 6 p. 4. Verschuren, Marc M. Geomarketing GIS & Marketing, New Combination of Knowledge / Verschuren, M. Marc. – Wageningen: Wageningen University and Research Centre, 2006. – 68 p. 5. V. Ya. Tsvetkov Semantic Information Units as L. Florodi's Ideas Development / Tsvetkov Ya. T. – European Researcher, 2012. – 1036 – 1041 p.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна освіта в Україні потребує вдосконалення та модернізації. Згідно з Концепцією Нової української школи (НУШ) головним завданням є підготовка освіченої, творчої особистості, формування фізичного та морального здоров'я дитини [4]. Використання новітніх методів навчально-виховного процесу є одним з важливих моментів для досягнення поставленої задачі [1].

Так як географія – це природнича наука, а метою природничої освітньої галузі є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем, то одним з методів досягнення цієї мети є новітній навчально-виховний метод – *метод проєктів* [5].

Актуальність методу проєктів на уроках географії полягає в тому, що цей метод дозволяє учням активно досліджувати географічні явища, розвивати творчі здібності, взаємодіяти з оточуючим світом та набувати навички самостійного розв'язування реальних задач. Застосування методу проєктів на уроках географії може зробити навчання більш цікавим та захоплюючим. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набування знань, створення власних продуктів. Він розвиває навички критичного мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети [2].

Існують певні етапи, які слід використовувати при розробці проєкту:

- 1) демонстрація прикладів проєктів на уроці;
- 2) формулювання мети для роботи над проєктом;
- 3) огляд можливих варіантів презентації результатів проєкту;
- 4) ознайомлення з методиками дослідження, формулювання гіпотез, аргументації висновків та оформлення результатів проєкту.

Є різні види проєктів, які можуть застосовуватися на уроках. Якщо розглядати урок географії, то доцільно використовувати саме дослідницький, творчий, рольовий, ігровий та інформаційний проєкти. Усі ці види проєктів допомагають здобувачам освіти краще засвоїти матеріал та спонукають до творчої та дослідницької діяльності.

Завдяки методу проєктів у здобувачів освіти розвивається уява та фантазія, в залежності від виду розвиваються комунікативні навички, і головне з'являється мотивація до навчання.

Якщо розглядати технологію проєктної діяльності на уроках, то вона має єдиний злагоджений алгоритм дій, який включає наступні етапи діяльності учнів:

1 етап: визначення теми проєкту. Важливо обрати тему, яка була б цікавою та зрозумілою для учнів. Тема повинна бути пов'язана з навчальною програмою та відповідати рівню підготовки учнів;

2 етап: організаційна робота. Варто визначитися з критеріями оцінювання, встановити дедлайн та розподілити обов'язки між учнями. За допомогою мозкового штурму діти можуть на перших етапах висунути різні гіпотези дослідження, варіанти вирішення проблеми;

3 етап: проведення дослідження. Необхідно застосовувати для дослідження методи наукового пізнання, пошук бракуючих знань і застосування нових отриманих знань для вирішення проблеми, також учні повинні мати можливість знайти достовірну та актуальну інформацію для свого проєкту. Використання різноманітних джерел, таких як підручники, енциклопедії, Інтернет-ресурси, допоможе зібрати більше матеріалів для проєкту;

4 етап: отримання кінцевого результату, його оформлення та захист. Варто звернути увагу на оформлення проєкту. Презентація має бути зрозумілою та логічною. Учні можуть використовувати візуальні матеріали, такі як діаграми, схеми, графіки, фотографії тощо, щоб показати свої дослідження. Після завершення роботи над проєктом, учні представляють його на захисті. Це дозволить їм продемонструвати свої знання та вміння у презентації своєї роботи. Захист проєкту може включати в себе відповіді на запитання, дискусії та обговорення результатів дослідження;

5 етап: рефлексія діяльності учнів. Після завершення проєкту варто провести рефлексію та обговорення роботи, де учні зможуть поділитись своїми враженнями та висловити свої думки щодо процесу роботи над проєктом. Це дозволить учителеві побачити, які аспекти роботи допомогли учням зрозуміти матеріал краще, а які потребують додаткового вдосконалення [3].

Оцінювання проєкту може проводитись із використанням критеріїв, які були визначені на початку роботи; може включати в себе як оцінку процесу роботи, так і оцінку результатів дослідження. Отже, метод проєктів є досить ефективним і популярним методом навчання географії. Завдяки методу проєктів вирішуються завдання які стоять у програмі предмету географія, а саме:

1) оволодіння умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів на цій основі ключових компетенцій; виконувати дії, набуті на основі застосування географічних знань і попереднього досвіду;

2) застосування географічних знань для пояснення та оцінювання географічних процесів і явищ;

3) розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного здобуття нових знань із географії [6].

Через проектне навчання учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних дисциплін, а й вчитися вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до ролі в навчальній команді й разом інтерпретувати результати своєї діяльності [4]. Метод проектів в освітньому процесі в цілому та на уроках географії зокрема дозволяє учням активно залучатись до навчання, а також заглибитись в географічні процеси та явища. Даний метод є важливим при організації роботи на уроках географії, адже допомагає учням не лише засвоїти нові знання, а й застосовувати їх на практиці, збирати та обробляти інформацію, розвивати критичне мислення, творчі здібності та комунікативні навички.

Список використаних джерел: 1. Ковальова К., Нападівська Г. Метод проектів як засіб модернізації навчально-виховного процесу з географії / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: географічні науки. – Херсон, 2015. – №2. – С. 113-118 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/gnuqw> 2. Barron B. When smart groups fail. The journal of the learning sciences, Lawrence Erlbaum Associates Inc., 2003, 12 (3), 307–359 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/gnuqy> 3. Фулайтар В., Салюк М. Значення проектів на уроках географії / Матеріали науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Географічні аспекти просторової організації території, суспільства та збалансованого природокористування» (Україна, м. Ужгород, 1–3 грудня 2021 р.) Ужгород: ПП Данило С.І., 2021. 188 с. – С. 80-83. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/gniurt> 4. Нова Українська Школа (НУШ): Проектне навчання: коротко про головне [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://surl.li/uryh> 5. Державний стандарт базової середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 // Урядовий кур'єр. – 2020. – № 191 (01.10.2020). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/hzzp> 6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 6-9 класи «географія», 2017. – 77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/euwf>

УДК: 911.2:556

О. Грінченко, О. Саввіч

olex.greenchenko@gmail.com, alexsavvich@gmail.com

КВНЗ «Харківський академія неперервної освіти», м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА ОСКІЛЬСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, має руйнівний вплив не лише на соціальну, економічну, але й на екологічну ситуацію в Україні у цілому і Харківській області зокрема. Екологічні проблеми, що є наслідком воєнних дій, значно ускладнюють повернення до стабільного життя та розвитку. Саме тому так важливо досліджувати екологічні наслідки російсько-української війни та шукати можливі шляхи

мінімізації їх наслідків і подальшої повоєнної розбудови життя.

Загальні збитки, завдані за рік війни доквіллю Харківщини, за даними Державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, склали понад 349 мільярдів гривень [4]. Але справжній їх масштаб ми зможемо осягнути лише після закінчення воєнних дій.

Одна з найбільших екологічних катастроф, що сталась через воєнні дії на території Харківської області – це руйнування одного із затворів греблі Оскільського водосховища на Харківщині, що сталось 2 квітня [8] (за іншими даними - 13 березня[2]) 2022 року. Близько 355,5 млн м³ води стрімко вивільнились з водойми, спричинивши підняття рівня р. Сіверський Дінець та оголивши близько 9 тис. га замуленого дна[5]. У результаті завдано шкоди водним ресурсам, зруйновано екосистему водосховища, знищено цінні види риб (майже 2 млн рибин) та інших живих водних ресурсів. Загальні збитки, за оцінкою Державної екологічної інспекції України, становлять 2,1 млрд грн[5].

Оскільське (з 1958 по 2020 рік – Червонооскільське[7]) водосховище збудоване в 1958 році у нижній частині течії річки Оскіл і розташоване в Куп'янському та Ізюмському районах Харківської області та Лиманському районі Донецької області. Відноситься до типу рівнинно-річкових руслових, водосховище має довжину 85 км (від сел. Ківшарівка Куп'янського району до с. Оскіл Ізюмського району), середня ширина – 1,44 км, середня глибина – 3,86 м, площа водного дзеркала при нормальному підпірному рівні – 122 км², об'єм води – 474 млн м³, глибина — до 16,5 м. Гребля водосховища має довжину 1025 м і ширину 20 м[1].

Основне призначення водосховища – наповнення каналу Сіверський Донець – Донбас. Крім того, його води використовувалися для зрошення, потреб рибного господарства, а узбережжя – для відпочинку населення. На водосховищі працювала Оскільська ГЕС, що відноситься до малих гідроелектростанцій (потужність становить 3 680 кВт) (2 агрегати по 1 840 кВт) [6]. ГЕС входила до складу КП «Компанія “Вода Донбасу”», а електроенергія, вироблена на станції, використовувалася для потреб населення найближчих сіл.

Створення Оскільського водосховища свого часу дало поштовх до розвитку нових галузей господарства, сприяло будівництву нових населених пунктів, створило позитивний поштовх економічного розвитку Харківської та Донецької областей та сприяло вирішенню проблеми дефіциту водних у цих регіонах.

Зруйнування гідровузла на Оскільському водосховищі призвело до його катастрофічного обміління – води стало у 5 разів менше (залишилося ще близько 80 млн кубів води)[8]. Оголені ділянки дна зазнають вітрової ерозії. Водосховище наразі нагадує, практично пустелю, де є окремі озерця. Вода є тільки по старому річищу річки Оскіл. У якому стані наразі гідроспоруди на Осколі, фахівцям ще треба з'ясувати. Але спершу греблю мають оглянути сапери.

Експерти громадської організації «Українська природоохоронна група» вважають, що рослинність берегів водосховища втратила звичний

гідрологічний режим і ледве зможе існувати як раніше. Це стосується і рідкісних видів, такі як косарики тонкі та ін. Як стверджують екологи, всі живі організми, що населяють товстий шар тепер оголеного мулу, загинуть, і це спричинить окремих проблем. Більшість молодих риб і рибного населення знесло вниз за течією з водою, а достатньої площі для відновлення колишніх популяцій уже немає.

Практично повне обміління водойми поставило під загрозу стабільність подальшої роботи каналу Сіверський Донець – Донбас та водопостачання регіону. Питної води позбавлені мільйони жителів Донбасу. Це головний ракурс, під яким проблему Оскільського водосховища розглядають державні органи влади. Водопостачання регіону нині – питання, яке є предметом особливої тривоги не лише для КП «Компанія «Вода Донбасу», а й для Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН.

Неповне руйнування греблі не створило умов для природного відновлення реофільної екосистеми – природного незарегульованого русла з проточною водою. Сьогодні територія колишнього водосховища переживає класичне позачасся.

По завершенню війни ми опинимося на роздоріжжі: ремонтувати греблю і заповнювати водосховище, щоб забезпечити водопостачання Донбасу, чи демонтувати дамбу і відновити проточність річки Оскіл, створивши умови для самовідновлення лучної заплави річки. Кожен із варіантів має свої позитивні наслідки і свої ризики. Розглянемо їх.

Відновлення водосховища дозволить у наступні роки після повторного його наповнення поповнювати канал Сіверський Донець-Донбас, а ще й виробляти на Оскільській ГЕС близько 11 ГВт·год/рік електроенергії[5]. Щоправда, це набагато менше, ніж необхідно для помпування води у чотирьох насосних станціях каналу.

Достатньо велика площа мілководних ділянок (33,5% площі водного дзеркала) формує розвинений нерестовий фонд для основних екологічних груп представників іхтіофауни Оскільського водосховища. Це – важлива умова для відновлення рибного господарства. До 2022 року основними об'єктами лову тут були: щука, судак, окунь, плотва, краснопірка. Можна було зловити сома, ляща, лина.

Береги Оскільського водосховища вкриті природними та штучно насадженими листяними і сосновими лісами, в яких ще з початку 80-х років минулого століття обладнали низку туристичних баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів. Зараз вони знаходяться у занедбаному стані. Тому Перспективним напрямком розвитку туристсько-рекреаційного комплексу є оновлення та відтворення інфраструктури, що сприятиме більшій привабливості узбережжя водосховища для відпочиваючих та позитивній динаміці для розвитку даної території.

Відновлення зрошувальних систем у районі Оскільського водосховища дозволить гарантувати високу врожайність сільськогосподарських культур в умовах недостатньої кількості опадів, частих суховіїв та періодичних посух.

Але слід враховувати, що на повторне заповнення водосховища потрібен досить тривалий час. Це не пройде безслідно для річища Осколу, його заплави, рослинного й тваринного світу вниз за течією. У частині течії нижче від дамби через відчутне зменшення стоку, буде відбуватися обміління, заростання дна піонерними рослинами. Це, зокрема, поставить під загрозу цінні природні екосистеми ландшафтного заказника «Синичинський», створеного з метою збереження ділянки природного русла Осколу.

У разі вибору варіанту, що передбачає остаточний демонтаж греблю Оскільського водосховища та відновлення природного русла річки Оскіл з високою вірогідністю будуть вирішені одразу кілька проблемних питань регіону.

Дуже важливо аби таке рішення, спрямоване на розв'язання екологічних проблем, дійсно було екологічним. Наприклад, щоб не розорювалися чи забудовувалися звільнені від води території. Необхідно забезпечити умови природного відновлення заплавлених лук. Але слід пам'ятати про посилення загрози підтоплення прибережних територій під час можливих аномальних паводків. Фахівці поки що не знають точно, яким результатом може завершитися подібний експеримент.

Таким чином, проблему Оскільського водосховища необхідно вирішувати із урахуванням можливих загроз та із залученням широкого кола фахівців – екологів, гідрологів, іхтіологів, геоморфологів, географів, меліораторів, спеціалістів водного господарства, економістів, а також представників громад прибережних районів.

Список використаних джерел: 1. Водний фонд України: Штучні водойми — водосховища і ставки: Довідник / [В.В. Гребінь, В.К. Хільчевський, В.А. Сташук, О.В. Чунар'ов, О.Є. Ярошевич] / За ред. В.К. Хільчевського, В.В. Гребеня. Київ : «Інтерпрес ЛТД», 2014. 164 с. 2. Державна екологічна інспекція України. URL: <https://www.facebook.com/deiukr/posts/pfbid02wokg94E3jYUYI2GAQAGq9oCfWBf5L6ZF2nmGW4dvVUSB3xfiE5pHKHQ79WAKqQfl> 3. Для обстеження стану водних об'єктів Харківщини при ХОВА створюють відповідну робочу групу. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/118111> 4. Довкілля Харківщини внаслідок війни завдано шкоди майже на 83 млрд грн. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/ru/news/117664> 5. Колодежна В., Василюк О. Чи відновлювати Оскільське водосховище після завершення війни? URL: <https://uncg.org.ua/chy-vidnovliuvaty-oskilske-vodoskhovyshche-pislia-zavershennia-vijny/> 6. Печений А. Червонооскільське водосховище: навіщо створювали і чи є в нього майбутнє. URL: <https://borova.gromada.group/news/news/2087-chervonooskilske-vodoshovishe-navisho-stvoryuvai-i-chi-ye-v-nogo-majbutnye> 7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 року № 1151-р «Про перейменування Червонооскільського водосховища». URL: <https://www.kmi.gov.ua/npras/pro-perejmenuvannya-chervonooskils-a1151r> 8. Солодовнік М., Федоркова Т., Гребінник Д. Вп'ятеро менше води: як під час війни обмілило Оскільське водосховище на Харківщині. URL: <https://suspilne.media/302934-vpatero-mense-vodi-ak-pid-cas-vijni-obmililo-oskilske-vodoshovise-na-harkivisini/> 9. Харківщинознавство. Географія та історія рідного краю : навч. посіб. для 8–9 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 / О. І. Грінченко, Л. І. Дух, В. В. Колода, О. М. Саввіч; за ред. Л. Д. Покроєвої. — Х. : Гімназія, 2021. 200 с.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Сьогодні все частіше постає проблема небажання дітей навчатися, відсутність мотивації та зацікавленості. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей...» [1]. Одним із шляхів досягнення цих цілей є впровадження гейміфікації в освітній процес. Це сприяє підвищенню мотивації до навчання, стимулюванню творчої особистості, поліпшенню якості комунікації суб'єктів навчання тощо [2].

З кожним роком в освіті спостерігається перехід до інноваційних методів навчання, які привертають увагу учнів та активно залучають їх до навчального процесу. Одним із таких методів активного навчання, є гейміфікація. Впроваджуючи ігрові елементи в традиційні уроки в школі, педагоги знаходять нові способи підвищити пізнавальну активність, мотивацію та запам'ятовування знань серед учнів. Такий метод представляє інформацію по новому, але спрощену. Ігри як метод навчання пропонують змагальність і можливість побачити результати прийняття рішень у реальному часі та контрастують з традиційними уроками в школі.

Гейміфікація (або ігрофікація) – це використання ігрових підходів для неігрових процесів. [3] Актуальність гейміфікації полягає у мотивації виконувати завдання, розкриття здібностей учнів, урізноманітнення навчального процесу, орієнтація на учня, розвиток пізнавальної діяльності. Метою гейміфікації є залучення уваги здобувачів, підвищення їх зацікавленості у вирішенні освітніх завдань і подальше застосування отриманих знань [4]. Гейміфікація може бути корисним інструментом для заохочення учнів до активного навчання в школі. Це може допомогти збільшити інтерес учнів до навчання та зменшити відчуття нудьги, яке вони можуть відчувати під час уроків.

Один з прикладів гейміфікації в школі – використання різних балів, нагород та рейтингів. Наприклад, учитель може створити систему балів за виконання різних завдань та підрахувати загальний бал кожного учня. Учні можуть також брати участь у змаганнях або проходити випробування, щоб отримати додаткові бали. Учитель може використовувати цю систему для стимулювання учнів до активного навчання та досягнення кращих результатів.

Інший приклад – використання ігор для навчання. Наприклад, вчителі можуть використовувати інтерактивні ігри та платформи для навчання. Це може бути корисно для відпрацювання практичних навичок та виконання завдань в зручному для учнів та цікавому форматі.

Географія як навчальний предмет, вивчає фізичні, економічні, соціальні, геологічні особливості нашої планети, взаємодію між людьми, як правило, учнів в більшості предмет є нецікавим, сухим та монотонним. Однак, використавши метод гейміфікації, педагоги можуть перетворити навчальний процес на захопливу інтерактивну пригоду. Впровадження ігрових елементів, таких як виклики, винагороди та змагання, сприяє створенню атмосфери занурення, яка розпалює в учнів цікавість та мотивацію до вивчення навколишнього світу. Вочевидь, усі віртуальні ігри пов'язані з географією. Але потрібно враховувати, що не кожна гра підійде для педагогічних та навчальних цілей. Логічно, що ігри про війну та вбивства є недоречним у використанні на уроках, але використання вже геополітичних ігор дає учням розуміння про світову економіку та порядок, прикладом цих ігор можуть стати «Симулятор президента» або «Симулятор міністра». Граючи в онлайн, учні зможуть змагатись між собою, розвивати роботу у команді, ораторські здібності, креатив та нестандартний підхід до ситуації. [5,6]

Можна виокремити декілька напрямів комп'ютерних ігор для ефективного застосування на уроках географії:

1. Геополітичні ігри – доречно підійдуть для вивчення економіки країн, їх розташування та відносин між іншими країнами та її місце у світі. Такі ігри можна використати, як практичне закріплення вивченого матеріалу з тем соціально-економічної географії.

2. Містобудівні ігри – дозволять проникнути у життя та управління містом. Такі ігри зобов'язують взяти відповідальність за свої рішення на місцевому та регіональному рівні та як такі рішення вплинуть на життя міста та добробут громадян.

3. Картографічні ігри – існують ігри, які дозволяють створювати карти вигаданих світів, а також спроби проектування існуючих територій у грі. Такі ігри підійдуть до практичного засвоєння матеріалу з фізичної географії та базових знань з картографії та топографії.

Тож, гейміфікація – це нестандартний педагогічний підхід та метод активного навчання, який використовує пізнавальні комп'ютерні ігри для залучення уваги та інтересу до шкільного предмету. [5]

Однією з переваг гейміфікації є її здатність адаптуватися до індивідуальних потреб та вподобань учнів. Включаючи різні рівні складності або розгалужені розповіді, викладачі можуть адаптувати гру до різних стилів навчання та здібностей. Така персоналізація гарантує, що студенти отримують належні виклики, що призводить до покращення когнітивної активності та збереження знань. Креативність педагога та розумне застосування, мають велике значення для успіху гейміфікації. Однак очевидно, що позитивних результатів можна досягти, а отже, ігри слід розглядати як потенційний інструмент для навчання. Ключовою перевагою є потенціал підвищення

внутрішньої мотивації до навчання. Як свідчать літературні джерела та емпіричні дослідження, цілком ймовірно, що ігри, якщо вони не були спочатку розроблені для навчання, потребуватимуть модифікацій, щоб стати навчальними. [7,8]

Отже, комп'ютерні ігри потрібно використовувати як метод навчання в усьому світі. Вони дають здобувачам освіти комплексне, але спрощене уявлення про реальність з практичним підходом до вирішення проблем. Ігри як метод навчання пропонують змагальність і можливість побачити результати рішень у реальному часі. Ці елементи пропонують внутрішню мотивацію до навчання, що є кращим способом залучення у порівнянні з традиційною освітою в класі, яка має переважно зовнішні мотиваційні аспекти.

Список використаних джерел: 1. Закон України «про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> 2. Гейміфікація в системі сучасних технологій навчання (рекомендаційний бібліографічний список) [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Gameplay_in_training_2019.pdf 3. Гейміфікація в освіті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/2596-heimifikatsiia-v-osviti> 4. Креативні методи навчання: гейміфікація у навчальному процесі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/Gejmifikatsiya-v-osvitnomu-protsesi.pdf> 5. Elizabeth Borneman (2016) *Fantasy Geopolitics: The Gamification of Geography* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.geographyrealm.com/fantasy-geopolitics-gamification-geography/> 6. Jessica Hammer, Joey Lee (2011) *Gamification in Education: What, How, Why Bother?* [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/258697764_Gamification_in_Education_What_How_Why_Bother? 7. Волкова Наталія (2018) Гейміфікація як один із трендів сучасної вищої освіти. Електронний архів, науковий (інституційний) репозитарій відкритого доступу до результатів наукових досліджень Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ir.duan.edu.ua/handle/123456789/1430> 8. Інна Яцук (2020) Використання ігрових методик у неігрових процесах / Хмельницький гуманітарно-педагогічна академія, 29.04.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvita.ua/blogs/73309/>

УДК 332.1

Н. Кривенко, А. Швець

kryvenn@ukr.net, anastasiashec785@gmail.com

ННЦ “Інститут аграрної економіки”, м. Київ, Україна

Київський Національний Лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: АГРАРНИЙ АСПЕКТ

Питання економічного розвитку не втрачають своєї актуальності протягом століть. Їх вагомість підтверджується дослідженнями вчених різних країн, причому особлива увага надається проблемам регіонального розвитку.

Вчені, аналізуючи проблеми та перспективи регіонального розвитку економіки України, зазначають про збереження диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. При чому швидке зростання його дисбалансів призвело до зниження інтенсивності міжрегіональних господарських зв'язків, посилення тенденцій до монополізації внутрішніх регіональних ринків і диспропорційності в оплаті праці та якості життя на території країни, загострення проблем на регіональних ринках праці, зниження показників якості життя на периферійних територіях країни [1, с.262-263]. Безумовно, це є негативною тенденцією, і вимагає відповідного регулювання на усіх рівнях.

Варто зазначити, що серед основних проблем економіки регіонів виділяють: незначний рівень конкурентоспроможності, збільшення диспропорцій регіонального розвитку, несприятливі умови для розвитку інтелектуального, людського та соціального капіталів, хаотичність інвестиційних процесів та ін. Все це спричинено сировинною спеціалізацією виробництва, зниженням інноваційного потенціалу розвитку регіонів, погіршенням демографічної ситуації, посиленням асиметрій на регіональних ринках праці, зменшенням податкової бази через зниження обсягів діяльності підприємств та ін. [2, с. 4].

На особливу увагу заслуговує питання економічної безпеки регіону, яка, як визначає Гарькава В.Ф., є станом економіки на регіональному рівні, що дозволяє забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і ґрунтується на засадах економічної незалежності, стійкості, а також стабільності розвитку області. До речі, для оцінки економічної безпеки регіонів України, на кінець 2019 р. обчислено інтегральний показник економічної безпеки, який надав можливість визначити дванадцять областей, що мають кризовий стан економічної безпеки, десять регіонів – передкризовий стан, і лише два регіони, де економічну безпеку можна рахувати на достатньому рівні [3, с.46]. Наразі ситуація досить складна і вимагає значних ресурсів для розвитку регіонів країни.

При цьому варто зазначити про аграрний сектор, адже частка агропродовольчої продукції у загальному експорті України, відповідно до розрахунків за даними ІТС [4], у 2021 р. склала 40,5%. Крім того, Україна виступає одним з найбільших експортерів пшениці, кукурудзи, соняшникової олії та ін.

До речі, продукцію рослинництва, зокрема зернових і зернобобових, плодових і ягідних культур виробляють найбільше у зоні Лісостепу (табл. 1). Так, у 2015, 2019-2021 рр. її частка у загальному виробництві України не опускалась нижче відповідно 46,8% та 49,5%. Овочів найбільше вирощують у Степу. Найменше виробництво характерне для зони Полісся, хоча його частка по зернових і зернобобових, овочах, плодових і ягідних культурах, у зазначені роки не опускалась нижче 15,8%, 20,3%, 22,5%. Виробництво зернових та зернобобових культур у 2021 р. порівняно з 2015 р. зросло загалом в Україні, та окремо у кожній області. Причому у 2021 р. найбільшими виробниками були Вінницька, Полтавська та Чернігівська області. Виробництво овочів збільшилось незначно, проте у більшості областей, крім Волинської,

Закарпатської, Запорізької, Одеської, Харківської, Херсонської та Луганської, і серед найбільших виробників - Херсонська, Львівська та Дніпропетровська.

Таблиця 1

Частка виробництва окремих видів продукції рослинництва у регіонах України у 2015, 2019-2021 рр., %

Зона	Роки			
	2015	2019	2020	2021
	Зернові та зернобобові			
Степ	35,7	33,3	30,2	34,8
Лісостеп	48,5	49,0	49,0	46,8
Полісся	15,8	17,7	20,8	18,3
	Овочеві культури			
Степ	42,8	39,2	38,5	38,8
Лісостеп	36,9	37,0	36,1	37,1
Полісся	20,3	23,8	25,4	24,1
	Плодові та ягідні культури			
Степ	26,2	26,9	24,7	25,1
Лісостеп	50,5	49,5	50,9	52,4
Полісся	23,3	23,6	24,5	22,5

Джерело: розраховано Кривенко Н. за даними Державної служби статистики [5]

Виробництво культур плодових і ягідних зросло в Україні незначно - на 82,3 тис. тон, і лише в 11 областях. Причому найбільше їх виробляють у Вінницькій, Чернівецькій та Хмельницькій областях. Враховуючи природно-кліматичні умови в Україні та наявність ресурсів, варто звернути увагу на доцільність диверсифікації виробництва продукції рослинництва, збільшення вирощування овочів та фруктів, переробку продукції, підвищення її якості, забезпечення населення продукцією за доступною ціною та нарощування обсягів експорту. Через наявність негативних тенденцій регіонального розвитку в Україні пропонується нова політика по регіонах, що передбачає сприяння широкому залученню регіонів до міжнародної співпраці та формуванню ефективних регіональних соціально-економічних систем, забезпечення стабільного розвитку економічної та соціальної сфер. При цьому визначають, що пріоритетними напрямками державної регіональної економічної політики повинні стати примноження інвестиційного потенціалу регіонів, мінімізація ризиків диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів, посилення міжрегіональних економічних зв'язків, розвиток внутрішніх товарних ринків [1, с. 263].

Таким чином, необхідно сприяти розвитку усіх регіонів країни, враховуючи їх економічний потенціал. Особливу увагу варто надавати науковим дослідженням та їх впровадженню у різних галузях. Доцільними є

диверсифікація виробництва агропродовольчої продукції, з врахуванням природно-кліматичних особливостей регіонів і наявності переробних підприємств, залучення інвестицій, впровадження інновацій, що має сприяти збільшенню виробництва, переробки та експорту високоякісної продукції.

Список використаних джерел: 1. Левчунь Г.Я., Чехира О.В. Проблеми та перспективи регіонального розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.8. С. 255-264 с. 2. Гавкалова Н.Л. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. Ел. Ресурс: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream> 3. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіонів України. Економіка України. 2022. No 2. С. 37—49. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.02.037> 4. Trade Map. Trade statistics for international business development. <https://www.trademap.org/> 5. Рослинництво України 2021. Статистичний збірник. За ред. О. Прокопенка. Київ, 2022. 181 с.

УДК 37.016:908(477.54)].091.12:005.963.3

А. Лисенко

alyalysenko@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., проф. К. Ю. Сегіда

kateryna.sehida@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЕКСКУРСІЇ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТУ «ХАРКІВЩИНОЗНАВСТВО»

Освіта в Україні постійно вдосконалюється, а тому і методи викладання предметів в школі повинні постійно модернізуватися, тому в Україні запровадили Нову Українську Школу (НУШ). Головна мета НУШ – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті [1]. Одним із завдань НУШ є орієнтація на учнів, розвиток творчих та цілісних особистостей і підтримка морального та фізичного здоров'я дітей.

Експерсії в навчальній програмі є одним з методів навчання, який дозволяє розвинути кругозір дітей, спонукати до досліджень. Уроки у вигляді експерсії дозволяють цікавіше і нестандартно розповісти тему уроку, донести інформацію та наглядно показати її. Важливу роль грають і позашкільні експерсії в освітній програмі. Вони дають можливість дітям відволіктись від звичної їм обстановки в школі та при цьому пізнавати щось нове. Переходячи до самого поняття «навчальна експерсія», то це форма організації навчально-виховної роботи, яка дозволяє організувати спостереження та вивчення різних явищ, предметів, процесів у природних умовах, музеях, на виставках тощо [2].

Експерсії можуть розглядатися як ефективний метод організації навчального процесу у контексті вивчення предмету «Харківщинознавство». Відповідно до даної тематики, експерсії можуть сприяти в розширенні знань учнів про історичну та культурну спадщину Харківщини, а також у формуванні більш глибокого розуміння та зацікавленості до досліджуваного предмету.

Участь у екскурсіях дозволяє учням отримати знання з практичної точки зору, побачити важливі пам'ятки, оглянути місцевість з більш детальної та конкретної перспективи. Це допомагає зрозуміти важливість збереження культурної та природної спадщини Харківщини. Залучення місцевих жителів до проведення екскурсій може бути також ефективним, оскільки це дає змогу учням побачити, як живуть та діють місцеві жителі, що допомагає в розумінні культурних традицій та особливостей даного регіону.

Додатковим ефектом екскурсій є залучення учнів до процесу навчання та розвитку навичок спілкування та культурної адаптації. Після проведення екскурсії, вчителі можуть проводити додаткові уроки та дискусії, що дає змогу учням зануритися в тему більш глибоко та аналізувати отриману інформацію.

Для успішної організації екскурсій при вивченні предмету «Харківщинознавство» враховують:

1. Планування екскурсії: необхідно заздалегідь планувати маршрути, розробляти програму, включаючи оглядові екскурсії, інтерактивні екскурсії, культурні заходи, відвідування музеїв, парків, історичних пам'яток та інше.
2. Комунікація з учнями: необхідно проводити попередню роботу з учнями, обговорюючи місця, які плануються відвідати, надаючи інформацію про історію, культуру та географію Харківщини.
3. Безпека: вчитель повинен дбати про безпеку учнів під час екскурсій. Вони повинні враховувати різні аспекти безпеки, такі як безпека дорожнього руху, безпека на природі, безпека у музеях та інших місцях.
4. Використання технологій: необхідно використовувати різні технології для поліпшення ефективності екскурсій. Наприклад, використовувати мобільні додатки, які дозволяють створювати інтерактивні картки, які допомагають учням легко зорієнтуватися в місцях, які вони відвідують.
5. Залучення місцевих жителів: одним з важливих елементів є залучення місцевих жителів до проведення екскурсій. Вони можуть розповісти про своє життя, культуру та історію місця, де вони живуть. Це може допомогти учням отримати більш глибоке розуміння та зацікавленість у вивченні предмету.
6. Оцінювання знань: оцінювати знання учнів можна через різноманітні тести, проекти та доповіді, які розвивають і творчі навички дітей
7. Підтримка після екскурсії: після екскурсії доречним буде проведення додаткових уроків та дискусій, де учні можуть обговорювати та аналізувати отриману інформацію, ділитися враженнями та висловлювати свої думки.
8. Практичне застосування знань: під час екскурсії у дітей формується розуміння, як отримані знання можна використовувати у повсякденному житті, допомогти зрозуміти важливість збереження культурної спадщини та природних ресурсів Харківщини.

Проведення екскурсій в умовах війни майже неможливе. Вирішенням такої проблеми, для більшої мотивації до навчання, більшої зацікавленості, варто проводити так звані онлайн-екскурсії з залученням фото- та відео- матеріалів

Якщо розглядати проведення екскурсій для учнів в післявоєнний період то це може бути складною задачею через ризики та обмеження, що пов'язані з таким періодом. Основними проблемами проведення екскурсії є безпека, адже на територіях, які можна відвідати, можуть існувати ризики для безпеки учнів, такі як залишки мін, вибухонебезпечні речовини та інші небезпечні предмети. Також після війни можуть бути пошкоджені будівлі, дороги, мости та інші споруди, що може ускладнити проведення екскурсій та збільшити ризик нещасних випадків. Ще однією проблемою є психологічна наслідки у дітей в післявоєнний період, адже війна може залишити негативні наслідки на психіку людей, зокрема на учнів. Екскурсії до місць, пов'язаних з війною, можуть викликати емоційну напругу та травматичні спогади.

У перші післявоєнні роки виникне проблема екскурсій саме по території області, де велися активні бойові дії. Такі території в сучасній освіті під час вивчення курсу «Харківщинознавство» будуть важливими для виховання в учнях національної свідомості та патріотизму. В перші післявоєнні роки і до повного дозволу проведення екскурсій на таких територія пропонується використовувати метод онлайн-екскурсій з використанням фото- та відео-матеріалів, а також онлайн-зустрічі з мешканцями тих населених пунктів на яких велись активні бойові дії та які були під окупацією. Одним з варіантів онлайн-екскурсій може бути проведення екскурсії досвідченим екскурсоводом в прямому ефірі. Таким чином діти в реальному часі своїми очима можуть побачити об'єкти з різних сторін, матимуть змогу задавати різні питання та у них буде виникати більший інтерес до рідного краю. Виходячи з того що війна вплинула на психологічний стан всіх людей і дітей в тому числі, тому перед проведенням будь-якої екскурсії онлайн чи оффлайн по території Харківської області та деяких районів міста Харкова бажана попередня робота зі шкільним психологом, щоб не травмувати дитину.

Отже, екскурсії є важливим елементом під час вивчення краєзнавчого інтегрованого курсу «Харківщинознавство». Екскурсії впливають на творчий розвиток дітей, розвивають дослідницькі навички та мотивують до більшої пізнавальної діяльності. Проблема проведення екскурсій на Харківщині під час війни та в післявоєнний час є актуальною, вирішення на перших етапах цих проблем є проведення сам е віртуальних та онлайн-екскурсій.

Список використаних джерел: 1. Нова Українська Школа (НУШ) [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://nus.org.ua> 2. Навчальна екскурсія та її аналіз [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/technol/728/> 3. Поради, як цікаво проводити уроки на вулиці. Середня і старша школи [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/porady-yak-tsikavo-provodyty-uroku-na-vulytsi-serednya-i-starsha-shkoly/> 4. Програма інтегрованого краєзнавчого курсу за вибором «Харківщинознавство» для учнів 8 – 9-х класів закладів загальної середньої освіти (автори: Грінченко О. І., Китиченко Т.С., Саввіч О.М.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news> 5. Державний стандарт базової середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 // Урядовий кур'єр. – 2020. – № 191 (01.10.2020). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ 6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 6-9 класи «географія», 2017. – 77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [25](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-</p></div><div data-bbox=)

programi-5-9-klas 7. Харківщинознавство : навч. посіб. для учнів 8-9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. І. Грінченко, С. Л. Губіна, Т. В. Дрожжина та ін. ; за ред. Л. Д. Покроєвої, Т. В. Дрожжиної; Харківська академія неперервної освіти. - Вид. 3-тє, переробл. й доповн. - Х. : Гімназія, 2011. - 448 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docs.google.com/file/d/0BzvP9vvVXUvGX2hEZHpxd0lWeDQ/view?resourcekey=0-GetMt1lfAcywYqHL3i77gw>

УДК 631.1 (338.1.)

Д. Людвенко

buttercup@ukr.net

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

ФАКТОРИ ВПЛИВУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІСЦЕВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Головним завданням для забезпечення стабільного розвитку сільського господарства є забезпечення місцевих споживачів якісною та доступною продукцією сільськогосподарського призначення.

Важливим елементом, для вирішення поставленого завдання, у забезпеченні стійкого зростання, розвитку сільського господарства, сільських територій – зміна методів виробництва, збільшення рентабельності господарств, підвищення ефективності використання ресурсів, їх збереження, створення якісного та сталого продукту [1, 2, 3].

Мета: зорієнтувати споживача на здоровий та сталий спосіб життя, збереження природних ресурсів, довкілля, забезпечуючи при цьому соціально-економічний прогрес – стійкий дохід для фермерів в сучасній еко-системі.

Забезпечення місцевих ринків сільськогосподарської продукції у вирішенні поставленої мети, на нашу думку, допоможуть наступні заходи:

Підтримка місцевих фермерів: державні та місцеві органи влади повинні забезпечити фермерам доступ до кредитів, навчання та інших ресурсів, що необхідні для розвитку аграрного бізнесу.

Розвиток мережі місцевих ринків: забезпечення стабільного попиту на місцеву сільськогосподарську продукцію допоможе створення мережі місцевих ринків, де фермери можуть продавати свою продукцію безпосередньо споживачам. У майбутньому це збільшить дохід фермерів та зменшить витрати на транспортування продукції на віддалені ринки.

Підтримка споживачів: зацікавленість у придбанні місцевої сільськогосподарської продукції у фермерів, місцеві владні органи повинні проводити кампанії з просвітництва серед жителів територіальних громад (фестивалі, дегустації та інші заходи). Безперечно, список заходів повинен бути доопрацьований та доповнений, що є наступним етапом детального вивчення [2]. Зараз, слід зупинитися на не менш важливим у дослідженні – фактори впливу на місцеві ринки сільськогосподарської продукції (рис.1).

Рис. 1. Фактори впливу на місцеві ринки сільськогосподарської продукції

Одним з ключових трендів останніх років є збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок впровадження новітніх технологій, зокрема, у сфері механізації та автоматизації процесів виробництва, які дозволяють зменшувати витрати та збільшувати врожайність. Так, автоматизація виробництва, ефективне використання землі, водних ресурсів, більш точне застосування різноманітних добрив, новітні методи обробки ґрунту та захист рослин, допомагають підвищувати виробничу продуктивність, врожайність рослин, зменшують витрати на виробництво і забезпечують більш високу якість продукції.

Інший тренд полягає у зростанні попиту на екологічно чисту та органічну продукцію. Зміни у споживацьких пристрастях створюють попит на нові види сільськогосподарської продукції, такі як продукти без ГМО, що можуть бути дорожчі, але мають високу якість та відповідають вимогам здорового способу життя. Це сприяє розвитку дрібних, малих та середніх фермерських господарств, які можуть конкурувати з великими агропромисловими компаніями у сегменті ринку, що стосується натуральних та здорових продуктів. Також потрібно зазначити, у зв'язку з пандемією COVID-19, було зафіксовано зростання попиту на місцеву продукцію, що викликало розвиток місцевих ринків та розвиток сільського господарства в цілому. Не менш важливим є розвиток туризму та збільшення інтересу до місцевої культури, що також позитивно сприяє збільшенню попиту на місцеву сільськогосподарську продукцію. Незважаючи на позитивні тенденції, існують певні проблеми, які ставлять під загрозу розвиток сільського господарства та забезпечення місцевих ринків. Серед них можна виділити:

- Недостатнє фінансування розвитку аграрної інфраструктури (наприклад, будівництво складів та зерносховищ, утримання доріг тощо).

- Нерівномірне розподілення земельних ресурсів та технологічної бази між різними регіонами, що призводить до зниження якості продукції та конкурентоспроможності на місцевих ринках.

- Відсутність ефективної системи підтримки держави, а саме програми для малих та середніх фермерських господарств, що повинні сприяти збільшенню конкурентоспроможності та забезпечити доступ до ринків збуту. Особливо це стосується експорту сільськогосподарської продукції, що є важливим джерелом доходів нашої держави та для багатьох країн світу дозволяючи забезпечувати стабільність та розвиток галузі [3].

Отже, забезпечення місцевих ринків сільськогосподарської продукції в сучасних умовах господарювання є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку сільського господарства і харчової безпеки населення України та світу. Роль влади у розвитку місцевих ринків сільськогосподарської продукції, особливо місцевої, є завданням номер один у забезпеченні регулюванні та контролю якості продукції, стимулюванні розвитку ринку, підтримуванні малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Список використаних джерел: 1. Алейнікова О. В. Система оптових ринків сільськогосподарської продукції: необхідність державного регулювання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2010, № 9. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=178>. 2. Лисюк В. М. Стратегія розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні. Економічні інновації. 2011, Випуск 43. С. 150-159. 3. Сєвідова І. О. Фактори впливу на функціонування оптових ринків овочевої продукції. Агросвіт. 2018, № 2. С. 28-32.

УДК 911.3

О. Нестерчук, Ю. Кандиба

nester4726@gmail.com, kand77@ukr.net

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПОТЕНЦІЙНЕ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розвиток Європейського Союзу – це складний та багатовимірний процес, що триває вже більше півстоліття. Створений у 1957 році шляхом підписання Римських договорів між Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом, Європейський Союз став однією з найвпливовіших політичних та економічних організацій світу [1].

Для подальшого посилення своїх геополітичних повноважень ЄС має відновити свою політику розширення як пріоритет [2]. Блок не повинен забувати про переваги м'якої сили розширення та запропонувати більш надійний процес членства в ЄС, оснащений кращими інструментами та стимулами.

Існує нагальна потреба влити нове життя в процес розширення ЄС за допомогою інноваційних ідей і відійти від поточного підходу «все або нічого»,

коли кандидати повинні чекати до кінця дуже тривалого процесу, щоб бути інтегрованими в ЄС [3]. Цей підхід можна і потрібно замінити поетапною інтеграцією, яка винагороджує прогрес у реформах поетапними кроками інтеграції до ЄС через різні сфери політики. Будь-яке згортання реформ також має призвести до заморожування процесу.

Ніколи раніше країни ЄС так швидко не реагували на заявку на членство в ЄС. Цей «політичний жест» Європи, як президент Франції Еммануель Макрон описав рішення лідерів ЄС на прес-конференції під час саміту, був би неможливим без війни в Україні та боротьби її народу.

На саміті в Салоніках 2003 року шість країн Західних Балкан отримали від ЄС зобов'язання підтримувати їхні зусилля щодо європейської інтеграції. Майже 20 років потому лише Хорватія, яка вже подала заявку на членство в ЄС до саміту в Салоніках, фактично приєдналася до ЄС. Чотири інші країни отримали статус країни-кандидата, але переговори про вступ почалися лише з двома з них і просуваються дуже повільно. Шоста країна, Боснія і Герцеговина, офіційно подала заявку на членство в ЄС у 2016 році, але досі чекає на отримання статусу країни-кандидата. У червні 2022 року були інтенсивні спроби дати зелене світло для початку переговорів про вступ із Північною Македонією та Албанією та надання статусу кандидата Боснії та Герцеговині, але всі вони провалилися.

Ці три країни вже мали тісні економічні та політичні зв'язки з ЄС. У 2014 році вони підписали Угоди про асоціацію з ЄС, які передбачають вільну торгівлю промисловими товарами, деяку лібералізацію торгівлі сільськогосподарськими товарами та послугами та різні форми співпраці, спрямовані на інституційне зближення з ЄС. Очевидно, що процес зближення був повільним, а перспектива отримання статусу кандидата, якого три країни прагнули принаймні з 2014 року, була далекою до війни в Україні.

Вступ до ЄС вимагає не лише того, щоб країни-кандидати виконали певну кількість умов, але й щоб країни ЄС відчували себе готовими приймати нових членів.

Зовнішня політика Європейського Союзу до України, Грузії та Молдови ґрунтується на стратегії східного партнерства. Ця стратегія була розроблена з метою зміцнення відносин між Європейським Союзом та шістьма країнами східного партнерства, включаючи Україну, Грузію та Молдову.

Україна подала заявку на членство в ЄС 28 лютого 2022 року, за п'ять днів після військової агресії Росії. 3 березня 2022 року Молдова та Грузія наслідували цей приклад, обидві заявки були подані в контексті агресійної війни Росії проти України. Ці події мають важливі наслідки для міграційної політики, практики та перспектив регіону.

У своїх висновках від 23 червня 2022 року Європейська Рада підтвердила, що майбутнє України, Молдови та Грузії та їх громадян залежить від Європейського Союзу (ЄС), надавши статус кандидата Україні та Молдові та підтвердивши готовність надати статус кандидата Грузії. Статус кандидата в ЄС передбачає переговорний процес щодо низки питань міграції та управління

кордонами, включаючи статус громадян третіх країн, угоди про реадмісію та гармонізацію прикордонного контролю [4].

Проте вступ України, Грузії та Молдови до Європейського Союзу не є автоматичним. Ці країни повинні виконати певні вимоги, такі як проведення необхідних реформ та зміцнення демократичних інституцій [5]. Європейський Союз також зобов'язаний враховувати інтереси та думки своїх членів, перш ніж розглядати можливість прийняття нових членів.

Таким чином, зовнішня політика Європейського Союзу до України, Грузії та Молдови спрямована на зміцнення співробітництва та підтримку реформ у цих країнах, але вступ до Європейського Союзу залежить від виконання певних вимог та ухвалення відповідних рішень Європейським Союзом та його членами.

Список використаних джерел: 1. "The History of the European Union: Origins of a Trans- and Supranational Polity 1950-72" by Wolfram Kaiser 2. "The European Union Since 1945" by Mark Gilbert. 3. "The European Union Explained: Institutions, Actors, Global Impact" by Andreas Staab 4. Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en 5. Український інститут майбутнього [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishnih-gravcziv/>

УДК 338.1-042.3:316.344.23-058.13](477)

В. Решетняк

slavikreshetnayk2002@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., проф. К. Ю. Сегіда

kateryna.sehida@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

НЕСТАБІЛЬНИЙ СЕРЕДНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ КЛАС ЯК СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Нестійкий середній економічний клас може бути суттєвим стримуючим фактором розвитку регіонів, оскільки обмежує економічне зростання та інвестиції. Зокрема в розрізі регіонів України слабкість середнього економічного класу може призвести до нерівномірного розподілу ресурсів, багатств та запасів. Загалом сильний середній клас необхідний для здорової економіки, оскільки він забезпечує стабільність і стимулює споживання та інвестиції.

Нестійкий середній клас в Україні може бути наслідком низки факторів, включаючи відсутність доступу до кредитів, низькі зарплати та високий рівень корупції. Це може призвести до ситуації, коли лише невелика група заможних людей і великих корпорацій контролює економіку, тоді як решта населення намагається «зводити кінці з кінцями». Для порівняння було проведено аналіз різниці номінальної та реальної заробітної плати в Україні у період з 2010 по 2021 роки.

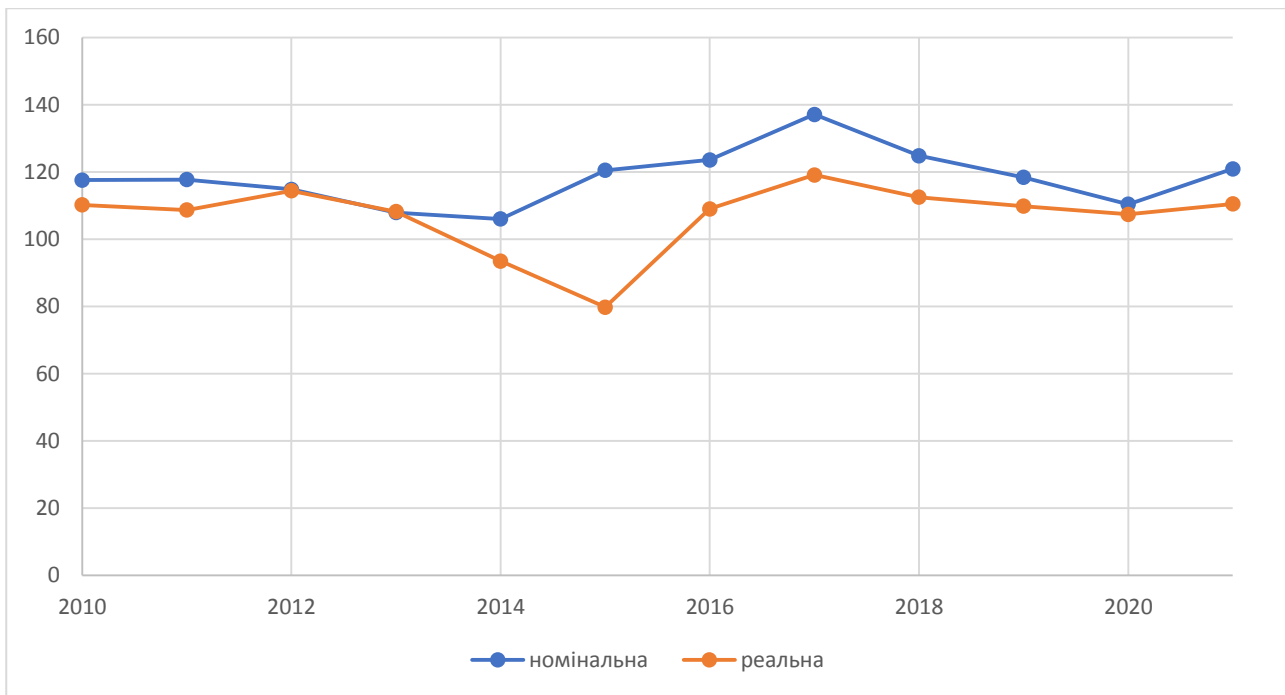

Рис. 1. Динаміка середньої зарплатної плати в Україні у період з 2010 по 2021 роки (побудовано за [1])

З графіку можна зробити висновки, щодо певних політичних та правових факторів. З 2013 по 2015 рр. спостерігається спад реальної середньої зарплатної плати, проте з 2014 по 2015 рр. спад реальної зарплатної плати стає ще більш стрімким, саме на цей період часу і припадає початок АТО/ООС. З 2015 по 2016 рр. спостерігається значний підйом. На мою думку, даний підйом характеризується великою грошовою підтримкою західних партнерів. Щодо номінальної, то вона майже не зазнає змін, через те що вона є лише «словесною» та регулюється урядом.

За наявності нестійкого середнього класу може бути важко створити стійку та диверсифіковану економіку, необхідну для довгострокового зростання регіонів в Україні. Без сильного середнього класу важко створити попит, необхідний для підтримки малого та середнього бізнесу, який є основою здорової економіки. Крім того, нестійкий середній клас може призвести до соціальної та політичної нестабільності, оскільки ті, хто має економічні труднощі, можуть розчаруватися в уряді та, швидше за все, підтримувати екстремістські групи.

Середній клас, який з'явився в посткомуністичних суспільствах країн Балтії, або, наприклад, в Чехії чи Угорщині, має інший характер свого зародження й формування, адже то країни з іншими історичними традиціями. Скажімо, хто чув про „олігархів Балтії” чи „олігархів Чехії?” Тому, вивчаючи досвід інших країн, інших суспільств, необхідно, враховуючи його безумовно, відшукувати власні шляхи, спираючись на наші жорсткі реалії й власні історичні передумови [2]. Тому зусилля зі зміцнення середнього класу в Україні мають бути пріоритетом для політиків. Це може включати такі заходи, як розширення доступу до кредитів, покращення бізнес-середовища, зменшення корупції та інвестування в освіту та підвищення кваліфікації. Таким чином

Україна може створити більш динамічну та сталу економіку, яка принесе користь усім регіонам країни.

Список використаних джерел 1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> 2. Ідея середнього класу як гаранта стабільного розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kiyanka_idea.pdf

УДК 911.3

І. Савінов, Л.Ключко

ludmila.klychko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Упродовж останніх десятиріч трансформаційні процеси у світовій економіці, що відбулися під дією науково-технічного прогресу, процесів глобалізації, впровадженням засад сталого розвитку тощо, стрімко змінюють характер взаємовідносин між суб'єктами управління та модифікують їх. Глобалізаційні процеси призвели до збільшення транскордонної торгівлі, інвестицій та потоку інформації. Глобалізація створила можливості для більш безпосередньої участі регіонів у світовій економіці. Проривні технологічні досягнення, особливо в інформаційних технологіях і телекомунікаціях, змінили регіональні економіки. Ці інновації полегшили потік інформації та підвищили ефективність виробництва та розподілу, зробивши регіони більш взаємопов'язаними. Розвиток надійних комунікаційних і транспортних мереж дозволив регіонам з'єднуватися та співпрацювати більш ефективніше, стимулюючи економічну діяльність і торгівлю. Цей мережевий підхід уможливив розподілений і децентралізований економічний розвиток. Кінець 1980-х і початок 1990-х років ознаменували появу більшої обізнаності урядовців, політиків, науковців, діячів та широких верств населення щодо проблем навколишнього середовища та сталого розвитку. Це призвело до переходу багатьох регіонів до більш сталих та екологічно чистих моделей розвитку. Таким чином, кінець 1980-х років став переламним у моделі розвитку світової економіки, і ці зміни мали далекосяжні наслідки для регіональних економік. Це значні зміни та зрушення, які відбуваються в глобальному економічному ландшафті, які включають зміни в економічній та продуктивних силах, зміни в технологіях і ринкову динаміку.

У результаті трансформаційних процесів розвиваються способи взаємодії різних суб'єктів в економічній сфері. Це включає уряди, підприємства та міжнародні організації. У цьому контексті держава як «замкнений» економічний простір діяльності субнаціональних утворень поступово втрачає сенс, натомість значимість регіонів суттєво зростає. Іншими словами, акценти економічних перетворень з національного рівня зміщуються на регіональний, а отже роль держави в управлінні економікою невпинно скорочується, а перехід

від єдиного «управлінського центру» регіонального розвитку до багатоцентристської регіональної політики та дієздатного місцевого самоврядування – неминучий. Також все більш відчутніше втрачають вирішальну роль для якості просторового розвитку такі традиційні економіко-географічні фактори конкурентоспроможності території як енергетичні та природні ресурси, нагромаджений капітал, трудові ресурси т.ін. [6].

Поява «екстериторіальності» в локальних економічних спільнотах, де приналежність території до національних економічних комплексів стає менш значущою, ніж її залученість до глобальних ланцюжків вартості, є значним зрушенням у динаміці територіальної конкурентоспроможності [6].

У глобалізованому світі виробничі процеси дедалі більше фрагментуються та поширюються на декілька країн. Території, які можуть ефективно інтегруватися в глобальні ланцюжки створення вартості, стають більш конкурентоспроможними, оскільки вони можуть використовувати ресурси, навички та технології з різних куточків світу. Прогрес у транспорті та комунікаційних технологіях полегшив зв'язок регіонів із глобальними ринками. Інфраструктура та цифровізація стали вирішальними для територій, які прагнуть брати участь у глобальній економічній діяльності. Розвиток галузевих кластерів, де розташовані споріднені підприємства та організації, підвищує регіональну конкурентоспроможність. Кластери сприяють обміну знаннями, інноваціям та ефективності. Регіони, які віддають перевагу стійкості та піклуванню про навколишнє середовище, більш привабливі для екологічно свідомих споживачів, компаній та інвесторів, що підвищує конкурентоспроможність і довгострокову стійкість.

Таким чином, традиційні економічні та географічні чинники все ще важливі, але стали взаємопов'язаними з глобальними факторами. Здатність території використовувати цю глобальну динаміку, інтегруватися в глобальні мережі та створювати сприятливі умови для бізнесу, інновацій і людського капіталу стає все більш важливою для її конкурентоспроможності та розвитку в XXI столітті.

У цьому контексті питання дослідження сутності регіонального розвитку та регіональних процесів, зростання ваги регіонів в умовах нестабільних макроекономічних трендів, а також в силу динамічних змін у соціально-економічному житті країни набувають особливої значимості та потребують додаткового вивчення. Своєчасність цієї проблематики продиктована необхідністю поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження під впливом процесів глобалізації, європейської інтеграції та інших чинників.

Ландшафт регіонального розвитку в Україні зазнав значних змін і сучасних тенденцій. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021-2027 роки була затверджена постановою № 695 Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. [2]. Це зумовлено наявністю новими викликами, що постали перед Україною протягом останніх семи років і суттєво впливають на ситуацію в регіонах, а також на якість життя населення сільської місцевості та міських поселень [3].

Україна впроваджує комплексну реформу децентралізації, передаючи більше повноважень і ресурсів органам місцевого самоврядування. Ця реформа спрямована на розширення повноважень місцевих громад, дозволяючи їм приймати рішення щодо розподілу бюджетних коштів, розвитку інфраструктури та надання комунальних послуг [5].

Прагнення України до інтеграції до Європейського Союзу (ЄС) стало значним рушієм регіонального розвитку. ЄС надає фінансування та технічну допомогу для підтримки різноманітних проєктів регіонального розвитку, зосереджуючись на таких сферах, як управління, інфраструктура та енергоефективність. Процес узгодження Угоди про асоціацію України з ЄС розпочався у 2007 році, а фактичні переговори – у 2008 році [4]. Ці переговори проводилися з метою поглиблення зв'язків України з ЄС. Угода про асоціацію була ініційована у 2012 році, але український уряд припинив підготовку до її підписання 2013 року під час президентства проросійського політика та президента України В. Януковича. 28 лютого 2022 року, невдовзі після початку російського вторгнення, Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі [7]. З 23 червня 2022 року Україна стала кандидатом на членство у ЄС [4].

Інвестиції в інфраструктурні проєкти, включаючи мережі доріг, громадський транспорт і комунальні послуги, є важливою частиною регіонального розвитку. Ці ініціативи спрямовані на покращення зв'язку та доступності в різних регіонах країни. Зменшення енергетичної залежності від Росії було ключовою політичною метою [1]. Розвиток внутрішніх енергетичних ресурсів, підвищення енергоефективності та інтеграція з європейським енергетичним ринком є тенденціями, що мають регіональні наслідки.

Сільське господарство та агробізнес, родючі землі та сільськогосподарський сектор України роблять значний внесок у регіональний розвиток. Експорт сільськогосподарської продукції та зростання агробізнесу впливають на багато регіонів. Сприяння розвитку регіонального туризму та збереження культурної спадщини стали ключовими трендами. Місцеві традиції, історичні місця та природна краса використовуються для залучення туристів і сприяють розвитку місцевої економіки.

Цифрова трансформація впливає на регіональний розвиток завдяки ініціативам, спрямованим на посилення електронного урядування, покращення цифрової інфраструктури та сприяння інноваціям і підприємництву в різних регіонах України. Розширення міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій відіграють важливу роль у регіональному розвитку. Порти, економічні зони та торговельні коридори є життєво важливими для економічного зростання в окремих регіонах.

Отже, підводячі підсумки, слід зазначити, що вирішальний вплив на регіональний розвиток України мають такі фактори, як децентралізація, інтеграція до ЄС, інвестиції в інфраструктуру, енергетична незалежність, міжнародна торгівля, іноземні інвестиції та ін.

Значним кроком у її євроінтеграції України стали заявка нашої держави на членство в ЄС та отримання статусу кандидата у члени ЄС.

Роль регіонів набуває все більшого значення, і регіони, які можуть адаптуватися до цих змін і інтегруватися в глобальні мережі, мають кращі позиції для конкурентоспроможності та розвитку в XXI столітті. Регіональний розвиток України формується під впливом глобальних тенденцій із сильним акцентом на децентралізацію та прагнення до членства в ЄС.

Список використаних джерел: 1. Акіліна, О. В., Панченко, А. Г. *Актуалітети регіональної політики в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 8. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2152>. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.8.30; 2. *Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695.* – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>; 3. *Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Коротко про головне. Інститут громадянського суспільства.* – URL: <https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvytku-na-2021-2027-roky-korotko-pro-golovne/>; 4. *Децентралізація.* – URL: <https://decentralization.gov.ua/>; 5. *Євроінтеграційний портал.* – URL: <https://eu-ua.org/>; 6. *Нова регіональна політика для нової України: Аналітична доповідь (Скорочена версія). Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. – 36 с.* – URL: <https://iser.org.ua/uploads/files/Reg%20politic%204%20ukr%20na%20sait.pdf>; 7. Treisman, Rachel (28 лютого 2022). *Ukraine wants to join the EU. Here's how that would work.* – URL: <https://www.npr.org/2022/02/28/1083528087/ukraine-european-union>.

СЕКЦІЯ 2. ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ТА УРБАНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Д. Василенко

diana.vasulenko26@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр.н., доц. Ю. Ю. Сільченко

*Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: ВІЙНА ТА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ

Міграція завжди була частиною історії людства. Однак міграційні рухи постійно змінюються, оскільки причини міграції мінливі, а регіони можуть в один час стати регіонами транзиту, а в інший час - регіонами перебування мігрантів. Все це вимагає спеціальних та міждисциплінарних пошуків. Генезис міграційних досліджень сягає початку ХХ століття, лише наприкінці ХХ і на початку ХХІ століття кількість спеціалізованих магістерських програм у світі з міграційних досліджень зросла, а в ширших наукових колах міграційні дослідження були визначені окремою науковою галуззю. Часто дебати про міграцію поляризують суспільства. Довгострокові політичні та практичні рішення необхідні для полегшення міграційного навантаження і використання потенціалу розвитку міграції.

Для України питання еміграції великої кількості українців, вимушеної міграції через повномасштабне російське вторгнення стало економічним та гуманітарним викликом. Вимушена міграція – явище неконтрольоване, оскільки часто в умовах небезпеки для життя та здоров'я людина не в змозі повною мірою оцінити напрямок свого руху та можливість повноцінно організувати своє життя на новому місці. Воєнні дії тривають, а отже триває й евакуація або виїзд мирного населення за власним бажанням із небезпечних регіонів країни. Вимушене переселення населення у межах України, часто супроводжується безробіттям та вимушеною неповною зайнятістю. Час перебування українців за кордоном посилює міграційні втрати (неповернення мігрантів). Неповернення українців, на думку вчених, суттєво впливатиме на українську економіку, яка може втратити від 2,7% до 6,9% ВВП щорічно.

«Якщо виходити з незмінності фіксованої на кінець квітня кількості українців, які виїхали за кордон у пошуках безпечного середовища, у 3,1—3,2 млн осіб (оцінки ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України, які спираються на дані Держприкордонслужби), тобто зі швидкої деескалації й припинення війни (принаймні, її активної фази), то незворотні міграційні втрати, імовірно, становитимуть 600—700 тис. осіб» - зазначають автор дослідження Е. Лібанова, О. Позняк, О. Цимбал [5].

Дослідження міграційних процесів під час війни методологічно ускладнено. Оскільки, оцінка вихідної кількості населення, на момент посилення міграційних рухів, відсутня. На сьогодні, були здійснені спроби оцінити наявну кількість населення через провайдерів мобільного зв'язку, ймовірно така оцінка можлива й по активному номеру телефону громадян та за їх соціальними мережами, що перебувають за кордоном, але тут в дію вступають закони приватності й унеможливує доступ до даних. Оцінка міграційних втрат важлива, відповідно необхідно постійно вивчати та аналізувати ситуацію.

Основний пік міграції був зафіксований у першій декаді березня (від 80 до 120 тис. осіб щодня). Після середини березня масштаби виїзду набули доволі сталого характеру: по 35—40 тис. осіб на добу. У перші дні війни фіксувався і масовий зворотний бік мігрантів – понад 1,1 млн осіб [5].

Від 5,6 млн осіб до 6,7 млн осіб українців залишаються за кордоном за даними дослідження Центру економічної стратегії (ЦЕС). Станом на червень 2023 року за кордоном перебуває 8 млн 177 тис. громадян України, тобто близько 20% населення, яке було зареєстроване до 24 лютого 2022 року [6].

За даними української Державної прикордонної служби, сальдо міграції з 24 лютого 2022 року до 1 травня 2023 року є від'ємним та становить 2 млн 686 тис. осіб. Також, помітна велика хвиля виїзду населення впродовж грудня 2022 — березня 2023 року, у цей час від'ємне сальдо міграції зросло на понад 1,8 млн осіб [2]. Понад половина українців перебуває лише в трьох країнах: Польщі — 22%, Німеччині — 14,6% та США — 11%. Також значна частка громадян України емігрувала у Чехію — 7,9%, Італію — 5%, Канаду — 4,9%, Іспанію — 3,4% та Ізраїль — 2,75%. Майже 63% українців, які перебувають за кордоном, повнолітні, 22% — діти до 18 років. Основна когорта - це жінки у віці 35–49 років та діти. Варто відзначити, що лише 1 із 16 українців за кордоном перебуває на консульському обліку. Станом на 21 червня 2023 року таких громадян трохи понад 493 тис., і 88% із них повнолітні [2].

Ще одним полем дослідження міграції у цей час є статус перебування українців в країнах ЄС. Українці, які залишають батьківщину через війну, можуть за власним вибором отримати один із трьох статусів: біженець, особа з тимчасовим захистом, турист. Звісно, це впливає на прогнозування подальшої міграційної поведінки населення. Умови, які пропонуються країнами також впливають на очікування, тих хто виїхав, з плином часу, оскільки що довше триватиме війна, то сильніше українські мігранти інтегруватимуться у громаді, що приймає. Розвинені країни через депопуляцію та старіння свого корінного населення потребують заміщення робочої сили, а різниця в оплаті праці або відсутності перспектив гідної зайнятості в Україні посилює ризики міграційних втрат населення України.

Від початку збройної агресії РФ різко зросла чисельність ВПО і їхня частка у складі постійного населення територій вселення. За оцінками ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України, на середину квітня чисельність тих, хто вимушено змінив місце проживання у межах України внаслідок збройної агресії РФ,

становить 5,0—5,5 млн осіб, переважна частина їх перебуває у західних областях, найбільше на Львівщині [5].

За зведеними даними Міністерства закордонних справ України, Міністерства соціальної політики та міжнародних організацій в Україні офіційно зареєстровано 4 843 633 внутрішньо переміщених осіб та 8 113 170 біженців за кордоном [4].

За оцінками МОМ, станом на 23 січня кількість ВПО в Україні становить 5,4 млн осіб. Це дещо менше за 5,9 млн станом на 5 грудня 2022 р. Починаючи з серпня 2022 року, оцінювана кількість ВПО в Україні стабільно знижується. За даними звіту МОМ 20-го туру базової оцінки території зареєстровано 3 621 723 осіб. У дослідження були охоплені 23 області та м. Київ, 107 районів і 967 громад. Серед областей найбільше офіційно зареєстрованих ВПО є у Харківській (456,946), Дніпропетровській (367,089) та Київській (336,814) областях. На рівні районів Харківська, Київська, Дніпропетровська області мають найбільші показники зареєстрованих ВПО – понад 160 000 у кожному. Із загальної кількості ВПО найбільше переміщених осіб було з Донецької, Харківської, Луганської областей. 3 грудня 2022 року загальна кількість зареєстрованих ВПО зросла на 1291 особу. У всіх областях на сході та півдні України зафіксовано збільшення кількості зареєстрованих ВПО, у Донецькій – на 9 % (3556), а в Одеській – на 6% (7319). Найбільший абсолютний приріст кількості ВПО зафіксовано в Харківській області (14 362, зростання на 3%) та місті Києві (11 440, зростання на 5%). У Західній та Центральній Україні у більшості областей зафіксовано помірне зменшення кількості зареєстрованих ВПО (в межах від -1 до -5%). Труднощі оцінювання фактичної чисельності нових ВПО по окремих громадах пов'язані із рівнем реєстрації, який все ще залишається неповним попри зростання завдяки можливостям отримання вагомої державної допомоги, та відсутністю необхідних соціально-демографічних відомостей (про склад сім'ї, освіту, професію та кваліфікацію, наміри щодо повернення тощо) [3].

Отже, наразі для України характерна несприятлива міграційна ситуація, а для Європи, з часів Другої світової війни, приплив найбільш масової кількості вимішених мігрантів. Активна фаза війни з Росією призвела до значного зростання обсягів як зовнішніх, так і внутрішньодержавних міграцій. Все це формує нові виклики перед суспільством, економікою та наукою. Тільки система комплексних заходів розроблених у міжгалузевих дослідженнях географів, психологів, соціологів, економістів з участю державних органів допоможуть розв'язувати такі проблеми регіонів чи особистісні, як-от: загроза неповернення частини осіб, які виїхали за кордон; психологічні проблеми адаптації мігрантів до нових умов, чи проблеми «розлучених» сімей; посилення навантаження на інфраструктуру регіонів та громад, які приймають внутрішньо переміщених осіб; проблеми використання трудового потенціалу ВПО та місцевого населення через складнощі з працевлаштуванням відповідно до кваліфікації або проблеми безробіття серед місцевого населення через першочергове працевлаштування ВПО тощо.

Список використаних джерел: 1. Базова оцінка території зареєстрованих ВПО підсумки 20 туру - Україна січень 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-bazova-ocinka-teritorii-zareestrovanih-vpo-pidsumki-20-turu-sichen-2023> 2. Державна прикордонна служба України. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/> 3. Звіт МОМ про внутрішнє переміщення в Україні — січень 2023 року. Режим доступу – <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleennya-0> 4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. Режим доступу. - <https://www.msp.gov.ua/news/21755.html> 5. Libanova, E. M., Pozniak, O. V., & Tsybal, O. I. (2022). *Masshtaby ta naslidky vumushenoї mihratsii naseleennia Ukrainy vnaslidok zbroinoї ahresii Rosiiskoi Federatsii* [Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 2 (48), 37-57. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> 6. Центр економічної стратегії. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/>

УДК 911.3

Д. Венгрин

dasha.vengrin@gmail.com

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Урбанізаційні процеси у світі за останні десятиріччя сформувались в один із головних факторів соціально-економічного розвитку як окремих регіонів, так і національних економік. Розглянемо основні тенденції та визначимо ключові чинники розвитку урбанізаційних процесів.

Міста є центрами виробництва, розподілу та обміну товарами. Тому економічний зріст та розвиток міських і регіональних господарств є необхідними передумовами для успішної урбанізації. Загалом існує сильний взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку і рівнем урбанізації. Так, у країнах з високим показником ВВП рівень урбанізації найчастіше становить 70%. Наприклад, Бельгія, Німеччина, Ісландія та Велика Британія мають рівень урбанізації більше 89%, а показник ВВП на душу населення більше 40 000 доларів. З іншого боку, більшість країн світу з менш розвиненою економікою мають низький рівень урбанізації. Так, у більшості країн Африки, таких як Ефіопія, Уганда, Малаві та ін. і в окремих регіонах Південної та Південно-Східної Азії (Непал), рівень урбанізації становить менше 25%, а річний ВВП на душу населення менший за 1000 доларів [1].

Урбанізація вказує на процес концентрації населення в містах або урбанізованих районах та збільшення густоти населення в міських поселеннях на певній території. Тобто спочатку відбувається зростання частки міського населення, а потім збільшення густоти міського поселення. Після Другої світової війни у більшості країн світу урбанізація невпинно зростала, що призвело до повністю урбанізованого суспільства, де переважна більшість населення країни проживає в кількох великих міських поселеннях.

Наприклад, рівень урбанізації в Бельгії сягнув 98%, в Ізраїлі, Японії та Нідерландах – 91-92%. З початку 21-го століття світова урбанізація відбувається переважно в країнах, що розвиваються [3]. Однак через недостатній економічний розвиток цих країн близько 36% міського населення живуть у нетрях. Яскравим прикладом є країни Латинської Америки та Карибського басейну, де рівень урбанізації сягає 77%, але умови життя не відповідають міським. Навіть в китайському місті Шеньчжень, яке вважається "зірковим", урбанізація сягає 71%, але 15 мільйонів людей є офіційно незареєстрованими та живуть у міських селах на околицях міста [2].

Із цими демографічними процесами пов'язані й структурні зміни в суспільстві. Адже урбанізація є й соціальним процесом трансформації, що може перетворити аграрну країну в індустріальну. Швидкий ріст міст надав світовій економіці велику кількість некваліфікованої робочої сили, яку вдало використовують для важкої фізичної праці в містах. І в цілому міські території є центром пошуку роботи для будь-кого, що являє собою одну з основних причин, чому місто є генератором розвитку. Разом із зовнішнім розширенням міста з'являються нові промислові, житлові, розважальні об'єкти. З іншого боку, в центрі міста також можуть виникати серйозні проблеми, такі як злочини та безробіття, а також відсутність інвестицій [2]. З 1980-х років завдяки розвитку інформаційних технологій все більше виробництв переїжджають в розвинуті країни, де відкривають штаб-квартири міжнародних організацій, формують фінансові та бізнес центри тощо. Так з 2006 по 2012 роки 750 найбільших міст у світі створили 87,7 мільйонів нових робочих місць. Також останньою світовою тенденцією є процес джентрифікації. Це соціально-просторові зміни у місті, які мають два визначальних аспекти. Перше – це трансформація певної міської території та оновлення будівель, яке супроводжується зростаннями цін на нерухомість. Друге – зміни у складі населення району, витіснення попередніх жителів більш заможними соціальними групами. Так у Північній Америці 70% великих міст пережили цей процес [2].

Після Другої світової війни, в більшості країн світу розпочався період інтенсивного міського росту. Сучасний міський транспорт, широкі автомагістралі, неймовірні хмарочоси все це призвело до колосального розростання міста, яке виходило далеко за свої межі і поєднувалося з сусідніми містами, так утворилися справжні мегаполіси.

На противагу інтенсивним урбанізаційним процесам, формуванню мегаполісів, в деяких регіонах світу спостерігаються зворотні тенденції. Старіння нації, деіндустріалізацію розвинених країн, розвиток субурбанізації призводить до стрімкого зменшення чисельності населення та його густоти. Наприклад, населення Детройта скоротилося на 30% з 2000 по 2020 роки. Такі явища спостерігаються і в Європі, Ліверпуль у Великобританії, Лейпциг в Німеччині, Генуя в Італії зазнали зменшення населення. Важливо відзначити, що в Китаї також існує близько 180 міст, в яких спостерігається зменшення населення. Це свідчить про глобальність цього явища [4].

Таким чином ми виділили п'ять основних чинників, що впливають на сучасні урбанізаційні процеси в різних країнах світу: економічний ріст і розвиток, демографічні зміни, соціальні трансформації, зростання та зменшення міст. Це свідчить про те, що урбанізація складний і багатогранний процес, а отже потребує постійного вивчення та дослідження, які будуть втілені в подальших наших роботах.

Список використаних джерел: 1. Knox P. 2009. *Urbanization*, <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.01108-1>. 2. Gu C. 2019. *Urbanization: Positive and negative effects*. *Chin Sci Bull*, 64: 281–283. 3. Muggah R. 2012. *Researching the urban dilemma: Urbanization, poverty and violence*. Ottawa: International Development Research Centre, Research for Development Outputs. Published 1 January 2012. 4. Pacione M. 2014. *Urban Geography: A Global Perspective*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group

УДК 911.3

К. Дехтерьов
kirildex@gmail.com

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. К.В. Мезенцев
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВІД СЕЛА ДО РАЙОНУ МАСОВОЇ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ: ЗМІНА МІКРОРАЙОНІВ ПОЗНЯКИ ТА ОСОКОРКИ МІСТА КИЄВА

У наші часи, коли більшість населення великих міст проживає в однотипній багатоповерховій забудові спальних районів, майже ніхто з їх мешканців не замислюється, що ж було на місці десять, двадцять чи сто років тому. Можливо, історія місцевості, в якій вони провели роки чи десятиліття набагато глибша, ніж просто ще один житловий комплекс чи радянський панельний проєкт. Такі нещодавно збудовані мікрорайони присутні у будь-якому з великих міст України, будуються вони і зараз, продовжуючи заховувати під бруківку та асфальт спадок минулих віків. Мета даної роботи проаналізувати зміни в типовому районі масової житлової забудови столиці. Для розуміння контексту варто зазначити, що фактично до 1980-х років Осокорки та Позняки являли собою села довкола заплав Дніпра та заливних луків низького берегу річки.

Сільські поселення у сфері впливу Києва. Вперше село Осокорки згадується у 11 столітті, коли тодішній Київський князь подарував його Видубицькому монастирю. Поблизу Осокорків знаходилась важлива переправа через Дніпро, тому постійно виникали суперечки за право володіння цією землею між Видубицьким монастирем та Києво-Печерською лаврою [1]. І хоч у середині 17 століття Видубицький монастир домогся поновлення договору на володіння цими землями та переправою, а також правом збирати тут податі, остаточно суперечку було вирішено лише у 1720 році, коли за судовим рішенням село було поділене на дві частини (більшу з яких отримала Лавра).

© Дехтерьов К., 2023

З кінця 18 століття село стало казенним та входило до складу різних повітів Чернігівської губернії, а з 1923 року увійшло до Броварського, а згодом до Київського району та приміської смуги. Село Позняки вперше згадується тільки наприкінці 16 століття як поселення, що належало боярам, які несли служби з охорони шляхів до міста при Київському воєводі. На початку 17 століття село перейшло під управління Братського монастиря і залишалося до кінця 18 століття. У ті ж часи вперше згадуються у письмових джерелах і місцеві урочища Княжий затон та Срібний кіл, на честь яких зараз у мікрорайоні є однойменні вулиці [4]. На початку 20 століття село було розділене на Старі та Нові Позняки. У 1935 села Осокорки та Позняки увійшли до складу Києва, хоча жодних ознак міста на той час не мали

Урбанізація колишніх сільських територій. Після Другої світової війни у Осокорках відкрилася перша школа, а в кінці 1950-х землі на південь від села почали планувати під дачну забудову для працівників підприємств Києва. Натомість на північний схід від Позняків почала формуватися промислова зона, яка фактично злилася з Дарницею.

У середині 1970-х в Осокорках побудовано першу бетоновану дорогу у напрямку дач. У цей же час було побудовано так званий “Лівобережний вал” для захисту садових товариств та села від розливів Дніпра під час повеней чи весняного підйому рівня вод. Створення садових товариств та великі масштаби будівництва дач вкрай негативно вплинули на місцеву екосистему, фактично знищивши заплавні біотици цієї частини дніпровського узбережжя.

Наприкінці 1970-х – початку 1980-х відповідно до планів нового житлового будівництва, на території Осокорків та Позняків розпочато гідронамив піска, який призвів до підняття рівня поверхні та засипання багатьох місцевих невеличких озер [2].

Перші будинки майбутніх мікрорайонів споруджувалися вздовж вулиці Княжий затон у 1984 році та вулиці Ревуцького у 1990. Після цього до кінця 1990-х тривала планова панельна забудова місцевості по обидві сторони проспекту Бажана. Однак через розпад СРСР та перехід до ринкових відносин виникла можливість будувати кращої якості неоднотипні цегляні будинки, перші з яких з’явилися наприкінці 1990-х років.

Ареали сільського способу життя у міському просторі. Частина колишніх селян не погодилися на умови забудовників і відмовилися покидати свої будинки в обмін на квартири, внаслідок чого тут виник феномен “будинків у котлованах” – старих сільських хат зусібіч оточених багатоповерхівками та через відсутність наміву фактично побудованими на рівні підземних паркінгів нових будинків. Деякі з таких садиб зберігаються донині, стаючи туристичної атракцією. З часом село Позняки, за виключенням невеличкої частини забудови біля озер на півночі мікрорайону, практично повністю зникло. Щодо села Осокорки, то все ще зберігається значна його частина на умовному півострові, оточеному річкою та затоками, а зі сходу – Дніпровською набережною та побудованими у останні роки житловими комплексами. Однак його перспективи очевидні і сільські пейзажі посеред столиці можуть остаточно зникнути, поступившись місцем черговим житловим комплексам.

Проблеми міського розвитку колишніх сіл. Внаслідок інтенсивної забудови території виникла низка проблем, зокрема:

1) проблема відставання розбудови транспортної інфраструктури від житлового будівництва: за роки кількість мешканців мікрорайонів Позняки та Осокорки значно зросла, але інфраструктура громадського транспорту не змогла повністю відповісти на потреби населення. Це призвело до заторів на дорогах та збільшення часу на дорогу, зокрема до центру міста;

2) проблема погіршення стану довкілля: разом зі зростанням кількості мешканців у мікрорайонах Позняки та Осокорки зростають і викиди від наземного транспорту та обсяги побутових відходів, що негативно впливає на якість повітря та довкілля в цілому;

3) проблема тотальної щільної забудови: масштабне будівництво нових багатоповерхових житлових комплексів в мікрорайонах Позняки та Осокорки зумовило формування сприйняття території як “кам’яних джунглів” та зміни місцевого пейзажу;

4) проблема нестачі закладів соціальної інфраструктури: хоча мікрорайони Позняки та Осокорки мають кілька торгових центрів та розважальних закладів, певну кількість шкіл та дитячих садків, медичних закладів, однак вже через кілька років вони будуть перевантажені через стрімке зростання кількості населення [3].

Відповідно до цього можна запропонувати кілька напрямів покращення якості життя місцевих громад: а) розвиток транспортної інфраструктури за рахунок нових автобусних маршрутів, завершення будівництва розв’язки на Дарницький міст, яка зніме частину транспортного потоку з перевантаженого Південного мосту; б) покращення екологічної ситуації за рахунок встановлення нових фільтрувальних систем на сміттєспалювальному заводі (на схід від мікрорайонів), відкриття нових паркових зон, загальне озеленення території; в) розвиток велосипедної інфраструктури шляхом будівництва велодоріжок, велопарковок, прокату велосипедів, стимулювання використання велосипедів місцевими мешканцями замість авто у межах району; г) розробка проектів використання нефункціонуючої промзони на північ від мікрорайонів (з урахуванням того, що забудова території багатоповерхівками може погіршити наявні проблеми).

Список використаних джерел: 1. Кухмістерська Слобідка, Позняки, Осокорки, Бортничі – південна лівобережна заплава в 1240 – п.п. XIX ст. Мислене Древо. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/dnieper-valley-1240-half-XIX/old-ukraine-floodplane/left-bank-south-1240-1850.html>. 2. Села Позняки та Осокорки в 1943-1990 рр. Мислене Древо. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/dnipro-kyiv-history-1943-2000/left-bank-1943-1990/kyiv-pozniaki-osokorki-1943-1990.html>. 3. Палеха Ю.М. Географічні особливості планування розвитку міста Київ на сучасному етапі. Український географічний журнал, 2017. С. 39-48. 4. Лівобережна заплава: Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська, Микільська, Кухмістерська Слобідки, Дарниця, Позняки, Осокорки, Бортничі та ін. в другій половині XIX ст. – 1917 р. Мислене Древо. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands/History/kyiv-capitalism-1850-1917/dnieper-left-bank-1850-1917.html>.

СУЧАСНІ КОНЦЕПТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ МІСТ

Концепт культурної спадщини був теоретизований багатьма дослідниками і, як зазначає П. Ларкхем, засуджуючи відсутність будь-якої повної або навіть віддалено прийнятої теорії концепції спадщини, є «всім для всіх людей» [6], адже створюється і визначається не в минулому, а в сьогоденні, тобто транслює самопроголошену ідентичність суспільства, що її визначає. Культура, за своєю суттю, пов'язана з виробництвом і обміном смислів і їхнім реальним практичним ефектом. Саме завдяки нашому використанню речей і тому, що ми говоримо, думаємо і відчуваємо про них – тому, як ми їх представляємо – ми надаємо їм значення [5]. Деяка спадщина свідомо забувається, інша – стає об'єктом захисту та консервації, фізичним символом певної спільноти. Саме матеріальність, як характеристика культурної спадщини, робить її об'єктом дослідження низки наукових дисциплін. Окрім свого нематеріального значення, спадщина також існує як економічний товар, який може перекривати, суперечити, або навіть заперечувати свою культурну роль [4]. Спадщина виконує кілька за своєю суттю суперечливих цілей і водночас несе суперечливі значення. Саме цей внутрішній дисонанс та відсутність консенсусу щодо її визначення, розміщує спадщину в центрі наукових дискусій істориків, культурологів, соціологів, мистецтвознавців, архітекторів та географів. Брак спільного визначення та консенсусу в дослідженнях призводить до відсутності однієї дисципліни, яка б комплексно вивчала цей об'єкт – напрацювання є набором прикладів, так званих case-studies, яким не вистачає систематизації.

Тема культурної спадщини широко розкрита в наукових роботах зарубіжних дослідників міської соціальної та економічної географії. Цікавість до неї пов'язана із конфліктною природою – протистоянні її значення для формування локальної ідентичності, плейсмейкінгу, колективної пам'яті з економічними властивостями. Найчастіше, спадщина зосереджується в ядрі міста, його центральних кварталах, формує історичні ареали. Водночас саме центральні частини міста мають найвищу ціну за землю та ренту, що викликає постійний конфлікт, який знаходиться у фокусі дослідників. Систематизацію теоретичних основ дослідження культурної спадщини у її суспільно-географічному контексті представлено Г. Ешвортом та Б. Грегемом у книзі «Географія спадщини: сила, культура, економіка», де дається ґрунтовний аналіз спадщини у її просторовому аспекті, пояснюється цей складний і часто невизначений об'єкт у рамках особливостей його розміщення [4]. Важливою також є праця «Побудова нової спадщини: туризм, культура та ідентичність

нової Європи» П. Ларкгема, в якій аналізується залежність спадщини від цілей її створення, розглядається як за допомогою різних методів управлінського втручання культурна спадщина може виконувати різноманітні функції, перетворюючись на головний комерційний ресурс у формі індустрії туризму або залучаючись до створення та підтримання ідентичності місця [3].

Окрім теоретичних основ дослідження культурної спадщини, цікавими та релевантними є case studies, що становлять більшість наукових робіт у сфері дослідження спадщини у таких міжнародних наукових журналах як *International Journal of Heritage Studies*, *Heritage & Society*, *Urban Geography*, *Journal of Urban Design*. Для розуміння найбільш актуальних тем сучасних досліджень міської спадщини ми проаналізували понад 40 наукових статей із цих наукових видань. Серед ключових слів, що найчастіше зустрічаються в цих роботах основними є: історичні міста, джентрифікація, міська регенерація, неолібералізм, консервація, підприємницький урбанізм, історичні ареали, індустріальна спадщина, децентралізація, міський редевелопмент, розвиток спільноти, ревіталізація історичного ядра, тактичний урбанізм, менеджмент спадщини, автентичність. Ключові слова є способом опису спектра головних тем сучасних досліджень спадщини – від залучення її в спільнототворення до маркетингу міста, як туристичного напрямку.

В Україні, культурною матеріальною спадщиною зацікавлені, переважно, історики та культурологи. Вони займаються створенням каталогів об'єктів, є експертами, що надають чи підтверджують охоронні статуси, значна кількість наукових робіт пов'язана із критичним осмисленням процесів збереження спадщини в Україні як, наприклад, які саме пам'яткоохоронні проблеми є найбільшими загрозами для нашого культурного спадку. Розв'язання більшості із них пов'язане з удосконаленням нормативно-правової бази, популяризації культурної спадщини, зростання її значення в суспільному житті на підґрунті розроблення науково виважених програм. Тому на даний час є потреба в усталеній системі пам'яткоохоронних заходів, які мусять базуватися на науково обґрунтованій державній політиці, чітких концептуальних засадах, організаційному й фінансовому забезпеченні [1]. Географічні напрацювання за темою культурної спадщини, переважно пов'язані із регіоналістикою та туризмом, у яких вона розглядається як ресурс для розвитку як регіонів, так і окремих населених пунктів України [2].

Важливим у сферу досліджень культурної спадщини в Україні є внесок юристів, які аналізують та порівнюють відповідне українське й міжнародне законодавство. Так, у 2019 році в рамках проекту «Коаліція організацій громадянського суспільства для підтримки громад зі спадщиною» був розроблений звіт «Аналіз проблем у законодавчому регулюванні збереження та управління культурною та природною спадщиною в Україні», в якому визначено прогалини в законодавстві, що впливають на форму нашої культури роботи зі спадщиною в просторі. В цілому, в Україні міждисциплінарні напрацювання щодо дослідження культурної спадщини є недостатніми. В рамках дослідження цього об'єкта в міському просторі саме вони повинні бути пріоритетними задля комунікації експертів із різних сфер. Обумовлено це тим,

що українські міста мають свою особливу історію, що ставить їх на перетин постколоніального, постсоціалістичного та сучасного міждисциплінарного дискурсу, де кожен аспект робить цей контекст унікальним. У рамках повномасштабної війни питання стає ще більш актуальним, оскільки спадщина є прямим відображенням та чинником формування територіальної ідентичності та самоідентифікації.

Список використаних джерел: 1. Титова О. М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2009. Вип. 16. С. 5-10. 2. Поливач К.А. *Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України: Монографія*. 2012. 3. Ashworth, G., & Larkham, P. (Eds.). (1994). *Building A New Heritage (RLE Tourism)*. Routledge. 4. Graham, B.J., Ashworth G.J. & Tunbridge J.E. (2000). *A geography of heritage: power, culture, economy*. London: Arnold. 5. Hall S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications & Open University. 6. Larkham P.J. (1995). *Heritage as planned and conserved*, in D.T. Herbert (ed.) *Heritage, tourism and society*. London: Mansell. 85.

УДК 314.12/.14(477)

Г. Карайченцева

hanna.karaichentseva@student.karazin.ua

Науковий керівник – д. геогр. наук, проф. К.Ю. Сегіда

kateryna.sehida@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА НИЗЬКОЇ НАРОДЖУВАНOSTІ ТА НАДВИСОКОЇ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Вивчення демографічної ситуації населення є важливим і актуальним питанням для вивчення сучасного суспільства. Демографічна ситуація населення залежить від багатьох різноманітних чинників, з яких основними чинниками є: *рівень народжуваності* включає безліч факторів, які включають доступ до сімейного планування, рівень освіти, економічні умови, культурні та релігійні переконання, статус жінок тощо; *рівень смертності* також містить фактори до яких відносять доступ до якісної медичної допомоги, гігієнічних умов, харчування, рівень життя, епідеміологічну ситуацію, доступ до чистої води та санітарії та інші фактори, пов'язані зі здоров'ям населення; а також *міграційний приріст*, який збирає дані про виїзд та приїзд населення, також має великий вплив на демографічну ситуацію. В свою чергу міграційний приріст може впливати на зміну розміру та структуру населення, етнічний склад, розподіл робочої сили тощо. До того ж на демографічну ситуацію *впливають соціально-економічні умови*, з яких рівень освіти, зайнятість, рівень доходів, доступ до житла, інфраструктури та соціальних послуг та інші та *соціокультурні чинники*, наприклад, культурні традиції, релігійні переконання, гендерні ролі та статус жінок тощо [3].

Всі чинники впливу на демографічну ситуацію взаємодіють між собою, і їх вплив може варіюватись в залежності від контексту та конкретних умов кожної країни чи регіону, розглянемо зміни в демографічній ситуації України за період останніх двох десятиліть. З минулих досліджень демографічної ситуації України було виявлено, що з 2002 р. до 2021 рр. за статистичними даними чисельність населення України зменшилась більше ніж на сім мільйонів осіб [2], що є характерною рисою для депопуляції або процесу скорочення чисельності населення. Враховуючи той факт, що природний приріст формують показники народжуваності і смертності населення проаналізовані раніше статистичні дані дозволяють прослідити, що період 2002-2021 рр. має тенденцію зменшення чисельності населення, що характеризується низькими показниками рівня народжуваності та високими показниками рівня смертності, загальний аналіз даних показників природного приросту за 2002-2021 роки має таку тенденцію: з 2002 р. до 2012 р. спостерігається зменшення від'ємного показника природного приросту; з 2013 року по 2021 рік демографічні процеси мали більш складний характер за рахунок швидкого темпу зменшення чисельності населення [1].

Низька народжуваність означає, що кількість новонароджених дітей недостатня для підтримки поточного рівня населення, це є подальшою проблемою й має негативні економічні та соціальні наслідки, такі як зменшення робочої сили, зростання тягаря на пенсійну систему та зменшення економічного зростання. Висока смертність, зокрема серед молодих людей, також є серйозною проблемою, яка може бути спричинено різними факторами, такими як хвороби, несанкціоновані аборти, неякісна медична допомога, війни або конфлікти, недоступність якісної освіти, неправильне харчування та інші проблеми [4, 5]. Аналізуючи статистичні дані, слід врахувати тенденцію зменшення показників природного приросту через початок активного збройного конфлікту російської федерації проти України з 2014 року і до сьогодні. До 2022 року збройна агресія та окупація поширювалась на східні території України (Донецька і Луганська області) та АР Крим, – що пояснює відсутність статистичних даних в повному обсязі по цих територіях. Беручи до уваги, що, навіть за відсутності повноцінних даних з 2014 року і до сьогодні демографічна ситуація, як цих регіонів, так і взагалі України значно погіршилась. Ще можна обумовити тим, що збройна агресія та повномасштабне вторгнення має значний вплив на демографічну ситуацію в Україні, а саме:

- зменшення населення, яке характеризується невизначеною чисельністю жертв війни, які включають вбитих та поранених, як від бойових дій та наслідків цього, викрадення рф українських дітей і людей, крім того, активні процеси евакуації мешканців, масове переселення та економічний стрес.

- зниження народжуваності – військові дії впливають на репродуктивну поведінку населення, визначними чинниками стає страх, економічна нестабільність, розрив сімей та недостатність медичної допомоги, відкладання сімейного планування або вирішення материнства через небезпеку та нестабільність тощо.

– дисбаланс статевого розподілу та зміни у віковій структурі, так в Україні за останні 10 років чоловіки більш вразливими до втрат, що призводить до перенаселення жінок – це має значний вплив на шлюбно-родинні відносини та призвести до соціальних змін у суспільстві. Стосовно змін у віковій структурі зазначимо, що велика кількість смертей серед молодих людей може призвести до зміщення вікової піраміди, зі збільшенням частки старших людей у населенні. До того ж, в Україні протягом останніх двох десятиліть активно відбувається процес «старіння нації», що в подальшому може вплинути на проблеми для пенсійних систем, соціального забезпечення тощо.

– неконтрольовані міграційні потоки – це спричинено тим, що люди вимушені шукати притулок або безпеку в інших країнах або внутрішньому переміщенні – наслідками цього можуть бути значні змін у демографічній структурі країни, окремих регіонів і в країнах, що приймають біженців.

Отже, враховуючі вищезазначене – збройні конфлікти, військова агресія, нестабільні економічні і політичні ситуації мають дуже великий і вразливий характер впливу на всі взаємопов'язані процеси. До того ж вплив на демографію країни залежить від багатьох інших факторів, таких як тривалість конфліктів, інтенсивність конфлікту, доступ до медичної допомоги та інфраструктури, якість життя під час та після відновлення тощо.

Підводячи підсумок зазначимо, що вивчення й дослідження демографічної ситуації допомагає розуміти та прогнозувати зміни демографічної ситуації, а в подальшому розробляти проекти демографічної політики, стратегії для управління населенням тощо. До того ж проблема низької народжуваності та високої смертності є серйозними проблемами, з якими стикаються деякі країни і Україна не є виключенням, особливо для країн в яких відбувається процес старіння населення. Для боротьби з цими проблемами країни можуть вживати різні заходи, наприклад, впровадження якісної демографічної політики, яка включатиме підтримка сімей з дітьми, надання соціальних послуг, поліпшення медичної допомоги, розширення доступу до якісної освіти, стимулювання вищих народжуваності через фінансові заохочення або податкові пільги для батьків, а також впровадження політик, спрямованих на збільшення усвідомлення щодо важливості сімейного планування та народження дітей і, звісно ж, врегулювання збройних конфліктів та подолання економічних, соціальних та інших проблем, які виникатимуть після вирішення конфлікту.

Список використаних джерел: 1. *Sehida K.Iu., Karaichentseva H.A. (2020) Regionalni osoblyvosti vidtvorennia naseleння Ukrainy [Regional features of the population reproduction of Ukraine]. Socio-geographical factors of regional development, P.72-76.* 2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 3. Муромцева Ю.І. Демографія: навчальний посібник / Ю.І. Муромцева. – Київ: Кондор, 2006. – 299 с. 4. Сегіда, К., & Карайченцева, Г. (2021). Внутрішні чинники геодемографічного процесу (на прикладі народжуваності в регіонах України). *Часопис соціально-економічної географії*, 30, 85-94. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2021-30-09>. 5. *Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002–2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи– Київ, 2020. –174 с.*

Є. Карпікова, І. Попрозман

evgeniyakarpikova0112@gmail.com, poprozman228@ukr.net

Науковий керівник – д. геогр. н., проф. К.Ю. Сегіда

kateryna.sehida@karazin.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ВИМУШЕНІ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ В ІТАЛІЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Відкриту агресію та війну проти України було розпочато росією ще в 2014 році шляхом окупації Автономної Республіки Крим та збройним конфліктом на сході країни (Донецька та Луганська області). Проте 24 лютого 2022 року було розгорнуто повномасштабну війну на всій території держави. Війна призводить до руйнування та знищення українських міст та сіл, великих втрат населення як цивільного так й військовослужбовців. Країна зазнає значних змін у всіх сферах життя (економіка, демографія, наука та освіта, сфера послуг, соціальна сфера, інфраструктура та інші), що слугує загостренню різноманітних проблем, передусім економічних (наприклад, інфляція) та демографічних (смертність населення, міграційні процеси та низька народжуваність). Доцільно виділити процес міграції, десятки тисяч осіб змушені переїхати в інші частини України або за межі держави. Нижче буде зазначено особливості вимушеної міграції населення в Італію.

У 2022 році в Італійській державі спостерігалось значне збільшення мігрантів з України. Більша частина людей була примусово залишити власні домівки в результаті небезпеки та насильства в постраждалих від військових дій місцях. В перші місяці війни до країни приїхало понад 100 тисяч осіб, ключовими містами призначення виступають Мілан, Рим, Турин, Неаполь, Болонья та інші [1]. Італійські організації та урядові структури активно працюють щодо інтеграції та надання усієї необхідної допомоги. Безумовно міграція українців чинить вплив й на італійську структуру, владі необхідне вирішення проблем інтеграції й підтримці розмаїття культурної спадщини даних мігрантів. Українці стикаються з низкою проблем та викликів – недостатнє чи повне незнання мови; проблеми з оформленням документів; низькокваліфікована праця та неналежна оплата; проблеми інтеграції. Проте, для італійського суспільства мігранти з України можуть виявитися значним ресурсом, так як вони вносять свої навички, таланти, креативність та культурну різноманітність, таким чином, збагачуючи італійський стан культури й економіки. Задля надання тимчасового захисту в Італії, необхідно звернутися до місцевої поліцейської дільниці, надати усі документи, які відповідають вимогам. На першому етапі надається квитанція про подачу заяви щодо отримання дозволу на проживання в країні (la ricevuta) з вказівкою італійського податкового коду (codice fiscale) та зберігаються основні характеристики людини (відбитки пальців, зріст, колір очей та вага).

Другий етап за умови позитивного рішення полягає в отриманні документа (*permesso di soggiorno*), що надає змогу законним чином мешкати в країні та працювати. Після отримання документа, можна подати заяву на оформлення матеріальної допомоги (300 євро на дорослого та 150 євро на дитину), що буде виплачуватися 3 місяці.

Організація Caritas надає гуманітарну допомогу українцям, що постраждали внаслідок війни. Вона працює у великій кількості міст та регіонів країни. Організація має такі основні напрями допомоги – надання проживання, харчування, медичної допомоги, психологічної підтримки, організація різноманітних освітніх програм. Завдання Caritas передусім спрямовані на полегшення життя та поліпшення її якості. Тобто, створення безпечних умов для українців задля повного відчуття захищеності та забезпечення ключових потреб [2]. Окрім Caritas, працюють низка інших організацій та волонтерів, що надають допомогу, наприклад, МОМ (Міжнародна Організація Міграції), UNHCR (допомога біженцям та шукачам притулку).

Отже, вимушена міграція громадян України масово розпочалася після вторгнення 24 лютого 2022 року. Значна частка людей знайшли безпечне місце саме в країнах Європи. Станом на 16 лютого 2023 рік виїхало на територію Італії 173 645 осіб (із них жінок – 92 353 осіб, неповнолітніх – 49 444 осіб), проте наразі темпи виїзду дещо скоротилися [3]. Процес повернення до України залежить від низки таких чинників як рівень безпекової ситуації; тривалість війни; рівень економічного та соціального розвитку; вирішення проблем працевлаштування; відновлення житлового комплексу та інфраструктури. Можна сказати, що міграція до Італії під час війни виступає складною та важкою ситуацією, проте, зусилля організацій, які надають допомогу, та підтримка місцевих спільнот можуть допомогти українським мігрантам знайти стабільність, безпеку та нові можливості.

Список використаних джерел: 1. *MINISTERO DELL'INTERNO (2022). Інформаційна брошура «Тимчасовий захист в Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.protezionecivile.gov.it/static/7deb9f08be0070fb541b4c66d24bb3a7/opuscolo-informativo-protezione-temporanea-ukr.pdf>* 2. *Caritas in Staliana organism pastorale della CEI: Emergenza Ucraina: L'impegno della Caritas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.caritas.it/emergenza-ucraina-limpegno-della-caritas/#:~:text=Le%20attivit%C3%A0%20finanziate%20sono%20state,attivit%C3%A0%20ludico%20ricreative%20assistenza%20psicologica.>* 3. *Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Snternazionale: Italy for Ukrainian refugees [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.esteri.it/en/politica-estera-e-cooperazione-allo-sviluppo/aree_geografiche/europa/litalia-a-sostegno-dellucraina/*

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК: ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Україна активно працює над підвищенням рівня людського розвитку в країні та відповідає на виклики європейської інтеграції. Для цього в країні ведуться реформи в багатьох сферах, зокрема в освіті, охороні здоров'я, соціальній підтримці населення, розвитку малого та середнього бізнесу, а також в боротьбі з корупцією. Зрозуміло, що сьогодні, коли більше роки триває повномасштабна війна України проти росії, складно оцінити останні тенденції у досліджуваному питанні, менше з тим, варто визначити ті тенденції, які мали місце останні десятиліття. Одним із зручних інструментів для визначення позицій є використання міжнародних рейтингів [9, 10]. Одним із таких показників є індекс людського розвитку *Human Development Index (HDI)* є комплексним індексом, який відображає якість життя населення країни [1]. Індекс людського розвитку складається з трьох складових: тривалості життя, освіти та рівня життя. За даними звіту ООН про людський розвиток за 2021 рік, Україна займає 74-е місце серед 191 країни за показником людського розвитку [2]. У порівнянні з даними за 2020 рік, Україна піднялася на дві позиції в цьому рейтингу. Аналіз за складовими свідчить, що за соціальною складовою (рівень освіти) 64-те місце, за економічною складовою (рівень життя) 81 місце, демографічною складовою (тривалість життя) 121 місце. Аналіз динаміки місця України за індексом людського розвитку свідчить про стабільне входження до групи країн із високим індексом: у 1990 році індекс складав 0,740, у 1995 році – 0,722, у 2000 році – 0,728, у 2005 році – 0,740, у 2010 році – 0,746, у 2015 році – 0,751, у 2020 році – 0,751. Як можна побачити, Україна показує поступове покращення індексу людського розвитку з 1990 року, хоча є деякий спад в 2000-х роках. З 2015 року Україна показує стійкий ріст у всіх трьох складових: тривалості життя, освіти та рівня життя.

Інший важливий показник, це Індекс стійкості суспільства *Sustainable Society Index (SSI)* – це індикатор, який відображає рівень стійкості суспільства в країні на основі різних критеріїв, включаючи стабільність політичної системи, безпеку та права людини. Індекс стійкості суспільства – це оцінка стійкості та рівня безпеки суспільства, що включає багато різних показників, таких як економічна стійкість, здоров'я населення, екологічна стійкість та інші [5]. Одним з рейтингів, який оцінює індекс стійкості суспільства, є рейтинг Sustainable Society Foundation [6]. Згідно з даними Sustainable Society Foundation за 2021 рік, Україна займає 115 місце з індексом стійкості суспільства 4.63 (на

0,07 менше, ніж у 2020 році), серед 166 країн світу. Хоча Україна посідає досить низьке місце в рейтингу, вона показала певний прогрес за останні кілька років у підвищенні рівня стійкості суспільства. Наприклад, у 2017 році Україна займала 126 місце з індексом стійкості суспільства 3,91. Проте, Україна має деякі виклики, зокрема в сфері політичної стабільності, боротьби з корупцією та прав людини. Розв'язання цих проблем може позитивно вплинути на покращення рівня стійкості суспільства в країні. У період з 2000 по 2022 роки Україна зазнала значного коливання в своєму рейтингу індексу стійкості суспільства за версією Sustainable Society Foundation. Це може бути пов'язано з рядом факторів, таких як економічні кризи, соціальні та політичні нестабільності, військові конфлікти та інші. Проте, необхідно зазначити, що важливо не тільки займатися вирішенням проблем, але й визначити та здійснювати стратегічні кроки для покращення індексу стійкості суспільства в Україні. Інститут Legatum щорічно складає індекс процвітання *Legatum Prosperity Index (LPI)*, який відображає рівень економічного, соціального та політичного розвитку країн світу. Індекс процвітання Legatum базується на ряді показників, таких як економічна продуктивність, рівень життя, освіта, здоров'я, безпека, перспективи підприємництва та інші [7]. За даними Індексу процвітання Legatum за 2021 рік, Україна займала 123 місце серед 180 країн світу. Україна показала деякий прогрес у рейтингу протягом останніх років. Зокрема, в 2020 році Україна займала 126 місце, в 2019 році – 129 місце, у 2018 році – 135 місце.. Однак, Україна все ще має виклики у таких сферах, як економічна продуктивність, боротьба з корупцією та підвищення рівня життя населення. Покращення у цих сферах може допомогти Україні зайняти вище місце в міжнародних рейтингах процвітання в майбутньому.

Індекс кращого життя *Better Life Index (BLI)* – це рейтинг країн, який складає Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Цей індекс включає в себе 11 показників, таких як життєве задоволення, освіта, дохід, здоров'я, житлові умови, екологічна якість, робота та баланс між роботою та приватним життям [3]. За даними ОЕСР, Україна з 2013 року бере участь у складанні рейтингу країн за індексом кращого життя. За останні роки Україна займала стабільно низькі позиції у цьому рейтингу. У 2021 році Україна посідала 31 місце в рейтингу ОЕСР за індексом кращого життя, що є значно нижче середнього показника для країн, що беруть участь у складанні рейтингу. Однак, за деякими показниками, такими як екологічна якість та доступність житла, Україна показує себе краще, ніж деякі інші країни. Також слід зазначити, що показники ОЕСР не враховують деякі аспекти життя, які є важливими для громадян України, такі як політична стабільність та безпека, що можуть вплинути на загальний рівень їхнього життя.

Ведучи мову про позиціонування України в Європейському контексті, варто також говорити про рейтинги свободи та корупції, які відображають рівень розвитку суспільства. Так, Україна також включається до різних рейтингів свободи, наприклад, до рейтингу свободи преси. У 2021 році за даними Reporters Without Borders Україна займала 96-е місце у світі за свободою преси, у 2022 – 106 місце [4]. Україна, на жаль, має невисокі

показники в рейтингах корупції. За даними Transparency International у 2021 році Україна займала 117-е місце в світі за рівнем корупції [8], проблема корупції стоїть надзвичайно гостро і є однією із головних перепон для євроінтеграції та міжнародної підтримки.

Значення людського розвитку України для підвищення її позицій у міжнародному просторі велике і важливе. Людський розвиток оцінюється не тільки за економічними показниками, але і за якістю життя, освітою, охороною здоров'я, рівнем доступу до соціальних послуг, рівнем нерівності та багатьма іншими параметрами. Важливо враховувати, що покращення показників людського розвитку – це довготривала мета, і результати можуть бути помітними не одразу. Проте, вкладання в людей та соціальний розвиток може підвищити позиції України у міжнародному просторі і сприяти сталому розвитку країни. Саме людський розвиток має велике значення для євроінтеграції України. Європейські інтеграційні процеси передбачають виконання важливих вимог, таких як демократія, права людини, права меншин і захист прав жінок. Покращення у цих сферах в Україні демонструє готовність і здатність країни відповідати європейським цінностям і стандартам. Забезпечення правопорядку і боротьба з корупцією є важливими умовами для євроінтеграції. Реформи у цих сферах покращують інвестиційний клімат та сприяють довірі з боку європейських партнерів.

На сьогодні Україна більше як рік на полі бою вистоює свою свободу та незалежність, відвойовує територію та бореться за європейські цінності. Після перемоги саме людський капітал має стати ключовим активом для відновлення та економічного розвитку. Інвестування в освіту і підвищення рівня кваліфікації населення може підсилити конкурентоспроможність української економіки на європейському ринку. Важливо пам'ятати, що євроінтеграція – це процес, який вимагає багато зусиль та реформ з боку України. Покращення людського розвитку грає важливу роль у цьому процесі, оскільки воно сприяє зміцненню позицій країни на європейському та світовому рівні та сприяє більш стійкому та процвітаючому майбутньому для України та її громадян.

Список використаних джерел: 1. Human Development Index (HDI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>. 2. Human development report 2021-22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>. 3. OECD Better Life Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecdbetterlifeindex.org/> 4. Reporters Without Borders [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rsf.org/en/country/ukraine>. 5. Sustainable Society Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ssi.wi.th-koeln.de/index.html>. 6. The Foundation for a Sustainable Society [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fssi.com.ph/>. 7. The Legatum Centre for National Prosperity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prosperity.com/>. 8. Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.transparency.org/en>. 9. Україна продовжує крокувати вперед до кращого розвитку людського потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukraine.un.org/uk/105324-україна-продовжує-крокувати-вперед-до-кращого-розвитку-людського-потенціалу> 10. Як змінилися позиції України в міжнародних рейтингах у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/09/infografika/svit/yak-zminylysy-pozyciyi-ukrayiny-mizhnarodnyh-rejtynhax-2022-rocz>.

І. Симоненко, С. Костріков, Д. Серьогін
simonenko2021ge21@student.karazin.ua, sergiy.kostrikov@karazin.ua
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ЛАНДШАФТ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ПОДАННЯ МІСЬКОГО ДОВКІЛЛЯ

Протягом низки останніх десятиліть численні дослідження урбанізованих територій не можна уявити без різноманітного застосування решти джерел даних дистанційного зондування (ДДЗ), включаючи зображення нічного світла, мультиспектральні супутникові знімки з високою роздільною здатністю, знімки з безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та гіперспектральні зображення. Усе вказане забезпечило суттєвий поштовх саме дослідженню динаміки *міських ландшафтів* [1]. У той саме час, лавиноподібний розвиток телекомунікаційних та стільникових технологій, поряд із появою онлайн-пошукових систем та платформ соціальних мереж з імплементацією геотегування докорінно міняють існуючі протягом десятиліть методики фіксації відтворення та накопичення даних щодо людської діяльності на урбанізованих територіях. Саме поєднання двох вказаних фундаментальних джерел сучасних даних про міське довкілля (ДДЗ + телекомунікаційні /стільникові мережі) призводить до фундаментальних відкриттів у сучасних міських дослідженнях, особливо для цілей сталого міського планування та розвитку, для чого може використовуватися різноманітна *класифікація й паттернізація* (pattern – англ., зразок, тип) *міських ландшафтів* [2]. Таким чином, сучасні дослідники міського середовища оснащені фактично надвеликою кількістю даних для створення численних теоретичних підходів, які, тим не менш, часто можуть бути результатом обмежених спостережень у межах міста і тим більш - бути наслідком суб'єктивної оцінки контрольованого експерименту.

У цілях запобігання вказаним ймовірним вадам процесу дослідження автори доповіді пропонують таку сталу двоєдину сутність двох послідовних складових, як «*лідарні дані* (LiDAR – Light Detection and Ranging, англ.) => *суспільно-географічний ландшафт (СГЛ)*». Подання цієї дослідницької категорії і є *метою нашої доповіді*.

Поняття «суспільно-географічний ландшафт» вже пропонувалося у співавторстві одним із авторів цієї доповіді дещо раніше у контексті пошуку механізмів створення та підтримки такого сучасного географічного простору, який був би одночасно оптимальним з точки зору дотримання законів природи і задоволення потреб соціуму [3]. Однак, у вказаному випадку наголос робився виключно на місті СГЛ у надскладній ієрархічній конструкції *урбаністичної геосистеми* (УГС) у той час, коли у цій доповіді ми, зокрема, підкреслюємо саме значення первинних даних дистанційного лазерного сканування, як, власне, *основи відтворення міського довкілля через СГЛ*.

Лідарні платформи + відповідне програмне забезпечення є технологічною основою отримання та обробки даних про віддалені об'єкти на підставі активних оптичних систем. Ці системи використовують явища відображення світла та його розсіювання. Така сенсорна система посилає дружній людському оку промінь з частотою випромінювання в межах інтервалу від 10 до 70 тис. сигналів у секунду. Випромінювання відбувається за синусоїдою, у напрямку, перпендикулярному до руху літака, який виступає апаратною платформою такого приймача – це так званий *Airborne LiDAR* (англ.). Таким чином, лідарні системи можна вважати активними далекомірами оптичного діапазону. Ключовою обставиною є те, що скануючі лідари у системах машинного зору формують двовимірну або тривимірну картину саме *міського довкілля*, що дуже вдало корегується із можливостями повноформатних геоінформаційних платформ надавати тривимірну візуалізацію у вигляді тривимірної сцени [4]. Саме можливість завдяки лідарним надзвичайно точного відтворення складної сукупності різноманітних штучних та природних поверхонь в урбанізованому просторі і є, так би мовити, матеріальною основою побудови дослідницької конструкції «суспільно-географічний ландшафт». Причому, така конструкція має бути *динамічною*, як й аналогічна сутність ландшафту природного. Справа у тому, що у сучасному місті простір між поверхнями будівель (а також між поверхнями інших складових інфраструктури міста) наповнений значно більш різноманітними об'єктами і користувачами цього простору і відрізняється зовсім іншою динамікою, ніж навіть десять-двадцять років тому. У той саме час, кожна із вказаних динамічних сутностей може виступати об'єктом лідарної зйомки і подальшого моделювання. Саме у вказаній площині і знаходиться ключ до виокремлення і відтворення СГЛ. Останній у новітній редакції ми розуміємо, як просторове інтегрування у географічному екстенті функціонування УГС архітектурно-інфраструктурних об'єктів (міське середовище) та урбанізованого соціуму з трансформованим станом ландшафту природного, який колись існував на цій території. Вважається, що СГЛ формуються у процесі функціонування, динаміки та розвитку УГС, забезпечуючи складне і багатокомпонентне просторово-часове поєднання міського середовища, суспільних явищ і процесів з трансформованими екологічними системами та має впроваджувати оптимальні можливості для сталого спільного функціонування природи і соціуму [3]. Однак, найважливішим є те, що саме на підставі лідарних даних СГЛ може виступати предметом моделювання й геовізуалізації (рис.).

На рисунку, що подається, візуалізована центральна частина (*downtown – англ.*) м. Оттава. Подібна тривимірна сцена подається у веб-застосуванні *ELiT*, розробленому під керівництвом одного із авторів цієї доповіді [5]. Через це програмне забезпечення відтворюються три ключові компоненти СГЛ: *урбанізований рельєф, міська рослинність («зелена зона»), забудови та інфраструктурні об'єкти* (рис.). Доречно підкреслити, як відбувається процедура виокремлення урбанізованих об'єктів. Після попередньої класифікації і визначення «землі»-«не-землі», будується «грід» – двовимірна таблиця-матриця с певною семантикою. На цій підставі виокремлюються

дискретні об'єкти з їхніми футпрінтами – проекціями на площину. На підставі футпрінту будується спочатку спрощена, а потім повна *модель забудови*.

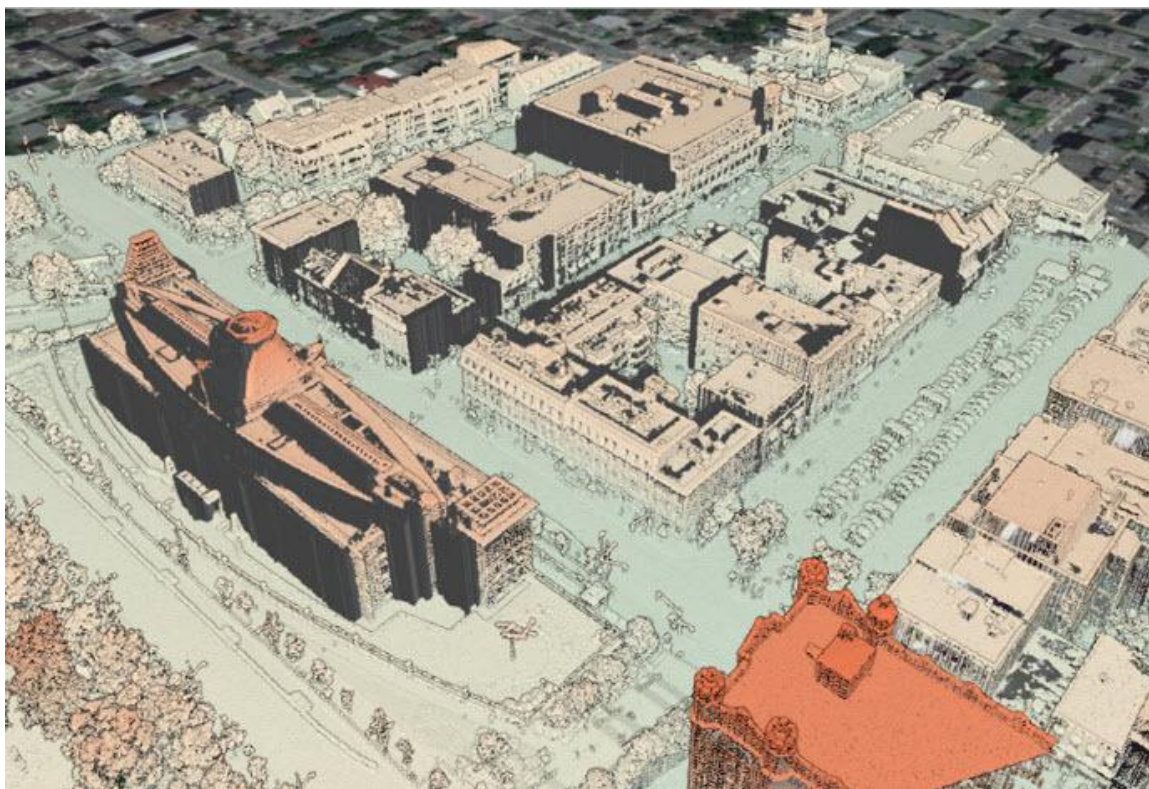

Рис. 1. Відтворення СГЛ (центральна частина м. Оттава) у ГІС-інтерфейсі авторського програмного забезпечення веб-застосування

Незважаючи на десятиліття зусиль, наше розуміння того, як розвиваються міста все ще дуже й дуже неповне. Однак, вже зараз зрозуміло, що розмір й форма окремих складових міста слідує чітким *законам масштабування*, а останні є результатом *конкуренції за простір*. У цьому відношенні значення розробки теорії СГЛ, як способу подання міського довкілля, важко переоцінити.

Список використаних джерел: 1. Yu D., Fang C. *Urban remote sensing with spatial big data: a review and renewed perspective of urban studies in recent decades* // *Remote Sensing*. – 2023. – Vol. 15. – P. 1307-1341. 2. Li H., Peng J, Liu Y., Hu Y. *Urbanization impact on landscape patterns in Beijing City, China: A spatial heterogeneity perspective* // *Ecological Indicators* // 2017. – Vol. 82. – P. 50–60. 3. Попович О.В., Костріков С.В. *Щодо поняття суспільно-географічного ландшафту* // *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «РЕГІОН-2018: Суспільно-географічні аспекти»* – Харків, 2018. – С. 36-38. 4. Костріков С.В., Сergyogin Д.С., Бережний В.А. *Візуальний аналіз урбаністичного середовища як складова урбогеосистемного підходу* // *Часопис соціально-економічної географії*. – Том. 30 (2021) - Харків: Видавництво ХНУ, 2021. – С. 7-23. 5. Kostrikov S., Seryogin D. *Urbogeosystemic Approach to Agglomeration Study within the Urban Remote Sensing Frameworks*. - In: A. Battisti, & S. Baiani (Eds.), *Sustainable Development Dimensions and Urban Agglomeration*. London – Milan – Zagreb: IntechOpen, 2022. – P. 251-273.

НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД РЕКОНСТРУКЦІЇ ПАНЕЛЬНИХ БУДИНКІВ У КОНЦЕПЦІЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ЗРУЙНОВАНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА ХАРКОВА

Ще за п'ять років до початку повномасштабної війни на території України гостро стояло питання реновації житлових будинків радянської забудови термін експлуатації яких давно минув, а умови проживання не відповідали діючим нормам у сфері житлово-комунального господарства [1]. Прийнятий у 2006 році Закон України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» [4] так і не знайшов широкого впровадження через низку причин, а саме: *надмірний тягар відповідальності, що лягав на потенційних девелоперів* (інвестор-забудовник здійснює заходи з утилізації відходів, що утворюються під час знесення будинків, сприяє вивезенню для повторного використання будівельних матеріалів і конструкцій [ст. 8]; необхідність отримати згоду на реконструкцію мали надати всі 100 % мешканців будинку [ст. 12]; повне відшкодування вартості жилих приміщень шляхом надання за згодою власників іншого житла або грошової компенсації [ст. 12]; надання транспортних засобів і вантажників для перевезення майна або компенсація документально підтверджених витрат пов'язаних з переселенням [ст. 12]; розробка детального плану забудови території [ст. 13]), а також *обмежена сфера застосування* (вищезгаданий закон розрахований на реновацію лише будинків до п'яти поверхів [ст. 1]). Наразі ж, із загостренням проблеми реконструкції понівеченої та ветхої житлової інфраструктури, довоєнні бюрократичні перепони, що були нездоланною перешкодою, мають бути усунені.

Відповідно до ст. 1 вже згаданого закону [4] «реконструкція жилого будинку – перебудова жилого будинку з метою поліпшення умов проживання, експлуатації, зміни кількості жилих квартир, загальної та жилої площі тощо, пов'язана із зміною геометричних розмірів, функціонального призначення, заміною окремих конструкцій, їх елементів, основних техніко-економічних показників».

На основні узагальнення світового досвіду, була проведена типізація моделей реконструкції будівель із виділенням п'яти можливих варіантів, що представлена на *рис. 1*, з роз'ясненням кожного з них.

1. Капітальний ремонт та модернізація фасадів без зміни будівельного об'єму та конструктивної схеми будівлі.

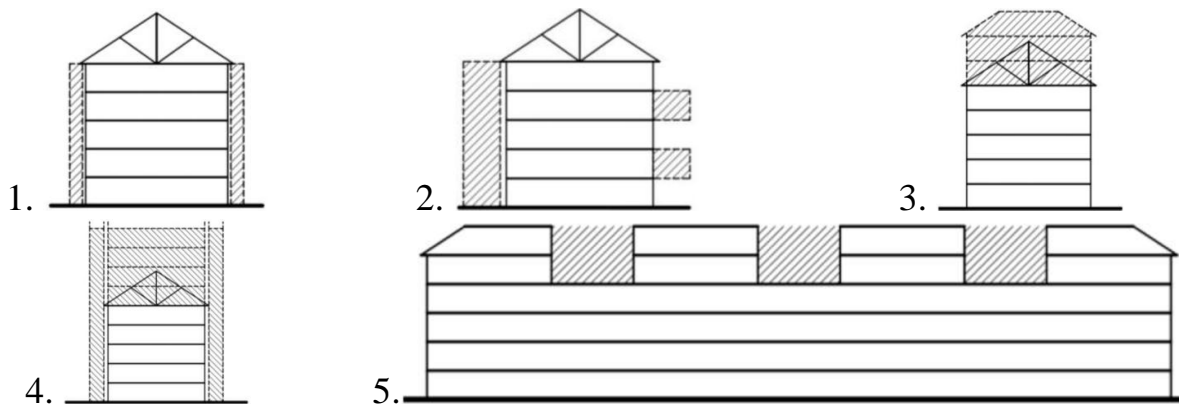

Рис. 1. Принципові моделі методів реконструкції будівель (за даними [3])

2. Розширення корпусу без зміни конструктивної схеми:

- консольне влаштування балконів, лоджій,
- прибудова терас, зимніх садів з однієї чи двох сторін по всій висоті будівлі.

3. Надбудова поверхів без зміни конструктивної схеми будівлі (за наявності резервів несучої здатності фундаментів та стін):

- перетворення горищного поверху на мансардний;
- надбудова до двох поверхів.

4. Надбудова поверхів зі зміною конструктивної схеми будівлі:

- надбудова від двох до чотирьох поверхів;
- надбудова до дванадцяти поверхів з опорою надбудови на самостійні опори, метод «Фламінго».

5. Зниження поверховості:

- видалення верхніх поверхів чи їх частин;
- видалення сегментів будівлі [3].

Згідно із концепцією післявоєнної відбудови Північної Салтівки, району Харкова, який чи не найбільше постраждав унаслідок військової агресії, планується реконструкція понівеченої житлової інфраструктури (представленої здебільше 9-и, 12-и та 16-и поверховими панельними будинками) за 1-им та 5-им типом моделей реконструкції [2, 3]. При цьому необхідним є проведення комплексної експертизи із класифікацією пошкоджених будівель, врахуванням економічної доцільності використання 1-го чи 5-го варіанту реконструкції житлового фонду, і разом з цим – прогнозу кількості мешканців району [6].

Згідно з проектом [2], завдяки збільшенню щільності забудови та зменшенню висотності панельних будинків Північної Салтівки до 6-и поверхів, вдасться отримати більшу площу житлової забудови. Водночас пропонується зміна типу забудови району Північної Салтівки із застарілого мікрорайонного на кварталний. Цей підхід дозволить вирішити низку проблем, зокрема, усуне некомфортно-велику висотність будівель, відсутність нормальних громадських просторів та покращить соціалізацію населення [2]. Можливі варіанти трансформації багатоповерхової панельної мікрорайонної

забудови на середньоповерхову квартальну, шляхом зменшення її поверховості та ущільнення будівель, представлені на *рис. 2*.

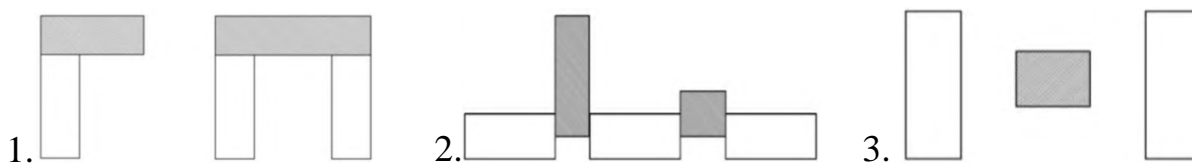

Рис. 2. Принципові моделі методів реконструкції мікрорайонів (за даними [3])

1. *Прибудова секцій* до одного чи двох торців існуючих будівель для заповнення невеликих вільних ділянок.

2. *Вбудовування секцій* – використання «будинків-вставок» для забудови розривів між будівлями, торцями існуючих будівель.

3. *Зменшення дворових просторів* за рахунок будівництва поміж існуючими будинками середньої поверховості малоповерхового житла [3].

Одним із світових лідерів реконструкції будинків панельної забудови виявилася Німеччина, котра отримала їх у спадок, в якості допомоги у повоєнній відбудові зруйнованої інфраструктури. Ці будинки були сконцентровані в її східній частині, колишній НДР, та побудовані за тими ж принципами, що й радянські «панельки» Північної Салтівки. Німецький досвід реконструкції панельних будинків, як конструкторський, так і бюрократичний, може буде використаний у відновленні зруйнованої інфраструктури м. Харкова.

І якщо з конструкторським досвідом питання більш-менш зрозуміле (аналогічні процедури з ущільнення житлової панельної забудови, зменшення її поверховості, повторне використання демонтованих елементів будинків, благоустрій прибудинкової території тощо), то з бюрократичним перешкодами ситуація дещо складніша. Це пов'язано із різним підходом до приватизації квартир у Східній Німеччині після завершення епохи соціалізму та в Україні після розпаду СРСР. У Східній Німеччині у 1990-ті роки квартири не віддали безкоштовно або за символічною вартістю їх мешканцям (як це відбулося в Україні та у м. Харків зокрема), а держава передала будинки і цілі мікрорайони керуючим компаніям, які повинні були погасити борги по податках і платежах, відремонтувати будівлі, натомість, отримуючи право здавати в оренду або продавати квартири. Наявність ефективних власників багатоповерхівок у вигляді керуючих компаній зумовило те, що у Східній Німеччині було реконструйовано майже 2,2 млн квартир у збірних будинках, тобто понад 20 тисяч будинків. При цьому на вулицю нікого не викинули завдяки численним програмам соціальної підтримки [5]. В Україні натомість діють інші правові норми, котрі не дивлячись на свою соціальну спрямованість, наразі є суттєвим обмеженням в реконструкції зруйнованих та ветхих будинків панельної забудови м. Харкова, як відносно обмеження їх максимальної поверховості, так і стосовно додаткового ярма прописаних обов'язків, що лягає на потенційних інвесторів-забудовників, тим самим відштовхуючи їх від участі в таких проектах.

Як бачимо, Німеччина досить легко змогла оминати проблеми, з якими можуть зіштовхнутися проєктувальники майбутніх реконструйованих кварталів м. Харкова, адже необхідно буде, як визначити майбутню прогнозу чисельність населення, так і на законодавчому рівні врегулювати процес відчуження покинутих квартир (враховуючи варіанти повернення мешканців через великий проміжок часу; наявність потенційних спадкоємців власників реконструйованого житла тощо) в цих будинках.

Список використаних джерел: 1. В Україні на старі будинки чекає реконструкція / «Побудовано в Івано-Франківську» – медіа портал про усі забудови Івано-Франківська, будівництва, будівельні компанії, житлову і комерційну нерухомість. URL: <https://pobudovano.com.ua/news/v-ukraini-na-stari-budinki-chekae-rekonstruktsiya> (дата звернення: 15.04.2023). 2. За європейськими стандартами: архітектори презентували концепт відбудови Північної Салтівки / «Нерухомість 24» – новини нерухомості України. URL: https://realestate.24tv.ua/yak-mozhe-viglyadati-harkiv-pislya-vidbudovi-foto-vizualizatsiyi_n2096377 (дата звернення: 15.04.2023). 3. Принципові моделі методів реконструкції будинків. Принципові моделі методів реконструкції кварталів та мікрорайонів / Офіційний веб-сайт Київської міської ради. URL: https://kmr.gov.ua/sites/default/files/graf_ychna_chastyna_pryklady_zastos_metod_v_compressed.pdf (дата звернення: 15.04.2023). 4. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду Закон України від 22.12.2006 № 525-V / База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16#Text> (дата звернення: 15.04.2023). 5. Хрущовки 2.0: світовий досвід і суцільні парадокси України / Каталог пропозицій комерційної нерухомості в м. Харків та Харківській області. URL: <https://investment-estate.com/uk/novosti/hrushchevki-20-mirovoy-opyt-i-sploshnye-paradoksy-ukrainu> (дата звернення: 15.04.2023). 6. Яким має бути Харків після перемоги? Аналізуємо ситуацію з відновленням житла та головні проблеми відбудови / «Люк» – незалежне харківське онлайн-медіа. URL: <https://lyuk.media/city/sytuatsiia-z-vidnovlenniam-zhytla/> (дата звернення: 15.04.2023).

**СЕКЦІЯ 3.
РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ**

UDC 911.3

D. Surgay, N. Dobrovol'ska

dariasurgay@gmail.com, natalie.dobrovol'skaya@gmail.com

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

**GEOGRAPHICAL STRATEGY OF THE TOURISM ENTERPRISE
IN MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

The conditions of globalization have a significant impact on the theoretical aspects of the geographical strategy of a tourism enterprise. On the one hand, the growth of international tourism and the attraction of tourists from all over the world opens up new opportunities for travel companies. On the other hand, global competition and growing customer demands pose new challenges to tourism enterprises that require adaptation and development of their geographic strategy [2].

One of the main challenges is the choice of geographical regions and countries for expansion. In the context of globalization, travel companies must be prepared to operate in different cultural, economic and political environments. This requires in-depth analysis of potential markets and regions, study of local legal and cultural peculiarities, as well as demand and competitiveness research.

Another important aspect of the geographic strategy in the context of globalization is the development of a marketing strategy that ensures effective communication with consumers and increases customer satisfaction. In addition, travel companies should be ready to apply new technologies and innovations to improve their competitiveness and meet the requirements of the modern world [3].

Globalization poses new challenges for tourism enterprises, requiring the development of a geographic strategy and consideration of various aspects that affect tourism activities. In this context, it is important to develop strategies that allow companies to compete effectively in the international market and ensure customer satisfaction, while preserving the ecological balance and cultural heritage of the countries where tourist events are held.

The geographical strategy of a tourism company is an action plan that defines the directions and scope of the company's activities at the geographical level in order to achieve its strategic goals. The main goal of the geographical strategy is to make optimal use of the geographical space to attract tourists and ensure their satisfaction with the services provided.

The essence of the geographical strategy of a tourism enterprise is to segment the market by geography and tailor marketing efforts and product offerings to the unique characteristics and preferences of specific geographical areas.

The main components of the geographic strategy of a tourism enterprise are shown in Figure 1.

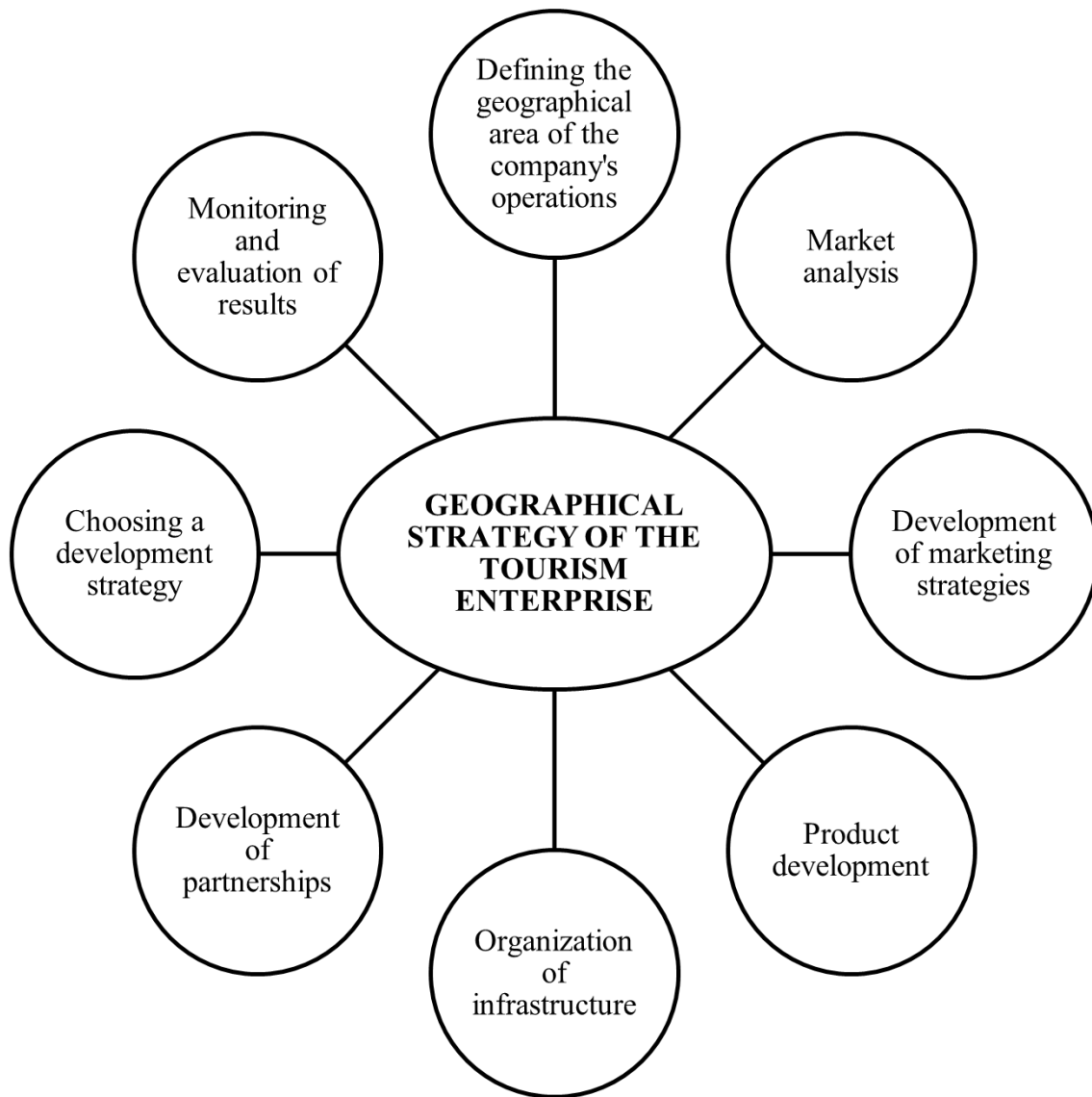

Figure 1.

The geographical strategy of a tourism company is an important component of its success, as it allows the company to maximize its resources and potential in a particular market. Also, the geographic strategy should be consistent with the company's overall strategy and help it achieve its strategic goals.

For the successful implementation of the geographical strategy of a tourism company, it is important to conduct systematic monitoring and analysis of the market and competitors, as well as to regularly update the company's strategy in accordance with changes in the market and consumer needs.

In the process of implementing the geographical strategy of a tourism enterprise, it is necessary to take into account the peculiarities of the region where it operates, as well as to adhere to the principles of sustainable development, preservation of cultural heritage and natural resources [1].

The formation of a tourism enterprise's geographic strategy depends on many factors, which can be seen in Figure 2.

In general, the formation of a geographic strategy for a tourism enterprise is a complex process that requires a comprehensive analysis of various factors and consideration of different requirements and conditions. An appropriate geographical strategy can help a business achieve greater success in developing and attracting customers by ensuring the optimal allocation of resources.

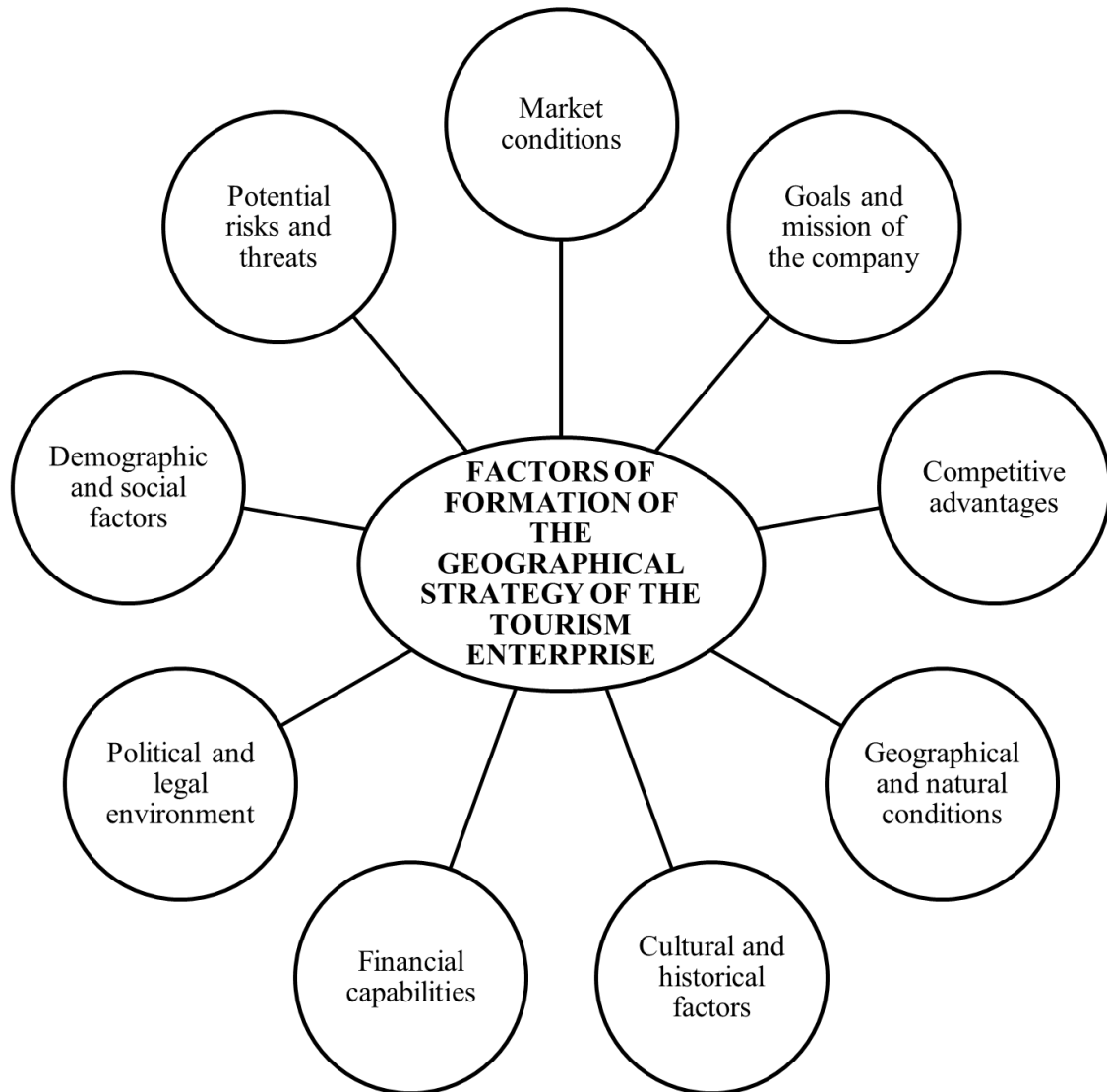

Figure 2.

Thus, researching a geographic strategy is an important step in the development of a tourism company, as it helps to optimize marketing strategies and expand sales geography.

Researching a geographic strategy helps to reduce risks and build an effective business model, as it allows you to understand the company's place in the market, competitive situation and customer needs.

References: 1. *Destination and enterprise management for a tourism future.* Larry Dwyera, Deborah Edwardsb, Nina Mistilisc, Carolina Romand, Noel Scott (2009) 2. *Globalization in tourism.* Agnieszka Brelik (2018) 3. *The impact of globalization on small and medium enterprises: new challenges for tourism policies in European countries.* Egon Smeral (1998).

ГЕОПРОСТОРОВЕ РОЗМІЩЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ХОРВАТІЇ

Хорватія відома своєю багатою культурною й історичною спадщиною, яка привертає значну кількість туристів з усього світу. Багато з цих культурних і природних об'єктів були включені до списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що надає їм статусу світової спадщини.

Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – це культурні та природні об'єкти, які мають виняткову історичну, наукову, культурну або естетичну цінність для всього світу. Розміщення таких об'єктів у різних країнах світу може привернути значну кількість туристів, які зацікавлені в культурних та історичних пам'ятках.

У Хорватії знаходиться 10 об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (рис. 1), серед яких вісім культурних пам'яток та два – природних об'єкти [1]:

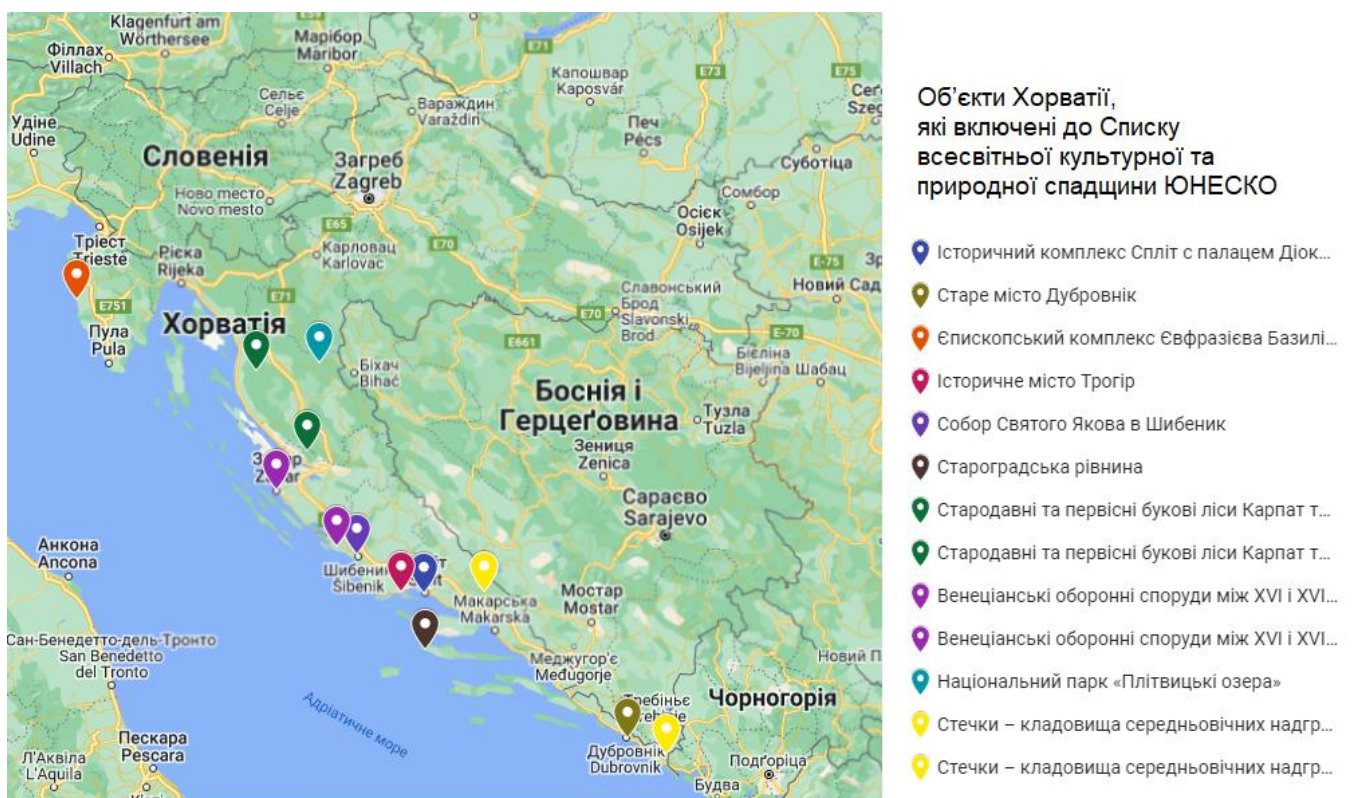

Рис. 1. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Хорватії (побудовано автором)

1. Історичний комплекс Спліт с палацем Діоклетіана / Historical Complex of Split with the Palace of Diocletian (1979 р. внесення);
2. Старе місто Дубровнік / Old City of Dubrovnik (1979 р., 1994 р.);
3. Єпископський комплекс Євфразієва Базиліка в історичному центрі Пореча / Episcopal Complex of the Euphrasian Basilica in the Historic Centre of Poreč (1997 р.);
4. Історичне місто Трогір / Historic City of Trogir (1997 р.);
5. Собор Святого Якова в Шибеник / The Cathedral of St James in Šibenik (2000 р.);
6. Староградська рівнина / Stari Grad Plain (2008 р.);
7. Стечки – кладовища середньовічних надгробків / Stećci Medieval Tombstone Graveyards (2016 р.);
8. Венеціанські оборонні споруди між XVI і XVII століттями / Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar (2017р.);
9. Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи / Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe (2007 р., 2011р., 2017 р., 2021 р.);
10. Національний парк «Плітвицькі озера» / Plitvice Lakes National Park (1979 р., 2000 р.).

Один з найвідоміших об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Хорватії – це історичне місто Дубровнік. Його середньовічні вежі та стіни з давніх-давен привертають багато туристів. Іншим відомим об'єктом є палац Діоклетіана в Спліті, що датується римською епохою.

Хорватія має також велику кількість природних об'єктів, що були включені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Наприклад, Плітвицькі озера – це унікальна система озер та водоспадів, що має надзвичайну красу та культурну значимість.

Окрім Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, багата культура Хорватії включає 17 культурних шедеврів, які занесені у *Список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО*, який складається з елементів нематеріальної спадщини, які потребують термінової охорони [2]. До цього Списку занесені: спів Ойкання – це традиційний спів, який походить із глибинки Далмації; спів Бекарац та ігри зі Східної Хорватії; клапний багатоголосний спів Далмації, Двоголосний спів і гра в Істрійській гамі; меджимурська Попівка, ходіння за хрестом на острові Хвар – відоме хорватською як Процесія Za Krizen; звончар: щорічний карнавальний конкурс дзвонарів з Кастава; ніджемо Коло, мовчазний хоровод Далмації; синьська Алка – лицарський турнір у Сіні; свято Святого Власія, покровителя Дубровника; весняна процесія в Горяні; Екомузей Батана; мереживоплетіння в Хорватії; традиційне виробництво дитячих дерев'яних іграшок у Хорватському Загор'ї; виробництво пряників у Північній Хорватії; мистецтво сухої кладки, знання та методи; середземноморська дієта Хорватії [2].

Розміщення цих об'єктів в різних частинах Хорватії може стимулювати розвиток туризму в країні, особливо в регіонах з меншим туристичним потенціалом.

Кожен об'єкт має свою унікальну історію та культурну цінність, що привертає багато туристів. Багато туристів, які приїжджають в Хорватію, хочуть побачити ці об'єкти і дізнатися більше про культуру та історію країни. Розміщення об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Хорватії привертає до країни значну кількість іноземних туристів, що позитивно впливає на економіку країни.

Хоча хорватський туризм багато в чому залежить від рекреаційних ресурсів території узбережжя, культурна та природна спадщина в центральних частинах країни все частіше пропагується, щоб змінити імідж Хорватії з країни масового туризму (тип 3×S: Sun, Sea, Sand – сонце, море, пісок) на країну з багатою та різноманітною культурною спадщиною, для відвідування також з пізнавальною метою, хоча на сьогодні культурний туризм розвинутий менше, ніж рекреаційний.

Підводячи підсумок, зазначимо, що об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО мають велике значення для розвитку туризму у Хорватії, а їхнє розміщення у різних частинах країни сприяє розвитку туризму в областях з меншим туристичним потенціалом.

Розміщення об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Хорватії привертає до країни значну кількість іноземних туристів. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у Хорватії включають культурні та природні об'єкти, які мають виняткову історичну, наукову, культурну або естетичну цінність для всього світу.

Список використаних джерел: 1. *Croatia / World Heritage Convention UNESCO* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/hr> 2. *Intangible Cultural Heritage In Croatia UNESCO* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chasingthedonkey.com/croatian-culture-unesco-intangible-cultural-heritage/>

ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТІВ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ДУБАЙ)

Туристичні ресурси є невід'ємною часткою кожної територіальної одиниці. І. В. Смаль трактує їх визначення як: *«сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню їх працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого та опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту»* [1].

Туристичні ресурси визначають формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні [2, с. 32], відіграють значну роль в економічному та соціальному процвітанні міст та регіонів світу. Туристичним ресурсам притаманні такі основні властивості, як: привабливість, кліматичні умови, доступність, ступінь дослідженості, екскурсійна значущість, пейзажі й екологічні характеристики, соціально-демографічні характеристики, потенційний запас, спосіб використання та інше [2, с. 32].

Багато міст вважаються популярними завдяки своїй туристичній функції. До таких можна віднести, до прикладу: Рим, Стамбул, Барселона, Лондон, Париж. Міста Об'єднаних Арабських Еміратів також є туристично привабливими.

Починаючи з 2004 року, туризм у Об'єднаних Арабських Еміратах почав набирати нових обертів, про що свідчать відповідні статистичні дані (рис. 1). Починаючи з 2004 (1 593 млн. дол.) до 2019 року (38 413 млн. дол.) прибутки від туризму значно зросли, але у 2020 році спостерігається зменшення до 24 615 млн. дол. [3]. Причиною цього є пандемія COVID-19, адже у 2020-2021 роках вона прогресувала, тому населення намагалось не відвідувати публічні місця, також більшість закладів, де було можливе велике скупчення людей, були зачинені, також було відмінено велику кількість міжнародних рейсів, а деякі країни навіть закрито на карантин.

У 2022 році найбільше місто Об'єднаних Арабських Еміратів, а саме – Дубай прийняло 14,36 мільйони гостей (які залишилися в еміраті на ніч), що на 97% більше у порівнянні з 7,28 мільйонами туристів, які прибули у 2021 році. Економічний ріст, який дозволив емірату перевершити світові і регіональні показники відновлення туризму, сприяє досягненню мети Дубайської економічної програми щодо закріплення статусу Дубаю як одного з трьох найліпших міст світу для подорожей та бізнесу [4].

Дубай – місто, яке є багатим на різноманітні туристичні ресурси. Розглянемо в таблиці 1 топ-10 туристичних об’єктів, які є найпопулярнішими та найцікавішими для туристів.

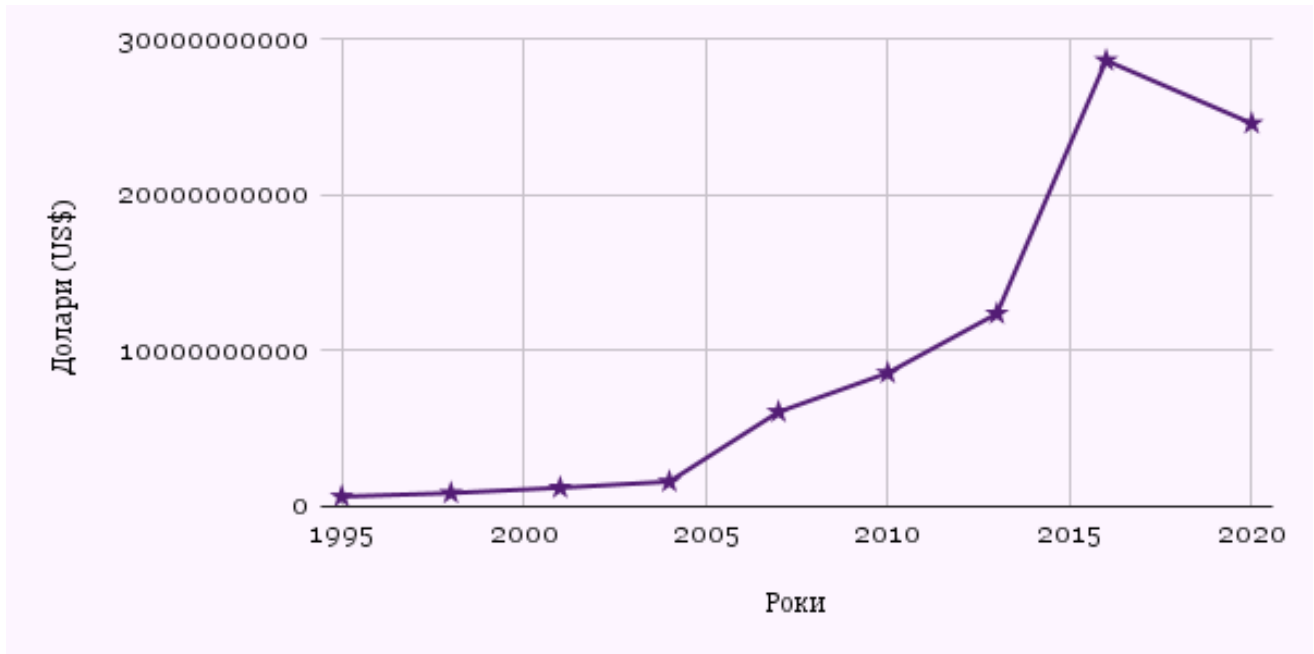

Рис. 1. Прибутки від туризму в Об’єднаних Арабських Еміратах (побудовано автором за даними [3])

Таблиця 1

Топ-10 визначних пам’яток Дубаю
(побудовано автором за даними [5])

№	Характеристика об’єкту	Фото об’єкту
1	Хмарочос Бурдж-Халіфа. Хмарочос має вигляд гострого дзеркального шпиля, є однією з найвищих споруд світу, а також вважається символом міста. Всередині башти функціонує ціле маленьке місто з ресторанами, готелями, житловими масивами і навіть парками.	
2	Співаючий фонтан. Розташовується біля бідніжжя хмарочосу Бурдж-Халіфа. У вечірній час, приблизно через кожні пів години, за допомогою нього влаштовують музично-світлове шоу. Під час нього в повітря піднімаються високі струмені води, в супроводі красивої мелодії.	

3	<p>Дубай Мол. Є великим торгово-розважальним центром. Цей заклад має понад 1300 торгових точок, два основних універмаги, близько 200 закладів харчування та безліч розваг – все це зосереджено на одній великій території.</p>	
4	<p>Палм-Джумейра. Штучний острів у вигляді величезної пальми. На ньому розташовані готелі, дорогі вілли, ресторани, пляжі, також тут присутня зручна транспортна система. Добре роздивитись форму пальми цього острову можна з оглядового майданчику «Вид на пальму».</p>	
5	<p>Готель Бурдж-аль-Араб. Є популярним серед туристів. Будівля зведена у вигляді традиційного арабського човна та є втіленням передових інженерних технологій. Готель пропонує штучний пляж, вертолітний майданчик на даху, панорамний басейн та інше.</p>	
6	<p>Селище спадщини. В цій місцевості гарно відчувається історичний дух Сходу. Це місце відображає історію та походження нації, а також місцеві традиції та звичаї. Селище характеризується невеликими будинками та крамницями, в яких варто купити сувенір та скуштувати справжні арабські страви.</p>	
7	<p>Колесо огляду «Айн Дубай». Вважається одним з останніх досягнень міста. Одне повне коло триває 38 хвилин. Тут туристи мають можливість скористатися трьома видами кабін: оглядовою, загальною та приватною.</p>	

8	<p>Фонтан «Пальма». Нещодавно створений туристичний об'єкт, який знаходиться поблизу «верхівки» пальми острова Палм-Джумейра. Він схожий на Співаючий фонтан біля хмарочосу Бурдж-Халіфа, але відрізняється тим, що завдяки безлічі лампочок має кольорове забарвлення, він один такий у місті.</p>	
9	<p>Відкритий панорамний басейн Aura Skyrpool. Розташовується на 50-му поверсі хмарочоса Palm Tower на острові Пал-Джумейра. Це найбільш висотний басейн у світі, з якого можна оглядати краєвиди на всі 360 градусів.</p>	
10	<p>Оглядовий майданчик «Вид на пальму». Нова туристична локація, з якої відкривається чудовий краєвид на острів Палм-Джумейра. Розташований цей майданчик на висоті 240 м в хмарочосі Palm Tower. Незважаючи на відносно новизну цього місця, воно вже встигло набути великої популярності серед туристів.</p>	

Таблиця 2

Проблеми та перспективи розвитку туризму міста Дубай
(побудовано автором за даними [6])

Проблеми	Перспективи
Подорож до цього міста є занадто дорогою, її можуть дозволити собі лише люди з високими прибутками.	Розробка бюджетних турів, щоб люди з середнім статком мали змогу відвідати місто.
Місто має свої правила і заборони для туристів, за недотримання яких можна понести кримінальну відповідальність.	Детальне інформуванні представниками туристичних фірм майбутніх туристів з метою упередження порушень закону.
Занадто спекотний клімат, температури іноді можуть сягати +35 °С - +40 °С, а також докучають піщані бурі, які викликають респіраторні захворювання.	Удосконалення транспортних засобів (зокрема – туристичних автобусів) для комфортного трансферу туристів.

Отже, туристичні ресурси є важливою передумовою для розвитку регіонів, країн та міст світу. Об'єднані Арабські Емірати та місто Дубай безперечно мають потужні туристичні ресурси, як природні, так і створені людиною. Про розвиток туризму в країні також свідчить зростаючий прибуток у сфері туризму, зокрема – у роки до світової пандемії COVID-19.

Список використаних джерел: 1. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу / І. В. Смаль // Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с. 2. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М. П. Мальська, В. В. Худо // К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с. 3. Офіційний сайт статистики Кноета, World Data Atlas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://knoeta.com/ATLAS>. 4. Більше 14 млн туристів відвідали Дубай в 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.titanium.lv/bolee-14-millionov-turistov-posetili-dubaj-v-2022-godu/>. 5. Що подивитися в Дубаї у першу чергу: 10 найцікавіших пам'яток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ogotour.com.ua/blog/shho-podivitisya-v-dubai-u-pershu-cherghu-10-najcikavishih-pam-yatok/>. 6. 12 переваг та 5 недоліків життя в Дубаї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://internationalwealth.info/life-abroad/12-benefits-and-drawbacks-of-life-in-dubai/>

УДК 338.48-6:[7/8+393](477)

Є. Таран

Egorka5431@outlook.com

Науковий керівник – д. геогр. н., проф. К. Ю. Сегіда

kateryna.sehida@karazin.ua

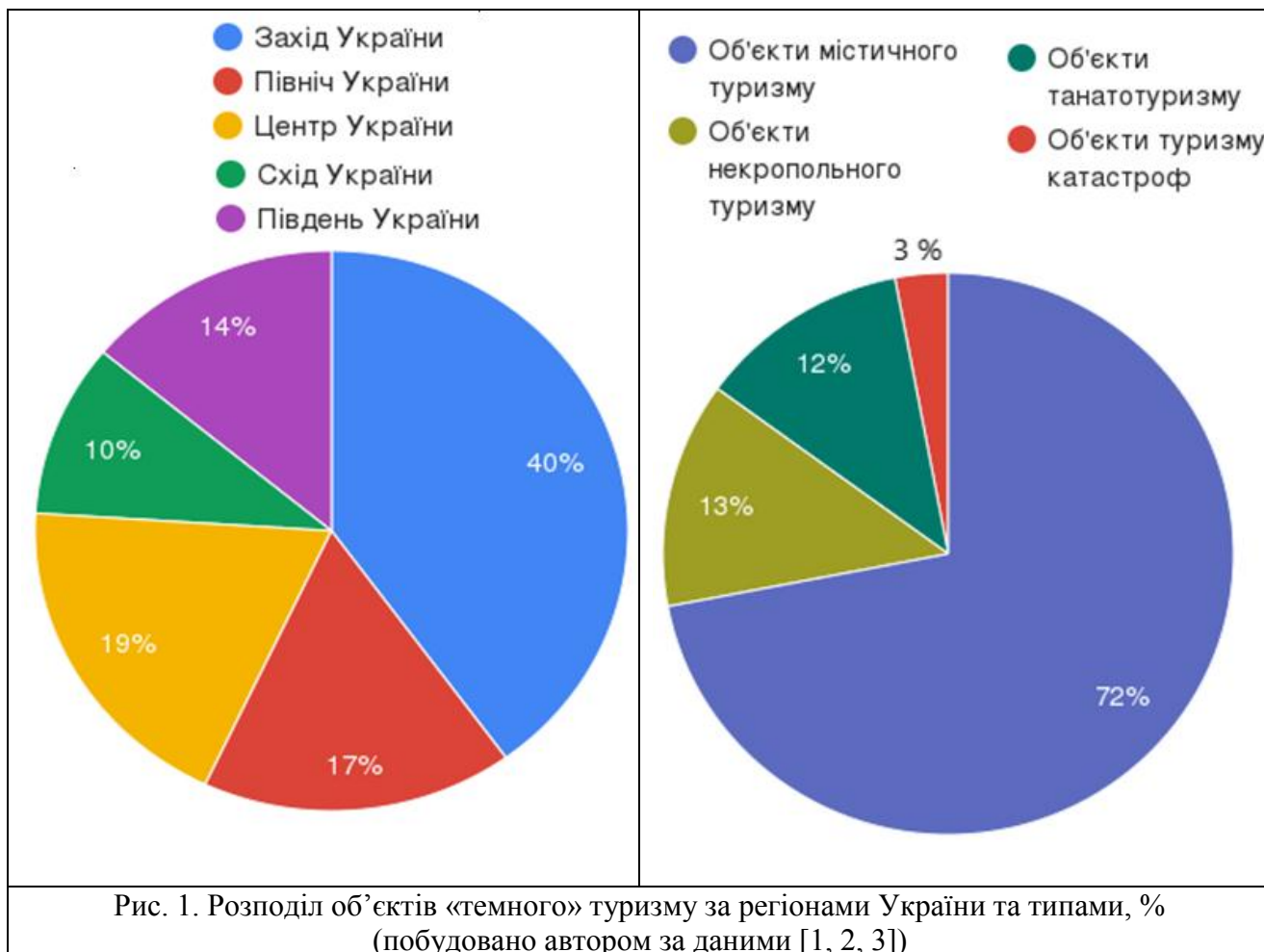
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРОВІДНІ ДЕСТИНАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Сьогодні «темний» туризм в Україні не є дуже поширеним напрямом, хоча він вважається інноваційним і перспективним інструментом для підвищення туристичної привабливості країни. Україна має значну кількість відомих місць і об'єктів «темного» туризму, значний «містичний» потенціал. Проте на практиці залучення тематичних об'єктів до програм туристичних підприємств є незначним.

Моніторинг «темних» місць і локацій в Україні дозволив виявити близько 120 потенційно популярних об'єктів для туристів: середньовічні замки, в'язниці, собори, стародавні поселення, цвинтарі, місця сили, маєтки тощо, які можуть бути використані в розробці нових туристичних продуктів [1, 2, 3, 7]. Ця систематизація дозволяє ознайомитися з географічним та тематичним розподілом об'єктів «темного» туризму на території України, виявити провідні українські дестинації для перспективного розвитку цього виду туризму. Як можна побачити з рис. 1, захід України зосереджує найбільшу кількість об'єктів темного туризму на своїй території – 53 об'єкти, що становить майже 40 % від усіх «темних» локацій України, а найменше тематичних об'єктів можна спостерігати на сході України – всього 11 об'єктів (10 %). Слід зауважити, що нерівномірний розподіл об'єктів за регіонами України в першу чергу зумовлений тим, що кожен регіон має нерівну кількість областей. Крім того, об'єкти розташовані нерівномірно по всій країні: наприклад, одна область із заходу України має стільки локацій, які можна віднести до «темного» туризму, скільки й уся північ України, яка включає цілих чотири області.

За типами (рис. 1) структура «темних» туристичних напрямків переважно складається з об'єктів містичного туризму – 87 одиниць, або 3/4 всіх об'єктів в Україні. Кількість некрополів і об'єктів, пов'язаних із танатотуризмом, приблизно однакова, а найменший показник (3 %) спостерігається серед об'єктів, які пов'язані з туризмом катастроф.

Отже, найбільша кількість об'єктів «темного» туризму розташовується на *заході України*. Різноманітні історії та легенди є невід'ємною частиною місцевих замків та фортець, які є доволі численними в цьому регіоні. Замки Підгорецький, Золочівський, Олеський, Свірський (Львівська область), Невицький (Закарпатська область), Луцький (Волинська область), Кременецький (Тернопільська область) та фортеця Тараканів (Рівненська область) можуть «похвалитися» своїми містичними легендами, а іноді власними «привидами», що є однією з причин популярності цих споруд серед прихильників містичного туризму. Якщо ж продовжувати говорити про «темний» туризм, то можна сказати, що тематична туристична карта регіону також формується відомими цвинтарями (Музей-некрополь «Личаківський цвинтар» (Львівська область), Підгаєцький кіркут (Тернопільська область), музеями (Музей-меморіал «Тюрма на Лонцького» (Львівська область), Музей гуцульської магії (Івано-Франківська область). Окрім замків, з Карпатами пов'язано багато легенд і містичних історій. До цього дня можна почути

розповіді про сніговика, чугайстра, лісничих та відомих в Україні карпатських чаклунів – мольфарів. Окрім історичних і культурних пам'яток, паранормальну енергію також приписують місцевим природним об'єктам: Світовидове поле (Львів, Львівська область), Лиса (або Левова) гора, або (Львів, Львівська область), Синевирське озеро (Закарпатська область), Мертве озеро (Львівська область), Довбушівські скелі (на межі Івано-Франківської та Львівської областей) та ін. [3, 4].

Розглядаючи *північ України*, можна сказати, що тут найвідомішим об'єктом «темного» туризму є 30-кілометрова зона відчуження Чорнобильської аварії. Кожного року кількість туристів, включаючи іноземних, які бажають побачити, як змінилася природа і залишки зруйнованих людських поселень протягом понад 35 років, зростає (рис. 2). Як бачимо, у 2019 році зону відчуження відвідали понад 120 тис. туристів, з яких 80 % були іноземцями. Найбільша кількість іноземних туристів (15 %) прибула з Великої Британії. Також цю зону відвідують туристи з Польщі, Німеччини, США, Чехії та інших країн. Зменшення потоку туристів у 2020 році було пов'язано з обмеженнями на в'їзд, які виникли через пандемією COVID-19, та введення тимчасового карантину по всій території України. Наразі розроблено більше 21 маршруту для відвідування зони відчуження. Варто зауважити, що існує вищезазначену зону можна відвідати лише у супроводі спеціально навчених осіб, зайнятих організацією таких екскурсій.

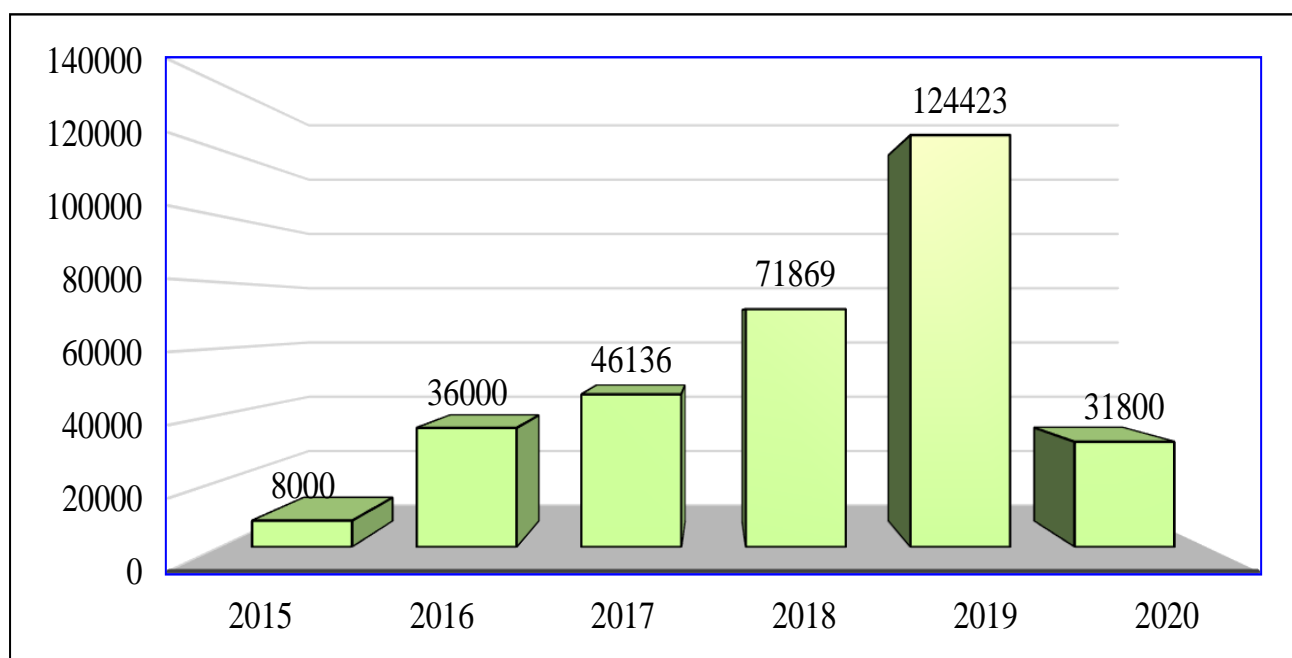

Рис. 2. Динаміка кількості відвідувачів зони відчуження Чорнобильської аварії за період 2015-2020 рр., особи (побудовано автором за даними [5])

Крім Чорнобиля, до чотирьох популярних місць «темного» туризму в регіоні входять: Бабин Яр (Київська область) – найбільше міжнародне кладовище в Україні, всесвітньо відоме місце трагедії, яке стало символом Голокосту; гора Тотоха (Київська область) – курган, де були виявлені

багатoshарові поселення трипільської та скіфської культур, одне з найпотужніших місць сили в Україні. Існує легенда, що енергетичні точки цього місця насичені позитивною енергією [6]; оглядова (пригоризонтна) обсерваторія Безводівка (Чернігівська область) – це система стародавніх курганів, які належали кочовим племенам 1-го тисячоліття до н. е. Це своєрідний науковий центр бронзового віку, де представники стародавніх астрономів вивчали Всесвіт за допомогою доступних їм методів без телескопів. Вражаючий масштаб місця свідчить про точність вимірювання точок появи Сонця на горизонті [6].

Переходячи до *центральної частини України*, слід зазначити, що Ставка Адольфа Гітлера «Wehrwolf» (Вінницька область) вважається головним об'єктом «темного» тризму цього регіону. Ставка являє собою головний апартамент фюрера на Східному фронті, де були оснащені спеціальні пункти, що дозволяли керувати військовими операціями. База мала зв'язки з Берліном, Вінницею, базою Херінга, аеродромом у Калінівці, прямими щоденними залізничними та повітряними сполученнями між Берліном і Вінницею. Під час наступу Червоної Армії навесні 1944 року більшість споруд ставки були підірвані. Сьогодні від могутнього комплексу залишилися лише великі бетонні блоки, які склалися з понад 80 зовнішніх будівель та кількох підземних бункерів. Але цього цілком достатньо, щоб уявити загальний масштаб будівлі [7]. У Дніпропетровській області розташований Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» – найбільший музей в Україні. Особливістю даного музею є використання мультимедійних інсталяцій у експозиціях, крім традиційних виставкових вітрин з експонатами. Ще одне з найвідоміших місць сили в регіоні – урочище Холодний Яр (Черкаська область). За даними вчених, тут в давні часи впав великий астероїд, який сформував кратер-долину. Холодний Яр приваблює людей своїми містичними явищами, історіями та унікальними пам'ятками природи і культури. Крім того, на території виявлено велику кількість стародавніх поселень, починаючи з часів Трипільської культури [7].

Схід України приваблює туристів своїми паранормальними явищами та надприродною енергією. Особливо популярними є відвідування аномальних зон Харківської області. Перша така зона була відкрита в 1979 році одним з працівників відділення науково-технічного товариства радіоелектроніки та зв'язку імені Попова. За даними уфологів, тут багаторазово спостерігали рухи на небі у вигляді червоних або помаранчевих куль різного розміру, а також спалахи світла. Крім того, чулися різні звуки, джерело яких було невидимим [6, 7]. Також у Харкові було створено Музей космонавтики та уфології. У цьому музеї можна побачити моделі космічних кораблів, фотографії НЛО, моделі літаючих тарілок, скульптури представників іноземних цивілізацій та багато інших цікавих експонатів. Ще одним важливим історичним, археологічним та містичним об'єктом даного регіону є заповідник «Кам'яні Могили» (Донецька область). Відомо, що представники стародавніх культур та цивілізацій проводили тут різноманітні релігійні обряди, стародавні кургани були виявлені

на всій території заповідника. Туристи вважають, що це місце бадьорить та заряджає відвідувачів незвичайною позитивною енергією [7].

На сході і півдні України немає великої кількості об'єктів «темного» туризму, проте ці території вражають своєю автентичністю. Наприклад, історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (Запорізька область) є важливою пам'яткою стародавньої культури. Крім того, що ця територія була культовим місцем релігійних обрядів різних племен, її вважають одним з найсильніших енергетичних місць у світі, порівнюючи з Тибетом, Непалом і Єгиптом [7]. До тематичних туристичних об'єктів Миколаївської області, які приваблюють туристів, можна віднести Актівський каньйон, який включений до списку природних див природи нашої країни і вважається одним із найдавніших природних утворень такого типу. Тут зростають майже вимерлі рослини, мешкають рідкісні види тварини. У цьому каньйоні можна зустріти водоспади з кришталево чистою водою, яка вважається цілющою [7].

Отже, на підставі цього аналізу можна зробити висновок, що Україна має достатній ресурсний потенціал для розвитку «темного» туризму взагалі, а також кожного з його різновидів, що були перелічені вище. Всі дестинації України можуть запропонувати туристам свої унікальні та загадкові об'єкти, на основі яких можна розробити велику кількість нових туристичних програм. Крім того, в Україні є багато «місць сили», які слід класифікувати як місця містичного туризму, оскільки вони таємничим чином накопичують сильну позитивну енергетику, завдяки чому ще здавна місцеві мешканці відновлювали тут своє психічне здоров'я, поринали у гармонію з природою.

Список використаних джерел: 1. *Ten mystical cemeteries of Ukraine*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/article/568_decjat-mistichnih-cvintariv.htm 2. *Ten Ukrainian haunted castles* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://busfor.ua/uk/blog/ukrainian-haunted-castles> 3. Кулю`няк, І. Я., Зху`гало, І. І., & Ярмола, К. М. (2020). *Misty`chny`j tury`zm: sutnist` i perspeky`vy` rozvy`tku u L`vivs`kij oblasti* [Mystical tourism: the essence and prospects of development in the Lviv region]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, 128-137. [in Ukrainian]. 4. Кулюняк І., Жигало І., Ярмола К. Містичний туризм: сутність і перспективи розвитку у Львівській області // БІЗНЕСІНФОРМ. 2020. №3 (506). [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/342048336_The_Mystical_Tourism_the_Essence_and_Prospects_for_Development_in_Lviv_Region. 5. *TOP-10 mystical places in Lviv and region*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.032.ua/news/1845154/top-10-misticnih-misc-u-lvovi-ta-oblasti>. 6. *Official website of the State Agency of Ukraine for Exclusion Zone Management*. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dazv.gov.ua/> 7. *Places of power of Ukraine. Deaths and abnormal areas* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://freetravel.com.ua/ua/world/ukraine/place-of-power>. 8. *Mystical places in Ukraine: 32 locations where the heart freezes* [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1144_misticheskie-mesta-v-ukraine.htm

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Україна – країна з багатою історією та культурою, яка відобразилася в різноманітних традиціях, звичаях, мовах, мистецтві та інших аспектах життя народу. Це є складовою частиною національної культури та спадщини.

Нематеріальна культурна спадщина - це звичаї, форми вираження, уявлення, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, які визнаються частиною культурної спадщини спільнотами, групами та, в деяких випадках, окремими особами. Ця нематеріальна культурна спадщина передається з покоління в покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами, зазнає впливу навколишнього середовища, взаємодії з природою та історією, дає відчуття ідентичності та спадкоємності і сприяє повазі до культурного розмаїття та людської творчості. [6].

Нематеріальна культурна спадщина відіграє вирішальну роль у формуванні ідентичності окремих соціальних груп та індивідів. Саме багатство нематеріальної культурної спадщини є передумовою збереження культурного розмаїття у світі, що дедалі більше глобалізується. Взаємне розуміння нематеріальної культурної спадщини різних спільнот допомагає сприяти міжкультурному діалогу та виховувати взаємоповагу до інших способів життя.

Важливість нематеріальної культурної спадщини визнає і ЮНЕСКО, яка у 2003 році прийняла Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини і запропонувала наступне узгоджене визначення: «Нематеріальна культурна спадщина – це звичаї та форми вираження, визнані спільнотами, групами і, в деяких випадках, окремими особами як частина їхньої культурної спадщини», знання, навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори. [2, 3].

Нематеріальна культурна спадщина в значенні Конвенції [2, 3] виявляється, зокрема, у таких сферах:

- усних традиціях і формах вираження, зокрема в мові як носіїв нематеріальної культурної спадщини;
- виконавському мистецтві;
- звичаях, обрядах, святкуваннях;
- знаннях та практиці, що стосуються природи й всесвіту;
- традиційних ремеслах.

Українська національна культура складається з багатьох елементів, серед яких особливе місце займає нематеріальна культурна спадщина. Це можуть бути традиції, звичаї, ритуали, які передаються з покоління в покоління та створюють атмосферу унікальності культури [4]. Наприклад, українські різдвяні та великодні свята, весілля та інші обряди є невід'ємною частиною української культури і передаються з покоління в покоління. Ці ритуали мають унікальні особливості, які роблять їх привабливими для туристів. Українське народне мистецтво також відіграє важливу роль у культурному житті країни. Фольклорні колективи, народні майстри та інші виконавці надають своїм виступам неповторного колориту та автентичності. Також важливими елементами нематеріальної культурної спадщини України є кулінарні традиції, мова та література. Українська кухня відома своєю різноманітністю та оригінальністю страв, таких як борщ, вареники, голубці, сало та інші. Важливою складовою культури є мова, яка відображає історію та традиції народу. Література також відіграє важливу роль у формуванні української культури та національної свідомості [4, 5].

Нематеріальна культурна спадщина має важливе значення для розвитку туризму в Україні. Це сприяє збільшенню кількості туристів, які бажають відвідати країну та познайомитися з українською культурою. Інтерес до нематеріальної культурної спадщини може стати однією з причин, які привернуть туристів до України [1]. Туризм може бути важливим чинником розвитку економіки країни. Розвиток туризму може приносити значні доходи та сприяти збільшенню зайнятості в галузі туризму. Українська нематеріальна культурна спадщина може стати привабливою для іноземних туристів, які хочуть дізнатися більше про українську культуру та традиції. Крім того, розвиток туризму може сприяти збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини України. Туристичні маршрути та програми, що спрямовані на вивчення та дослідження української культури, можуть стати інструментом збереження традицій та розповсюдження знань про культуру країни. Також, розвиток туризму може стати інструментом підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу, який пов'язаний з нематеріальною культурною спадщиною [7]. Наприклад, ресторани, готелі, магазини та інші підприємства, які пропонують страви, рукоділля та інші вироби, що відображають українську культуру, можуть зростати та розвиватися завдяки розвитку туризму.

Українська нематеріальна культурна спадщина має велике значення для розвитку туризму в країні. Її розмаїття та оригінальність привертають увагу туристів та сприяють збереженню та популяризації культури країни. Розвиток туризму може стати важливим чинником економічного зростання та розвитку малого та середнього бізнесу, пов'язаного з нематеріальною культурною спадщиною. Проте, необхідно забезпечити збереження та розвиток нематеріальної культурної спадщини України, що потребує внесення зусиль з боку держави та громадськості. Важливо відновлювати та зберігати традиції та звичаї, підтримувати мову та літературу, пропагувати українську кухню та мистецтво. Тільки таким чином можна зберегти та розвивати нематеріальну

культурну спадщину України та привернути до неї увагу туристів з усього світу. Для досягнення цих цілей, необхідно проводити наукові дослідження та експертизи, щодо стану нематеріальної культурної спадщини та розвитку туризму в країні. Важливо також залучати громадськість до діяльності, спрямованої на збереження та популяризацію культурної спадщини, зокрема, включати учасників місцевих громад у процес розробки туристичних маршрутів та програм.

Загрозами для збереження нематеріальної культури є прискорення урбанізації, старіння населення та зменшення кількості сільського населення, яке є основним носієм народних традицій. Тому зараз як ніколи важливо створювати громадські групи для збору та збереження інформації від носіїв, а також заохочувати молодих фахівців до вивчення фольклору та народного мистецтва. [5]. Із метою просування української культурної спадщини на міжнародному рівні, необхідно сприяти вивченню та популяризації української культури у світі. Це можна робити шляхом організації культурних фестивалів, виставок та інших подій у різних країнах світу, залучаючи до співпраці міжнародні організації та експертів у галузі культурного туризму. Тобто, розвиток культурного туризму в Україні може стати одним з ефективних інструментів збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини країни, а також підтримки економічного зростання та розвитку малого та середнього бізнесу, пов'язаного з культурою. Збереження та розвиток української культурної спадщини є важливим завданням для країни та вимагає спільних зусиль держави, науки та громадськості.

Список використаних джерел: 1. Дутчак О. І. Нематеріальні культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму. Карпатський край. 2017. № 1. С. 165-170. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5821/1/kkr_2017_1_17.pdf. 2. Закон України Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини 6 березня 2008 року. Закон N 132-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text>. 3. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69. 4. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України / Ukrainian center for cultural research (Український центр культурних досліджень) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/>. 5. Нематеріальна культурна спадщина – ресурс розвитку об'єднаних територіальних громад та малих міст України / Ukrainian center for cultural research (Український центр культурних досліджень) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uccs.org.ua/novyny/nematerialna-kulturna-spadshchyna-resurs-rozvytku-ob-iednanykh-terytorialnykh-hromad-ta-malykh-mist-ukrainy/>. 6. Словник термінів нематеріальної культурної спадщини / Обласний методичний центр культури і мистецтва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zomc.org.ua/nematerialna-kulturna-spadshchyna/docs/item/2198-nematerialna-kulturna-spadshchina-osnovni-ponyattya-spiski-zakhodi>. 7. Чорна Н. М. Нематеріальна культурна спадщина як туристичний ресурс / Світове господарство і міжнародні економічні відносини: інфраструктура ринку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/59_2021/7.pdf

Наукове видання

РЕГІОН – 2023: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
(20 квітня 2023 р., м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: *Ю. І. Кандиба*

Комп'ютерне верстання: *Н. В. Добровольська*

Підписано до друку 30.05.2023 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум. друк. арк. 4,2. Обл.-вид. арк. 4,9.

Наклад 50 пр. Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@rambler.ru